МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 1
2014

Київ – 2014

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО.
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО.
ІНФОРМОЛОГІЯ**

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Литвин С.Х. – доктор історичних наук, професор (головний редактор)
Харченко С.В. – кандидат філологічних наук, доцент (заступник головного редактора)
Добровольська В.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій (відповідальний секретар)
Бездрабко В.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Г.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук
Давидова І.О. – доктор наук із соціальних комунікацій
Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України
Єсипенко Р.Н. – доктор історичних наук, професор
Кириленко О.Г. – кандидат історичних наук, доцент
Кулешов С.Г. – доктор історичних наук, професор
Кушнаренко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор
Маркова В.А. – доктор наук із соціальних комунікацій
Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (Білорусь, Мінськ)
Папакін Г.В. – доктор історичних наук, професор
Соколов А.В. – доктор педагогічних наук, професор, академік Російської академії природничих наук (Росія, Санкт-Петербург)
Столяров Ю.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія, Москва)
Федотова О.О. – доктор історичних наук, професор
Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, професор
Шемаєва Г.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Шинкарук В.Д. – доктор філологічних наук, академік Академії вищої школи України

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Будаш Л.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 2 від 25 лютого 2014 року

Затверджено:
постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
як фахове видання з історичних наук;
постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. №1-05/2
як фахове видання з соціальних комунікацій.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8451,
видане 17.02.04 Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.15
E-mail: vika_dobrovolska@ukr.net

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2014

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2014 р.

ЗМІСТ

Сторінка головного редактора

Нам 10 років 4

Документознавство. Архівознавство

Петрова Л.Г. Процесно-орієнтований підхід до підготовки документознавців як чинник реалізації якісних параметрів навчання у ВНЗ 5

Личук М.І., Парубчак Н.А. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних 10

Дроздова О.В. Особливості функціонування документних комунікацій комерційних підприємств (на прикладі первинних документів господарських операцій) 17

Карпов В.В. Історіографія проблеми української військової символіки 22

Горбачова Г.Ю. Теоретичні аспекти дослідження питання доступу до архівних документів 33

Зоряна А.М. Переклад як об'єкт документознавчих досліджень: історіографічний огляд 37

Литвинська С.В. І ще раз про документологію 47

Спрінсян В.Г. Управління документообігом як складовою документаційного менеджменту 52

Соціальні комунікації та інформологія

Вінічук І.М. Соціально-комунікаційний аспект створення єдиної системи стандартизації у сфері інформаційних технологій 59

Моісєєва Н.І. Цільова компонента соціально-комунікаційної діяльності 66

Тимошенко І.С. Сучасні інноваційні засоби інтернету в документаційному забезпеченні медичних закладів 73

Чорна І.В. Дигіталізація як одна з тенденцій розвитку медіагалузі 76

Удовик В.М. Матеріали аналітичних організацій у інформаційному супроводі функціонування інституту президентства в країнах світу 81

Добровольська В.В. Комунікаційний підхід до вдосконалення системи керування документацією 88

Події та факти наукового життя

Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Перші наукові читання, присвячені пам'яті доктора історичних наук, професора О.І. Путра» 92

ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Документ, мова, соціум: теорія та практика» 94

Відомості про авторів 96

Вимоги до оформлення статтей 97

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 1
2014

Київ – 2014

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО.
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО.
ІНФОРМОЛОГІЯ**

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Литвин С.Х. – доктор історичних наук, професор (головний редактор)
Харченко С.В. – кандидат філологічних наук, доцент (заступник головного редактора)
Добровольська В.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій (відповідальний секретар)
Бездрабко В.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Г.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук
Давидова І.О. – доктор наук із соціальних комунікацій
Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України
Єсипенко Р.Н. – доктор історичних наук, професор
Кириленко О.Г. – кандидат історичних наук, доцент
Кулешов С.Г. – доктор історичних наук, професор
Кушнаренко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор
Маркова В.А. – доктор наук із соціальних комунікацій
Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (Білорусь, Мінськ)
Папакін Г.В. – доктор історичних наук, професор
Соколов А.В. – доктор педагогічних наук, професор, академік Російської академії природничих наук (Росія, Санкт-Петербург)
Столяров Ю.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія, Москва)
Федотова О.О. – доктор історичних наук, професор
Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, професор
Шемаєва Г.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Шинкарук В.Д. – доктор філологічних наук, академік Академії вищої школи України

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Будаш Л.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 2 від 25 лютого 2014 року

Затверджено:
постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
як фахове видання з історичних наук;
постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. №1-05/2
як фахове видання з соціальних комунікацій.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8451,
видане 17.02.04 Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.15
E-mail: vika_dobrovolska@ukr.net

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2014

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2014 р.

ЗМІСТ

Сторінка головного редактора

Нам 10 років 4

Документознавство. Архівознавство

Петрова Л.Г. Процесно-орієнтований підхід до підготовки документознавців як чинник реалізації якісних параметрів навчання у ВНЗ 5

Личук М.І., Парубчак Н.А. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних 10

Дроздова О.В. Особливості функціонування документних комунікацій комерційних підприємств (на прикладі первинних документів господарських операцій) 17

Карпов В.В. Історіографія проблеми української військової символіки 22

Горбачова Г.Ю. Теоретичні аспекти дослідження питання доступу до архівних документів 33

Зоряна А.М. Переклад як об'єкт документознавчих досліджень: історіографічний огляд 37

Литвинська С.В. І ще раз про документологію 47

Спрінсян В.Г. Управління документообігом як складовою документаційного менеджменту 52

Соціальні комунікації та інформологія

Вінічук І.М. Соціально-комунікаційний аспект створення єдиної системи стандартизації у сфері інформаційних технологій 59

Моісєєва Н.І. Цільова компонента соціально-комунікаційної діяльності 66

Тимошенко І.С. Сучасні інноваційні засоби інтернету в документаційному забезпеченні медичних закладів 73

Чорна І.В. Дигіталізація як одна з тенденцій розвитку медіагалузі 76

Удовик В.М. Матеріали аналітичних організацій у інформаційному супроводі функціонування інституту президентства в країнах світу 81

Добровольська В.В. Комунікаційний підхід до вдосконалення системи керування документацією 88

Події та факти наукового життя

Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Перші наукові читання, присвячені пам'яті доктора історичних наук, професора О.І. Путра» 92

ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Документ, мова, соціум: теорія та практика» 94

Відомості про авторів 96

Вимоги до оформлення статтей 97

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

НАМ 10 РОКІВ

Шановні колеги, читачі й автори нашого часопису!

Журналу цього року виповнилося 10 років.

Дата спонукає до роздумів, підбиття підсумків, визначення напрямків подальшого розвитку.

Ці роки журнал ставив своєю метою комплексне відображення споріднених проблем розвитку бібліотекознавства, документознавства, інформології та висвітлення широкого кола теоретико-методологічних засад цих наук, їхнього впливу на практику.

До складу редакційної колегії входять відомі вітчизняні та зарубіжні вчені-лідери наукових шкіл, автори фундаментальних праць, висококомпетентні професіонали, які користуються заслуженим авторитетом у фаховому загалі.

Роль і місце журналу зумовлене, насамперед, науковим статусом своїх авторів. У журналі друкувалися знані науковці В.М. Андрієнко, Г.Г. Асєєв, В.В. Бездрабко, Г.В. Боряк, В.А. Вергунов, Л.А. Дубровіна, В.О. Ільганаєва, Я.С. Калакура, С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнаренко, В.П. Ляхоцький, О.В. Матвієнко, І.Б. Матяш, Т.В. Навальська, Г.В. Папакін, М.І. Сенченко, Г.В. Сілкова, В.К. Скнарь, М.С. Слободяник, М.С. Тимошик, В.М. Удовик, Л.Я. Філіпова, В.Г. Чернець, В.С. Шандра, Г.М. Швецова-Водка, М.Г. Щербак та інші.

Міжнародний статус виданню надає участь у журналі зарубіжних авторів, відомих учених із Росії: А.Е. Кадрової, М.С. Ларькова, Т.О. Новоженової, Г.П. Пиріжкова, Е.О. Плєшкевича, В.П. Рижова, А.В. Соколова, Ю.М. Столярова; з Білорусі: Н.А. Камполе, С.В. Сілкова, В.В. Федорова; з Литви – Ю.П. Чапіте, з Фінляндії – Й. Вампуле та ін.

Журнал є фаховим з історичних наук та із соціальних комунікацій, а також зареєстрований у міжнародній електронній базі наукометричних даних.

У перспективі ми бачимо перед собою такі завдання: підтримувати високий теоретичний рівень публікацій; продовжувати залучати до числа авторів провідних вітчизняних і зарубіжних теоретиків і практиків; розширити коло наших авторів із числа молодих дослідників – аспірантів, магістрів, талановитих студентів. Чекаємо оригінальних статей з фундаментальних і прикладних проблем, насамперед, документаційно-комунікаційного циклу. Бажаним було б ширше обговорювати на сторінках журналу проблеми удосконалення підготовки і підвищення кваліфікації документознавців і бібліотекознавців, висвітлювати проблеми національного книговидання, розглядати проблеми теорії соціальних комунікацій та прикладних проблем інформології.

Ми із задоволенням будемо друкувати цікаві новини наукового життя, повідомлення про наукові конференції та вісті з конференцій, круглих столів, симпозіумів тощо.

Сподіваємося на подальшу плідну співпрацю з авторським колективом і читачами журналу.

Вітаючи з 10-літнім Ювілеєм наших колег, читачів та авторів, ми висловлюємо особливу вдячність ректору Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Василю Гнатовичу Чернецю, проректору з наукової роботи та міжнародних зв'язків Василю Дмитровичу Шинкаруку, першому головному редактору журналу Михайлу Семеновичу Слободянику, літературному редактору Ларисі Петрівні Будаш, технічному редактору Тетяні Валеріївні Кравченко, начальнику видавничого відділу Леоніду Йосиповичу Булаєву.

Бажаємо творчих успіхів, нових наукових досягнень, миру і добра, здоров'я, віри і витримки, всіляких життєвих гараздів, наснаги у праці в ім'я України, а нашому журналу – творчого довголіття, популярності та визнання широкої читацької аудиторії.

Із першим Нашим Десятиліттям!

З повагою, головний редактор Сергій Литвин.

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 930.25-051:005.963.1:378

Л.Г. Петрова

ПРОЦЕСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ ЯКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ НАВЧАННЯ У ВНЗ

В статті розкриваються теоретичні і практичні аспекти підготовки фахівців спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Визначено, що впровадження процесно-орієнтованого підходу до організації навчання студентів забезпечить модернізацію системи спеціальної підготовки документознавців. Пропонується концептуальна модель управління навчально-виховним процесом, яка поєднує змістово-цільовий та організаційно-технологічний блоки.

Ключові слова: *система підготовки документознавців, управління навчально-виховним процесом, концептуальна модель, процесно-орієнтований підхід.*

L.G. Petrova

PROCESS-ORIENTED APPROACH TO THE PREPARATION OF DOCUMENTATION AS A FACTOR OF STUDY QUALITY PARAMETERS IN HIGH SCHOOL

The article touches upon the issue of theoretical and practical aspects of «Documentation and Information activity» system of training. It is defined that implementation of process-oriented approach to training of students will provide modernization of the special training for document controllers. Educational process Managing conceptual model which combines content-targeted and organizational-technological blocks has been proposed.

Keywords*: system of training for document controllers, educational process managing, conceptual model, process-oriented approach.*

Динамічний розвиток глобальних комунікацій та розбудова інформаційного суспільства в Україні зумовили парадигмальні зрушення в поглядах на роль інформації та знань, актуалізували потребу підготовки значної кількості фахівців інформаційної сфери. Важливе місце серед них посідає професійна група документознавців. Її актуальність підтверджується новим науковим напрямом «Соціальні комунікації», в який увійшла спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність». Враховуючи суспільні потреби у кваліфікованих спеціалістах-документознавцях, перед системою вищої освіти постає важливе завдання пошуку нових підходів, які б забезпечували подальше удосконалення навчально-виховного процесу з пріоритетом зростання його якісних параметрів.

Дослідженню проблем підготовки документознавців та пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу в умовах сьогодення надавали увагу відомі українські вчені В.Н. Бездрабко, Н.М. Кушнаренко, М.С. Слободяник, А.А. Соляник, Л.Я. Філіпова та ін.

Отже, визначальним чинником вирішення проблеми підготовки спеціалістів, здатних ефективно здійснювати документаційне забезпечення діяльності організації, є підвищення якості підготовки документознавців в умовах вищого навчального закладу. Зазначене повинно реалізовуватися на основі нових підходів

© Петрова Л.Г.

до розуміння та безпосередньо організації й управління навчально-виховного процесу, зокрема через упровадження проблемно-орієнтованого навчання, в якому органічно поєднуються фундаментальний і професійний складники. Фундаментальність підготовки документознавців має забезпечуватися введенням інформаційно-управлінських дисциплін, а професійність – змістовим наповненням професійно-творчого компонента навчальних курсів та програм.

Безумовно, підготовка документознавців повинна здійснюватись як планомірна безперервна освіта шляхом реалізації проблемно-модульного навчання. Пріоритетним має стати: розвиток творчих здібностей і високого рівня інтелекту, розширення світобачення, компетентності та комунікативності, мобільності та адаптованості до праці в сучасних умовах, досконале знання комп'ютерної техніки та володіння новими інформаційними технологіями [1, 2]. Такий підхід відповідає основним кваліфікаційним вимогам щодо підготовки спеціалістів нового тисячоліття, забезпечує всебічну підготовку випускника ВНЗ, його високий професіоналізм та є адекватним моделі загального розвитку вищої школи України.

Повноцінна сучасна освіта неможлива без єдності та взаємодії гуманітарного і технологічного складників підготовки документознавця, його професіоналізації з урахуванням специфіки спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Тому в основу системної організації навчання майбутніх спеціалістів-документознавців необхідно вкласти новий зміст, адекватний рівню інформаційно-комунікаційного розвитку суспільства, органічно пов'язати його з інноваційними технологіями навчання, когортою творчих педагогів професорсько-викладацького складу, техніко-технологічним забезпеченням навчально-виховного процесу. Цей підхід зумовлює прийняття положення про те, що процес підготовки документознавця повинен враховувати сучасні реалії функціонування організації, підприємства чи фірми в умовах інформатизації суспільства та водночас ринкової економіки, бути спрямованим на вивчення інформаційно-управлінського циклу дисциплін у поєднанні з регулярним проведенням тренінгів проблемного характеру.

Предметно-змістові аспекти функціональної підготовки документознавців як спеціалістів інформаційно-управлінської сфери вже склалися в певну концептуальну систему та отримали широке визнання. Нові можливості для удосконалення цієї системи надає створення моделі управління підготовкою документознавців на основі застосування процесно-орієнтованого підходу, що дозволяє перейти на вищий рівень аналізу та осмислення наявного стану підготовки спеціалістів як упорядкованої сукупності взаємодіючих динамічних навчально-виховних процесів та визначити пріоритети на майбутнє.

Варто наголосити, потреба в управлінні виникає та загострюється тоді, коли постає проблемна ситуація, зростає невизначеність, стає нарешті нагальною необхідність наведення елементарного порядку в організації навчально-виховного процесу. Відомо, що управління актуалізується тоді, коли з'являється об'єкт управління, який потребує упорядкування та цілеспрямування, з того моменту, коли починають цілеспрямовано осмислюватися дії, оживає феномен управління.

Отже, управління – це особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований натовп в ефективну цілеспрямовану та виробничу групу [3, 48]. У філософському словнику поняття *управління* трактується як функція організованих систем, які забезпечують збереження їхньої структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію її програми і мети [4, 473].

Важливим аспектом моделювання є побудова комплексної системи управління підготовкою документознавця, шляхом структуризації основних системних процесів, що здійснюються та утворюють сукупність постійно повторюваних операцій та дій, забезпечуючи змістово-цільові параметри навчання. Серед них найбільш важливими системними властивостями, що забезпечують якість навчально-виховного процесу, є такі:

– системна цілісність процесу підготовки документознавця: навчально-виховний процес реалізується як єдине ціле завдяки цілеспрямованим та логічно упорядкованим навчальним планам і програмам;

– системна структурованість: навчання документознавця складається з окремих процесів, кожен з яких забезпечує досягнення визначених цілей і завдань, без об'єднання яких у межах ВНЗ вони не будуть за своїми властивостями ідентичні всій системі;

– взаємозв'язок процесів: усі структурні підрозділи ВНЗ взаємопов'язані між собою процесами чи технологічними циклами та впливають один на одного своєю наявністю у системі та загалом визначають кінцевий результат; утворення чи ліквідація окремих процесів може впливати на ефективність досягнення цілей;

– емерджентність: властивість реалізовувати місію ВНЗ, його цілі та функції лише в результаті спільної взаємодії й спрямування різних складників навчального процесу;

– конвергентність: можливість суміщення, взаємопоєднання, взаємопроникнення складників процесу навчання, що надає нових системних властивостей загальному спрямуванню навчально-виховного процесу до визначених цілей;

– відкритість: властивість складників навчально-виховного процесу адекватно реагувати на соціальні, економічні, політичні, культурні зміни;

– адаптивність: можливість адаптувати навчально-виховні процеси до змін, що відбуваються у внутрішньому середовищі ВНЗ та його зовнішньому оточенні.

Запропоновані системні властивості навчально-виховного процесу утворюють концептуальне підґрунтя для розробки процесно-орієнтованої моделі управління підготовкою документознавця. Таким чином, зазначена модель має поєднувати змістово-цільовий та організаційно-технологічний блоки [5].

Змістово-цільовий блок моделі складається з цілеспрямовуючих процесів, що визначають і спрямовують вектор управлінського впливу на реалізацію навчально-виховного процесу підготовки документознавців, деталізуючи його в конкретних завданнях. Ґрунтується змістово-цільовий блок на ідентифікації місії ВНЗ та цілей його діяльності.

Організаційно-технологічний блок моделі управління підготовкою документознавців включає два комплекси процесів. Перший (організаційний) об'єднує безпосередньо управлінські процеси щодо організації навчання, допоміжно-забезпечувальні процеси, процеси розвитку й удосконалення. В комплексному поєднанні за допомогою управлінського впливу вони визначають, спрямовують, підтримують, удосконалюють та стимулюють організацію підготовки документознавців. Саме цей блок одночасно відображає механізми управління навчально-виховним процесом, до якого відповідно визначаються мета, критерії, ресурси і методи управління.

Особливість управлінських процесів полягає в поєднанні централізованого та децентралізованого управління навчально-виховним процесом. Цей блок регулює процес управління, в якому цілі визначають сукупність процесів, спрямованих на досягнення запланованого, а процеси задають структуру та ресурси, необхідні для свого існування. Подібний підхід можливий тільки за наявності середовища інтеграції людських, інформаційних і технологічних ресурсів, яке, в свою чергу, повинно і може бути реалізоване за допомогою інформаційних технологій [6].

Варто зазначити, що управлінські процеси повинні базуватися на пріоритеті якості, що обумовлює найбільшу значимість якісних параметрів процесів управління серед інших чинників, оскільки сучасні студенти можуть бути задоволені тільки високою якістю отримуваних знань. Наголосимо, що ідеї якісного підходу до процесів, що здійснюються в організаціях, та класифікації цих процесів ґрунтуються на міжнародних стандартах ISO 900:2000, які впроваджуються в практику ВНЗ [7, 8].

Другий (технологічний) блок моделі управління підготовкою документознавців передбачає безперервну та поетапну управлінську діяльність, що складається з логічно взаємопов'язаних операцій і дій, спрямованих на реалізацію безпосередньо навчально-виховного процесу. Цей блок передбачає широке застосування сучасних програмних, апаратних засобів та інформаційно-комп'ютерних технологій, спрямованих на оптимізацію процесу підготовки документознавців.

Особливого значення набуває ознайомлення та опанування студентами технологій прикладних програм, які належать до класу

систем забезпечення менеджменту [2]. Серед них варто назвати інформаційні менеджерські системи, які дозволяють виробляти заздалегідь визначені звіти, подають відображення даних і результати вжитих заходів на періодичній чи винятковій основі або за запитом. Важливим є ознайомлення із системами підтримки прийняття рішень, які надають можливість використовувати моделі прийняття рішень, інформаційні бази даних та особисті міркування особи в кожному конкретному випадку для здійснення діалогового аналітичного процесу моделювання управлінського рішення, а також знання управлінських інформаційних систем із додатковими можливостями для управління, такими, як аналіз даних, використання засобів підтримки прийняття рішень.

Варто зазначити, що безпосередньо механізми реалізації змістово-цільового й організаційно-технологічного блоків процесно-орієнтованої моделі управління підготовкою документознавців визначаються певними правилами та нормами: законодавчими актами, нормативами, наказами, розпорядженнями, положеннями, інструкціями тощо. Водночас, успіх упровадження цієї моделі базується на взаємодії зацікавлених сторін (ВНЗ – студент, викладач – студент, ВНЗ – викладач) та орієнтований на кінцевий результат. Такий підхід забезпечить конкурентоспроможність спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» та забезпечить довготривалу, результативну й ефективну діяльність ВНЗ з підготовки висококваліфікованих, конкурентоздатних і затребуваних фахівців-документознавців.

Для визначеної сукупності взаємопов'язаних змістово-цільового та організаційно-тех-нологічного блоків концептуальної моделі управління підготовкою документознавців характерним є постійний рух, зміна, розвиток. Розвиток – це перехід з одного стану в інший, що є відображенням глобальних тенденцій інформаційно-інтелектуального і науково-технічного прогресу та водночас – цілеспрямованих зусиль управлінської діяльності [5].

Важливим кроком, що допомагає реалізувати процесно-орієнтовану модель управління підготовкою документознавців, є виокремлення цільових функцій усіх складників навчально-виховного процесу та оптимальне поєднання стратегії і тактики управління цим процесом. Зазначене пов'язано з тим, що навчально-виховний процес характеризується зовнішніми і внутрішніми впливами та взаємозалежністю відповідно до цілей і можливостей, оцінюється як системна доцільність і часто не може бути точно прогнозований та спланований. Проте, це свідчить також про здатність навчально-виховного процесу як системного до саморегулювання й самоорганізації. Водночас – це вказує на наявність можливості досягнення поставлених цілей при зміні зовнішніх умов чи потреб.

Розробляючи та впроваджуючи процесно-орієнтовану модель управління підготовкою документознавців, необхідно передусім враховувати, що в кожній логічній ланці реалізації моделі беруть участь люди. З одного боку, це професорсько-викладацький склад, згоду якого щодо цілей і шляхів реалізації моделі необхідно отримати заздалегідь, з другого – студенти, потреби яких в отриманні професійних знань, умінь і навичок динамічно прогресують і змінюються. Отже, в реалізацію моделі кожен учасник додає власний внесок, врахування яких дозволяє вносити корективи з метою якісного удосконалення навчально-виховного процесу.

Важливим компонентом цієї системи є студенти, кожен з яких унаслідок свого навчання вносить власну специфіку в реалізацію конкретного навчально-виховного процесу. Отже, системні властивості окремих навчально-виховних процесів, які становлять у цілому загальний освітній процес ВНЗ та підтримуються професорсько-викладацьким складом, дозволяють віднести загальний навчально-виховний процес до класу організаційних систем. Зазначене є свідченням наявності безпосередньо в навчально-виховному процесі ВНЗ трьох основних цільових складників:

– соціальних (загальних) цілей ВНЗ як системи, що реалізує потребу суспільства в освіті;

– традиційних (освітніх) цілей ВНЗ, що реалізуються його структурними підрозділами в навчально-виховному процесі;

– пріоритетних (нових, специфічних) цілей ВНЗ, що реалізуються найбільш активними елементами системи та спрямовані на

вдосконалення чи модернізацію навчально-виховного процесу.

Задоволеність студента в результаті отримання необхідних йому професійних знань є завершальним і логічним етапом в реалізації процесно-орієнтованої моделі управління підготовкою документознавців. Саме студент є виразником соціального середовища, в якому й формується потреба на спеціалістів відповідного фаху.

Разом з тим, варто враховувати, що задоволеність студента навчально-виховним процесом – це складне та неоднозначне явище, яке потребує окремого дослідження. Приміром, задоволеність організацією навчально-виховного процесу часто буває не пов'язана з раціональним підходом до потреби отримання певної освітньої кваліфікації. Відомо, що поряд зі значною мотиваційною динамікою, змінами ринку та слабкою попереджуваністю потреб і бажань, мають місце нераціональні, навіть спонтанні запити на фахову освіту, що продиктовано модними флуктаціями.

Вивчення таких нераціональних і хаотичних проявів щодо вибору професії важливо враховувати в управлінні навчально-виховним процесом, тому що саме в них можуть згодом виявитися потенційні закономірності зародження і формування суспільних потреб у нових спеціалістах.

Реалізація процесно-орієнтованої моделі управління підготовкою документознавців в умовах ВНЗ повинна мати дуалістичний характер: з одного боку, здійснюватися динамічно та безперервно як навчально-виховний процес, а з другого – дискретно, як статичне явище в умовах чітко визначених планів, програм, термінів навчання студентів. Варто лише враховувати, що суб'єкт і об'єкт навчально-виховного процесу постійно знаходяться в комунікаційних взаємозв'язках, здійснюючи прямий, опосередкований чи зворотний вплив один на одного, що є свідченням їхньої належності до однієї комплексної системи – навчально-виховного процесу, характер відносин в якій визначається безпосередньо сутністю ВНЗ, його місією та загальними цілями освіти.

Використані джерела

1. Гринберг А.С. Информационный менеджмент : учебное пособие для вузов / А.С. Гринберг, И.А. Король. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.

2. Петрова Л.Г. Інформаційний менеджмент як самостійний напрям в організації управління закладом соціокультурної сфери / Л.Г. Петрова // Вісн. КНУКіМ, сер. Педагогіка. – 2008. – № 9. – С. 98-102.

3. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1997. – 701 с.

4. Философский словарь. – 6-е изд., перераб. и доп. – 1992. – С. 473.

5. Петрова Л.Г. Змістово-цільовий та організаційно-технологічний компоненти підготовки документознавців / Л.Г. Петрова // Інформаційно-документальні комунікації в глоб. суспільстві : матеріали Міжнар. наук-прак. конф., м. Київ, 21-22 березня 2013 р. – К. : НАУ, 2013.

6. Райков А.Н. Конвергентное управление и поддержка решений / А.Н. Райков. – М. : Издательство ИКАР. – 2009. – 245 с.

7. ДСТУ ISO 9001:2001. Системи управління якістю: вимоги. (ISO 9001:2000, IDT). – Введ. 2001. – 10-01. – К. : Держстандарт України, 2001. – 23 с.

8. Пойченко А. Стратегія впровадження системи управління якістю в вищому навчальному закладі / А. Пойченко, Т. Безверхнюк, Т. Сивак // Вісник Нац. академії держ. упр. при Президентові України. – 2006. – № 3. – С. 195-201.

УДК 168.5

М.І. Личук, Н.А. Парубчак

ІНФОРМАТИВНІ ПАРАМЕТРИ МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ ДАНИХ

У статті охарактеризовано індекси цитування міжнародної бібліографічної бази даних Web of Science, методику оцінювання видань за кількісними та якісними критеріями. Описано інформативні параметри бібліографічних показників: індексу цитування та імпакт-фактора. Окреслено кроки до створення національного індексу цитування в Україні.

Ключові слова: *наукометрична база даних, бібліографічні показники, індекс цитування, імпакт-фактор, методика оцінювання, профілі наукометричних баз даних, база даних Web of Science, база даних Scopus.*

M.I. Lichuk, N.A. Parubchak

INFORMATIVNI PARAMETERS MIZHNARODNIH NAUKOMETRICHNIH BAZ DANIH

In the article the indexes of quotation of the international bibliographic database of Web of Science, the methodology of publication assessment according to quantitative and qualitative criteria are analyzed. The informative parameters of the bibliographic indexes such as quotation and impakt-factor indexes are described. The steps for creation of the national index of Ukraine are drawn.

Keywords: *scientific metric database, bibliographic indexes, index of quotation, impakt-factor, methodology of assessment, profiles of scientific metric databases, database of Web of Science, database of Scopus.*

Світові наукометричні бази даних дозволяють визначити інформативну вартісність наукових періодичних видань, відкритість і доступність наукових досягнень, рівень розвитку наукових галузей у тій чи тій державі.

Наукометрична база даних – це бібліографічна та реферативна база даних з інструментами для відстеження цитування статей, опублікованих у наукових виданнях [10].

Найважливішими критеріями відбору видань та оцінки якості наукової діяльності вчених і наукових колективів є бібліометричні показники, добуті із загальновизнаних міжнародних баз даних, зокрема індекс цитування (index citation). Індекс цитування – це кількість посилань на роботи певного науковця у відповідній галузі за конкретний період. Для визначення індексу цитування використовують сумарний обсяг цитування, індекс Хірша або імпакт-фактор.

Якість наукових публікацій у журналах оцінюється за рівнем цитування їх в інших публікаціях у періодичних виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних.

Мета статті – аналіз інформативних параметрів наукометричних баз даних міжнародного рівня в системі оцінки суб'єктів наукової діяльності, розгляд кроків на державному рівні щодо створення національного індексу наукового цитування.

На сьогодні найвідомішими бібліографічними базами даних є Web of Science та Scopus. Web of Science – наукометрична платформа для проведення оцінних досліджень, продукт компанії Thomson Reuters Institute for Scientific Information. Це реферативно-бібліографічна база даних Інституту наукової інформації США, що є щотижнево оновлюваною базою даних з 8 700 наукових журналів.

© М.І. Личук, Н.А. Парубчак

Web of Science уможливлює доступ до найавторитетніших академічних журналів, збірників наукових праць та комплектів первинних наукових даних. Наукометричний апарат платформи забезпечує відстеження показників цитування публікацій. Імпакт-фактор є основою наукометричного апарату цієї платформи. Імпакт-фактори розраховуються щорічно на основі аналізу показників їхнього цитування у Web of Science і публікуються у вигляді звітів Journal Citation Reports. Такі річні звіти функціонують у паперовому вигляді та у вигляді передплатних онлайнових баз даних Thomson Reuters [12, 17].

За допомогою спеціальних модулів баз даних Web of Science розраховуються кілька індексів: SCIENCE CITATION INDEX EXPLANDED (SCI – індекс цитування з природничих і точних наук) на основі даних 5 900 природничо-наукових, технічних і медичних журналів, система Філадельфійського інституту наукової інформації, в основу якої покладені зв'язки між документами з прямого, зворотного і перехресного покликання (цитування);

SOCIAL SCIENCE CITATION INDEX (SSCI – індекс цитування із соціальних наук), під час розрахунку якого враховуються повні дані понад 1 700 журналів з економічних і суспільних наук і вибіркові дані ще 3 300 журналів;

ARTS AND HUMANITIES CITATION INDEX (A&HCI – індекс цитування з мистецтва і гуманітарних наук), враховуються повні дані 1 400 журналів з гуманітарних наук, дані ще близько 7 000 враховуються вибірково [5, 41-42].

Корпорація Thomson Reuters, відбираючи джерела для індексації у базах даних Web of Science, надає перевагу виданням, які входять до основи наукової комунікації.

Глобальний реєстр усіх періодичних видань, проіндексованих у науково-інформаційних базах Thomson Reuters, має назву Master Journal List, також цей список учені називають «філадельфійським списком». До нього входять усі видання, що реєструються в базах даних Web of Science, а також видання, які індексуються лише в галузевих реферативних базах даних Thomson Reuters.

Рішення про зміни у Master Journal List приймаються з частотою раз на два тижні. Експертизу видань проводять інформаційні спеціалісти з відповідною освітою. Для включення журналу до списку видавець повинен надіслати до Thomson Reuters три подальших поточних випуски (в електронній або друкованій формі) у міру їхньої публікації в Thomson Reuters [4, 1].

Разом із першим примірником видавець повинен надіслати базову інформацію про часопис:

− повна назва;

− ISSN;

− адреса редакції;

− коротка характеристика його значущості та унікальності з-поміж інших видань подібної тематики.

Після отримання першого поточного примірника починається процедура оцінювання видання. Рішення може бути прийнятим тільки після розгляду третього примірника [12, 10].

Для оцінювання видання експертами висуваються кількісні та якісні критерії. Вони поділяються на чотири групи:

− відповідність видання базовим стандартам науково-видавничої сфери;

− унікальність спеціалізації видання;

− аналіз рівня міжнародного визнання;

− оцінка показників цитування видання.

На першому етапі оцінки експерти розглядають усі отримані випуски журналу, тому дуже важливо, щоб публікації надходили своєчасно. Видавці та редактори повинні продовжувати надсилати випуски до завершення процесу відбору. Для отримання інформації про поточний статус відправленої заявки, вони можуть відправити запит через спеціальну форму [4, 2].

Аналіз цитування видання визначається двома рівнями. На першому рівні з'ясовується цитування самого видання, що аналізується. Динаміка цитування видань аналізується під час підготовки річних звітів Journal Citation Reropts, також розраховуються імпакт-фактори та публікуються для кожного з видань. Journal Citation Reropts – це довідник, у якому подається повна та різноманітна статистика цитування наукових журналів, що включає широкий спектр показників використання журналів ученими різних країн.

Другим рівнем аналізу цитування є вивчення наукометричних показників авторів, які публікуються у виданні. В процесі аналі-

зу особлива увага приділяється оцінці нових назв видань, які ще не мають своєї сторінки у науково-інформаційному просторі. Такі видання не можуть бути адекватно оцінені на першому рівні аналізу цитування. Аналізуючи цитування видань, значна увага приділяється показникам їхнього самоцитування. Авторитетні журнали за показником високого зовнішнього цитування мають низькі відсотки самоцитування.

Велике значення має рівень міжнародного визнання видання, його популярність у світових наукових колах. Щоб дійти необхідних висновків, експерти Thomson Reuters аналізують географію авторів, які публікуються у виданні, склад редакційних рад і редколегій часописів. Ці критерії оцінки застосовуються до видань, що проходять експертизу Thomson Reuters, але першочергове значення вони мають для таких журналів, проблематика яких розрахована на міжнародну аудиторію. Позитивно оцінюються ті з них, котрі публікують важливий оригінальний зміст, що значно доповнює і збагачує покриття певної галузі профільними міжнародними журналами [8, 105].

Особлива увага надається періодичності виходу видання. Для того, щоб видання не було відхиленим уже на початковому етапі експертизи, воно повинно жорстко дотримуватися заявленого графіка виходу нових випусків: дата надходження друкованого випуску видання до Thomson Reuters повинна мінімально відрізнятися від дати, зазначеної на обкладинці; електронні видання оцінюються регулярністю фактичної появи їхніх випусків на вебсайті. Своєчасність виходу нових випусків свідчить про те, що видання завжди має резерв авторських рукописів, науковий рівень опублікованих статей залишатиметься високим. Для електронних журналів, які не збирають статті в номери, а публікують їх мірою надходження до редакційного опрацювання, Thomson Reuters упродовж кількох місяців спостерігає за регулярністю появи нових статей на сайті видавця і доходить необхідних висновків.

Журнали також повинні відповідати чинним міжнародним стандартам і рекомендаціям. Видання повинно дотримуватися міжнародної видавничої конвенції, яка оптимізує пошук вихідних матеріалів. До неї включають інформативну назву журналу; описові заголовки та анотації статей; повну бібліографічну інформацію для всіх посилань, що цитуються; повні адресні дані кожного автора. Видання повинно мати текст публікації англійською мовою, адже вона є універсальною в науці. Саме тому Thomson Reuters насамперед розглядає журнали, в яких публікації представлені англійською мовою.

Ще одним показником стандарту журналу є наявність інституту рецензування, оскільки це вказує на якість у ньому наукових матеріалів. Також рекомендується публікувати інформацію про джерела фінансування дослідження в кожній статті, така інформація буде підтвердженням важливості того чи того дослідження. Редактори Thomson Reuters звертають увагу на міжнародний склад авторів, редакторів та редакційно-видавничий склад журналу, це особливо важливо для видань, призначених для міжнародної аудиторії. Міжнародна спрямованість журналу є важливою для світового наукового товариства з огляду на те, що сучасні наукові дослідження проводяться на глобальному рівні [4, 3].

Відхилені фахівцями видання можуть надсилатися для повторного розгляду на включення до Master Journal List тільки через два роки після прийняття останнього негативного рішення. Підставою для проведення повторної експертизи можуть бути будь-які серйозні зміни в політиці видання: початок публікацій англомовних версій журналу, серйозний перегляд його проблематики, зміна видавця, започаткування онлайнової версії видання [12, 10].

Серед інформаційних продуктів Thomson Reuters найбільш поширенішими є Index Citation, Impact Factor та Essential Science Indicator [2, 27]. Сумарний обсяг цитування показує, що в одній статті є посилання на іншу із зазначенням її у списку літератури або у виносці. Якщо в одній статті інша згадується кілька разів, це вважається одним цитуванням. Імпакт-фактор – це показник цитування, який визначає інформаційну значущість наукових журналів. Він розраховується як відношення числа послань, що одержав журнал поточного року на статті, до опублікованих у

цьому журналі за два попередні роки. Імпакт-фактор визначає частоту, з якою цитується середньоцитована стаття журналу [9].

Index Citation – інформаційна система, яка стосується індексу цитування кожного вченого, його публікацій у найбільш відомих світових наукових журналах. Index Citation дорівнює сумарній кількості цитування всіх публікацій окремого вченого. Індекс цитування є об'єктивним з усіх доступних показників успішності професійної діяльності науковця, основним бібліометричним показником.

Impact Factor – інформаційна система відносно імпакт-фактора кожного наукового журналу зі списку Thomson Reuters; числовий показник важливості наукового журналу. З 1960-х рр. Інститут наукової інформації (Institute for Scientific Information, ISI) щорічно розраховує імпакт-фактор (ІФ). Засновник інституту, Євген Гарфілд, є і розробником ІФ. Імпакт-фактор полягає в щорічному фіксуванні відносного впливу журналу на розвиток науки за критерієм: як часто журнал використовується та цитується. Імпакт-фактор характеризує журнал, який входить у базу Thomson Reuters певного року за кількістю цитувань його статей [3, 8].

Досить інформативним параметром є індекс Хірша (h-індекс) – кількісна характеристика продуктивності вченого, яка ґрунтується на кількості його публікацій та їхніх цитувань [7, 9]. Цей наукометричний показник запропонував американський фізик Х. Хірш 2005 р. Індекс Хірша є кількісною характеристикою вченого, яка ґрунтується на кількості його публікацій та кількості цитувань цих публікацій.

Essential Science Indicator – база даних, яка виділяє статті, які отримали кількість цитувань, що ставить їх у списку статей з конкретного розділу у верхню частину списку, яка становить 1% від усіх статей цього списку [12, 10].

Найбільшою базою даних наукових публікацій без повних текстів вважається Scopus – це бібліографічна і реферативна база даних, створена для відстеження цитування статей, які публікуються в наукових виданнях.

Наукометрична база даних створює три види профілів:

– авторів – для тих, хто опублікував більше однієї статті у Scopus. Профілі надають таку інформацію, як: ім'я автора, місця його роботи, кількість публікацій, роки публікаційної активності, галузі дослідження, посилання на основних співавторів, загальна кількість цитувань публікацій автора, загальна кількість джерел, на які посилається автор, його індекс Хірша;

– установ – для установ, співробітники яких опублікували більше однієї статті у Scopus. Профілі надають інформацію про адресу установи, кількість авторів – співробітників установи, кількість публікацій співробітників, перелік основних видань, у яких публікуються співробітники, та діаграму тематичного розподілу публікацій співробітників;

– журналів – база даних уможливлює автоматизований аналіз за загальною кількістю статей, опублікованих протягом року, загальною кількістю посилань на видання в інших джерелах протягом року, відношення кількості посилань видання до кількості статей, опублікованих у ньому, відсоток статей, які не були опубліковані [7, 8].

За наукометричними показниками проводяться кількісні оцінки та порівняльний аналіз наукової активності та продуктивності на рівнях індивідуальних дослідників, колективів та організацій, країн і регіонів. До таких показників належать: а) кількість публікацій; б) аналіз частоти цитування публікацій; в) імпакт-фактор наукового журналу, в якому вони публікуються; г) участь у міжнародній науковій співпраці, складі редакційних колегій наукових журналів.

Питаннями індексування видань у базі даних Scopus займаються спеціальний розділ Elsevier, який готує видання до експертизи, та міжнародна експертно-консультаційна рада, що відповідає за експертизу видань і прийняття відповідних рішень [12, 13].

Проведення експертизи видань повністю автоматизоване: подане видання потрапляє на спеціалізовану платформу Sci Verse Scopus. Спеціалісти Elsevier проводять первинну підготовку видання до оцінювання. Після цього рецензент, призначений головою відповідної секції експертно-консультаційної ради, заходить на спеціальну платформу й оцінює різні аспекти видання та подає результати експер-

тизи. Запити обробляються в робочому порядку у міру їхнього накопичення, а рішення про включення нових назв видань до індексу Scopus приймаються щорічно.

Перевагами для включення журналів до Scopus є:

− наявність англомовної назви журналу та публікація анотацій англійською мовою;

− регулярне видання журналу (мінімальна періодичність 1 раз на рік; журнали, які видаються нерегулярно, не можуть бути розглянуті);

− контроль якості статей – журнал повинен бути рецензованим;

− сайт з англійським варіантом сторінок обов'язково повинен містити зміст, анотації та дані про редакційний склад англійською мовою;

− авторитетність видання – воно повинне включати в склад редакційної ради хоча б двох представників інших країн, також серед авторів журналу повинні бути іноземні фахівці [6].

Спеціальна платформа дає змогу рецензенту прийняти одне з чотирьох рішень: «безумовна відмова» (журнал визначається настільки поганим, що він відхиляється без можливості перегляду цього рішення в майбутньому); «умовна відмова» (експерт вказує напрями покращення видання та встановлює термін, упродовж якого йому слід попрацювати над удосконаленням, щоб мати право на повторну експертизу); «умовне прийняття» (експерт пропонує включити видання до індексу Scopus, але вказує напрями вдосконалення та призначає дату повторної експертизи); «безумовне прийняття» (прийняття видання на постійній основі без жодних додаткових вимог). Згідно з вимогами Scopus, періодичне видання має публікуватися з регулярністю не менше 1 разу на рік [12, 15].

Оцінюючи політику видання, експерти експертно-координаційної ради приділяють особливу увагу нормам контролю з боку видавця за якістю матеріалів, що публікуються. Позитивною вважається прозорість стандартів рецензування рукописів та уважність редакторів до джерельної бази досліджень і наявність списків пристатейної бібліографії.

Важливою вимогою є наявність у видання номера ISSN, оскільки за цими номерами ведеться облік видань у Scopus.

Наявність англомовних анотацій в усіх опублікованих статтях не є обов'язковою, але у будь-якому разі видання повинно мати латинізовану назву. Для неангломовних видань використання перекладеної назви допускається лише тоді, якщо ця назва є офіційною та друкується на обкладинці, в інших випадках має бути транслітерована назва. Потрібно сказати про вимогу щодо наявності англійської версії вебсайту видання (принаймні, головної сторінки). Під час експертизи оцінюється якість англійської мови на сайті та у рефератах статей.

Крім оцінки видань за формальними критеріями та напрямами задекларованої політики, експерти експертно-координаційної ради також звертають увагу на зміст опублікованих матеріалів. Аналізується кілька статей видання, заздалегідь завантажених на платформу технічними працівниками. При цьому важливо, щоб статті були викладені науковою мовою, відповідали проблематиці, задекларованій часописом, та мали наукову новизну. Крім того, оцінюється змістовність, інформативність анотацій у контексті фактичного змісту статей і отриманих ученими наукових результатів, а також рівень оформлення публікацій [12, 17].

Міжнародний авторитет часописів оцінюється експертами комплексно: перевіряється географія авторів і редколегій, наявність видання у фондах бібліотек світу, номенклатура реферативних баз даних, у яких воно індексується. Розглядаючи питання щодо включення до наукометричної бази, спеціалісти Scopus, які працюють з електронними виданнями, визначають такі основні недоліки:

− відсутність власної сторінки видання в інтернеті (дуже часто видання розміщуються на вебсайтах установ-видавців, що ускладнює пошук видання);

− іноземні користувачі не мають доступу до видання через відсутність англомовного інтерфейсу вебсторінки;

− складна схема розміщення інформації на вебсторінці, відсутність англомовних рефератів і правильно оформлених реферативно-бібліографічних описів статей англійською мовою;

− іноземні експерти оцінюють видання за складом редакційної колегії, цитуванням робіт науковців, які входять до її складу. Відсутність

переліку членів редакційної колегії не дає змоги належно оцінити видання;

– відсутність англомовного архіву реферативно-бібліографічних описів статей за номерами [11, 2].

На щорічній конференції Американського товариства клітинної біології у Сан-Франциско була схвалена декларація про оцінювання наукових досліджень, в якій розглядалися питання використання імпакт-фактора під час оцінювання результатів наукових досліджень. Декларація закликає наукову спільноту під час оцінювання результатів дослідження не застосовувати імпакт-фактор. Науковці вважають, що чим вищий імпакт-фактор журналу, тим більший авторитет він має, тому спеціалісти намагаються публікувати свої матеріали саме у високорейтингових журналах, це сприятиме отриманню наукових грантів і спеціальних надбавок. Тому можливим є неправомірне використання імпакт-факторів журналів, адже видання надаватимуть перевагу рейтинговим напрямам науки, що заважатиме публікаціям важливих результатів в інших галузях [1, 2].

База даних Scopus. Наукометричний апарат Scopus забезпечує облік публікацій науковців і установ, у яких вони працюють, та статистику їхнього цитування.

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського з 2006 р. передплачує доступ до бази даних SCOPUS. Протягом трьох останніх років цей продукт прийнятий українською науковою громадськістю як авторитетне джерело отримання наукометричних даних. На початку 2009 р. було розпочато проект відстеження наукової продуктивності установ НАН та АМН України, УААН і вищих навчальних закладів, а також індивідуальних показників окремих українських учених.

SCOPUS позиціонується як найбільша у світі реферативна та наукометрична база даних, яка індексує публікації з понад 17 тис. науково-технічних та медичних часописів 5 тис. провідних світових видавців наукової періодики. База даних у SCOPUS містить понад 47,4 млн реферативних записів про публікації, зокрема 18 млн записів джерел, опублікованих після 1996 р. Публікації, які індексовані базою даних, тематично розподіляються так: фізичні науки – 5 500 видань, медичні науки – 5 300, науки про життя – 3 400, соціогуманітарні науки – 2 850. Індексується зміст наукових часописів, матеріалів конференцій, серійних та продовжуваних видань [13].

Основним критерієм ранжування вчених в Україні є індекс цитування. У рейтинговому списку представлені вчені із 39 українських наукових установ. За відомчою належністю найширше представлені установи НАН України; 78% учених у рейтингу є співробітниками 27 академічних установ. Меншим є представництво вчених вищих навчальних закладів: до рейтингу потрапили 14 співробітників 7 університетів України. За географічною ознакою представлені науковці з Києва (70), Харкова (18), Львова (6), Донецька (2), Черкас (2), Дніпропетровська (1) та Криму (1). З огляду на індекс цитування, у рейтингу на першому місці серед науковців 13 академіків і 10 членів-кореспондентів НАН України, 55 докторів наук та 22 кандидати наук [5, 43]. Такий розподіл можна пояснити тим, що база SCOPUS враховує діапазон цитування лише з 1996 р., тому цитування значної частини робіт науковців з великим стажем не враховується системою. Варто зазначити, що на сьогодні в українській науці немає чітких критеріїв відбору науковців, зокрема проблемою є відсутність уніфікованого підходу щодо транслітерації прізвищ та імен українських науковців. Тому важливим завданням залишається створення цілісної концепції рейтингового оцінювання наукових установ України та вітчизняних науковців.

Росія вже створила на базі потужної наукової електронної бібліотеки (eLIBRARU.RU) власний індекс наукового цитування – РІНЦ.

В Україні питання формування бази даних наукових видань України, за якими визначатиметься національний індекс цитування, на сьогодні залишається актуальним.

Перші кроки було зроблено 29 серпня 2013 р., коли на засіданні Колегії Держінформнауки розглянули питання «Про створення дослідного зразка програмно-апаратного комплексу для забезпечення наукометричного моніторингу суб'єктів наукової діяльності України».

Д.В. Солов'яненко, завідувач сектора науково-технічної бібліотеки Національного тех-

нічного університету України «Київський політехнічний інститут», запропонував створити проект, який би був спрямований на створення цілісної системи національної бази даних відстежування наукового цитування, для проведення наукометричного моніторингу, ранжування та аналізу діяльності суб'єктів наукової діяльності України. Визначено основні завдання проекту:

– розроблення інструментарію для публікації даних оперативного моніторингу стану науково-інформаційної галузі України;

– розроблення дослідного зразка програмних інтерфейсів системи наукометричного моніторингу;

– проведення базового навчання співробітників певної організації з питань використання створеної системи наукометричного моніторингу;

– розроблення пакету методичної документації до створеної системи наукометричного моніторингу.

Реалізація проекту створить передумови для формування національного індексу наукового цитування, який міститиме в собі всі номенклатури зацікавлених наукових фахових видань України і буде глибоко інтегрованим із науково-видавничою інфраструктурою. Колегія Держінформнауки ухвалила рішення. Одним із пунктів є розгляд питання фінансової підтримки Асоціації користувачів Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «УРАН» для створення та введення в дослідну експлуатацію наукометричного порталу 2013 р. Держінформнауки України повинен був виконати це доручення протягом 2013 р.

Отже, наукова діяльність, як і будь-який інший вид діяльності, потребує оцінки, яка може ґрунтуватися на системі формальних, кількісних показників. Індекс цитування зі своїми характеристиками вже працює на те, що найновіші досягнення в галузі науки стають доступними широкому загалу науковців із різних країн, сприяє їхній науковій комунікації.

Досвід упровадження міжнародних наукометричних баз даних, їхні інформативні параметри дозволять і в Україні створити цілісну систему національної бази даних.

Використані джерела

1. Викривлення імпакт-фактора // Вісник Національної академії наук України. – 2013. – № 7. – С. 93-94.

2. Гузь Н.А. К проблеме оценки научных публикаций [Електронний ресурс] / Н.А. Гузь, Я.Я. Рущинский. Режим доступу: http: // www1.nas.gov.ua/ publications/ books/serii/ academy/1102010/Documents/2009_02/a4.pdf. – Заголовок з екрана.

3. Гузь Н.А. О современных подходах к оценке научных публикаций [Електронний ресурс] / Н.А. Гузь, Я.Я. Рущинский, И.С. Чернышенко. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2009_02/a4.pdf. – Заголовок з екрана.

4. Джеймс Теста Thomsons Reuters. Процесс отборки журналов [Електронний ресурс] / Теста Джеймс. – Режим доступу: http://wokinfo.com/media/essay/journal_selection_essay-ru.pdf. – Назва з екрана.

5. Дослідницький університет: як покращити індекс Хірша // Сучасна освіта. – 2010. – №12. – С. 40-44.

6. Кононовець О. Науково-просвітницька преса України XIX ст. – І третини XX ст. Історія. Теорія. Практика : автореф. дис. … / О. Кононовець; Київ. Нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1994. – 39 с.

7. Мазаракі А. Інтеграція науки до світової через наукометричні бази даних / А. Мазаракі, Н. Притульська, С. Мельниченко // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 5-13.

8. Мриглод І.М. Шостий закон Паркінсона і наукова періодика України [Електронний ресурс] / І.М. Мриглод, О.І. Мриглод. Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/publications/ /books/serii/academy/1102010/Documents/2011_05/18_Mriglod.pdf. – Заголовок з екрана.

9. Офіційний сайт Запорізького національного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/NIS/587.ukr.html. – Заголовок з екрана.

10. Офіційний сайт науково-технологічної бібліотеки Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.tntu.edu.ua/resources/naukometrychni-bazy-danyh/. – Заголовок з екрана.

11. Редакційна колегія. Журнали НАН і Scopus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2009_02/a2.pdf. – Заголовок з екрана.

12. Солов'яненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та Sci Verse Scopus / Д. Солов'яненко // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 1. – С. 6-16.

13. Scopus in Detail: What does it cover? [Virtual Resource] / Elsevier B.V. – Access Mode : www.info.scopus.com/detail/what/.

УДК 002.1:330.526.33

О.В. Дроздова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ)

У статті проаналізовано документні комунікації комерційної діяльності в контексті детального розгляду торговельної документації – первинних документів господарських операцій: товарного чеку, товарної накладної, акту про приймання товарів, рахунку-фактури, товарного звіту.

***Ключові слова**: документні комунікації, комерційна діяльність, торговельна документація.*

O.V. Drozdova

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE DOCUMENT COMMUNICATIONS COMMERCIAL ENTERPRISES (IN CASE OF PRIMARY DOCUMENTS BUSINESS OPERATIONS)

The article analyzes the desk communications business in the context of a detailed review of trade documents-primary documents business transactions: receipt, way bill, the act of receiving the goods, invoice, report the commodity.

***Keywords**: documentary communications, commercial activity, trade documentation.*

Документні комунікації є основним інструментом, за допомогою якого комерційні підприємства досягають та утримують конкурентне становище на ринку. На жаль, проблема організації документообігу, каналів зв'язку та інших складових документної комунікації на багатьох комерційних підприємствах вирішується окремо від удосконалення документного забезпечення галузі, що негативно впливає на якість функціонування комерції й ускладнює процес комунікацій.

Теоретичним і методологічним напрямам діяльності комерційних підприємств присвячено багато наукових досліджень і публікацій. Вагомий внесок у становлення і розвиток теоретичних положень діяльності комерційних підприємств зробили П. Друкер, М. Портер, А. Томсон та ін. Загальні теоретичні проблеми діяльності комерційних підприємств досліджують вітчизняні та російські вчені: Н.А. Голошубова, В.П. Половцева, П.М. Легма, О.М. Філіпенко та ін. [1–4].

Теоретичною документознавчою базою для дослідження стали роботи вітчизняних дослідників у даній сфері С.Г. Кулешова, М.С. Слободяника, Г.М. Швецової-Водки, Н.М. Кушнаренко, В.В. Бездрабко та ін. [5–9].

Питання функціонування документів у комерційній діяльності розкриті побіжно та фрагментарно і потребують подальшого вивчення, що й зумовлює актуальність теми статті.

Метою дослідження **є** вивчення особливостей функціонування документної комунікації комерційних підприємств на прикладі розгляду первинних документів обліку та визначення шляхів їхнього вдосконалення.

Починаючи розгляд питання нашого дослідження, необхідно дати визначення *документній комунікації* як процесу поширення інформації в суспільстві, який здійснюється за допомогою документів. Крім того, документна комунікація є підсистемою соціальної комунікації. Процес передавання документної

© *Дроздова О.В.*

інформації в суспільстві називається *соціальною документною комунікацією*. У процесі соціальної документної комунікації задіяні три основні елементи: комунікант, комунікат і реципієнт. Проаналізуємо більш детально в комерційній діяльності процес функціонування документної комунікації.

Комерційну діяльність необхідно розглядати як сукупність функціонально взаємопов'язаних систем (матеріально-технічного, інституціонального, економічного, соціально-культурного характеру), що забезпечують процеси реалізації, регулювання, організації, взаємодії та управління. Основним предметом діяльності комерційних підприємств є гуртова та роздрібна торгівля, торгівля товарами народного споживання та ін.

Основними носіями інформації в документних комунікаціях є документи, які відображають кількісні та якісні показники управлінської та виробничої діяльності комерційних підприємств. Практика напрацювала три форми організації роботи з документами в комерційній діяльності – централізовану, децентралізовану та змішану.

Більшість комерційних підприємств належать до змішаної форми організації роботи з документами, при цьому частина операцій (найчастіше прийом і обробка матеріалів та відправлення документів, їхня реєстрація, контроль за термінами виконання, виготовлення, тиражування, архівне зберігання) зосереджується в центральній службі діловодства, а в кожному структурному підрозділі виконуються операції зі створення документів, їхньої систематизації, зберігання справ і передархівної обробки [10].

Зосередимо нашу увагу на первинних документах, які оформлюють господарські операції в момент їхнього здійснення. Вони класифікуються за змістом операцій, за призначенням і за місцем виникнення.

За призначенням первинні документи поділяються на:

– розпорядницькі, які є підставою для здійснення певної господарської операції (наказ про переоцінку товарів та ін.);

– виконавчі, які вказують на виконання розпорядницьких документів (акт про переоцінку товарів та ін.);

– комбіновані, які одночасно є й розпорядницькими і виконавчими (рахунок-фактура та ін.);

– бухгалтерського оформлення (довідки й розрахунки, які оформлюються бухгалтерією).

Зауважимо, що в магазинах зосереджені великі маси товарно-матеріальних цінностей, рух яких проходить три етапи: надходження, зберігання й реалізацію. Саме рух товарно-матеріальних цінностей для забезпечення їхньої схоронності обов'язково повинен бути відображений у первинних документах обліку.

У цьому контексті розглянемо більш детально найбільш поширені первинні документи обліку, серед яких товарний чек – офіційний документ, який видає продавець товару покупцеві, в якому вказується найменування та кількість проданого товару, ціна і сплачена сума. Товарний чек використовується покупцем як документ, який підтверджує факт придбання товару в продавця з метою захисту прав споживача і як виправдувальний документ при обліку витрат.

Крім того, товарний чек є одним із первинних документів, на підставі якого покупець може підтвердити факт оплати товару, придбаного за договором роздрібної купівлі-продажу. Водночас, формуляр-зразок документа – товарний чек – не міститься в уніфікованих формах первинної облікової документації, тому наповнення товарного чека необхідними реквізитами здійснюється довільно *(рис. 1.)*. Таким чином, товарний чек видається в момент оплати та містить такі реквізити:

– найменування документа;

– порядковий номер документа;

– дату видачі;

– найменування організації (прізвище, ім'я, по батькові – для індивідуального підприємця);

– ідентифікаційний номер платника податків, присвоєний організації (індивідуальному підприємцю), що видала документ;

– найменування й кількість оплачуваних (придбаних) товарів (виконаних робіт, наданих послуг);

– суму оплати, яка здійснюється готівковими коштами або з використанням платіжної картки;

– посаду, прізвище та ініціали особи, яка видала документ.

Рисунок 1. **Товарний чек**

Ми розглядаємо товарний чек як окремий різновид чеків – грошових документів усталеної форми. Основне призначення чеку – бути інструментом розпорядження коштами, що є на поточному рахунку, засобом безготівкових рахунків; у роздрібній торгівлі – квитанція, талон каси, що засвідчує сплату покупцем грошей за певний товар або послугу і пред'являється продавцеві чи виконавцеві робіт. Необхідно перерахувати різновиди чеків, серед яких:

– акцептований (чек, що має акцепт банку);

– дорожній (паперовий платіжний документ, що використовується як засіб міжнародних розрахунків нетоварного характеру);

– чек електронний (різновид платіжної картки, що використовується для оплати товарів та одержання готівки шляхом прямого списання коштів з карткового рахунку платника);

– чек звітний фіскальний (надрукований реєстратором розрахункових операцій документ усталеної форми, який містить відомості денного звіту);

– чек касовий (надрукований електронним контрольно-касовим апаратом документ, що підтверджує купівлю-продаж товарів з реєстрацією на ньому всіх проведених касових операцій);

– чек розрахунковий (документ, який є письмовим розпорядженням власника рахунку (чекодавця) установі банку (банку-емітентові), яка веде його рахунок, сплатити чекотримачеві вказану в чекові суму;

– чек туристський;

– чек фіскальний звітний [11, 286].

Перейдемо до розгляду наступного документа – рахунку-фактури, який належить до комбінованих первинних документів господарських операцій. Формуляр-зразок зазначеного документа не затверджений нормативними документами. Ми сформували перелік необхідних складових реквізитів документа з урахуванням практики застосування рахунків-фактур і вимог, які до них висуваються. Формуляр-зразок включає перелік обов'язкових реквізитів, необхідних для функціонування документа, інші реквізити можуть бути включені з урахуванням специфіки діяльності конкретного торговельного підприємства та проведення розрахунків. Отже, до складу обов'язкових реквізитів рахунку-фактури входять:

– реквізити продавця;

– реквізити товароотримувача;

– реквізити покупця;

– найменування станції та дороги відправлення;

– найменування станції та дороги призначення;

– вид та номер транспорту;

– умови та вид поставки;

– країна призначення.

Крім того, у рахунку-фактурі вказується номер контракту та дата його підписання; назва та коди товарів (марка, форма виробу, вага,

ціна, сума). Далі підраховується загальна сума до сплати, вказується вага нетто, вага брутто та ставляться необхідні підписи. Печатка на рахунку-фактурі не ставиться.

Наступна класифікаційна ознака поділу первинних документів – зміст операцій, згідно з якою документи можуть бути:

– разовими, які відбивають одну господарську операцію, складаються в момент здійснення даної операції (акт про приймання товарів, товарна накладна та ін.);

– накопичувальними.

Прикладом разових первинних документів господарських операцій є акт про приймання товарів і товарна накладна.

Акт про приймання товарів застосовується для оформлення приймання товарів за якістю, кількістю, масою і комплектністю, відповідно до правил приймання товарів та умовами договору. Акт складається членами приймальної комісії, уповноваженими керівництвом торговельної організації *(рис. 2)*.

При заповненні в акті графи «Сертифікат» (документа, що посвідчує якість товару відповідно до прийнятих стандартів) обов'язково вказується його номер, найменування органу реєстрації, який видав цей документ, і термін його дії.

У графі «Спосіб доставки» вказується вид транспортного засобу, що доставив товар (у вагоні, автофургоном, рефрижератором, судном та ін.).

Приймання товару проводиться за його фактичною наявністю. При виявленні відхилень у кількості, якості, масі – покупець зобов'язаний призупинити процес приймання товару та забезпечити його збереження, вжити заходів щодо запобігання його змішання з іншим однорідним товаром (продукцією), викликати представника постачальника (вантажовідправника) для складання двостороннього акту. Якщо з якихось поважних причин робота з приймання товару призупинилася, в такому випадку причини, умови зберігання і перерви фіксуються відповідно в акті.

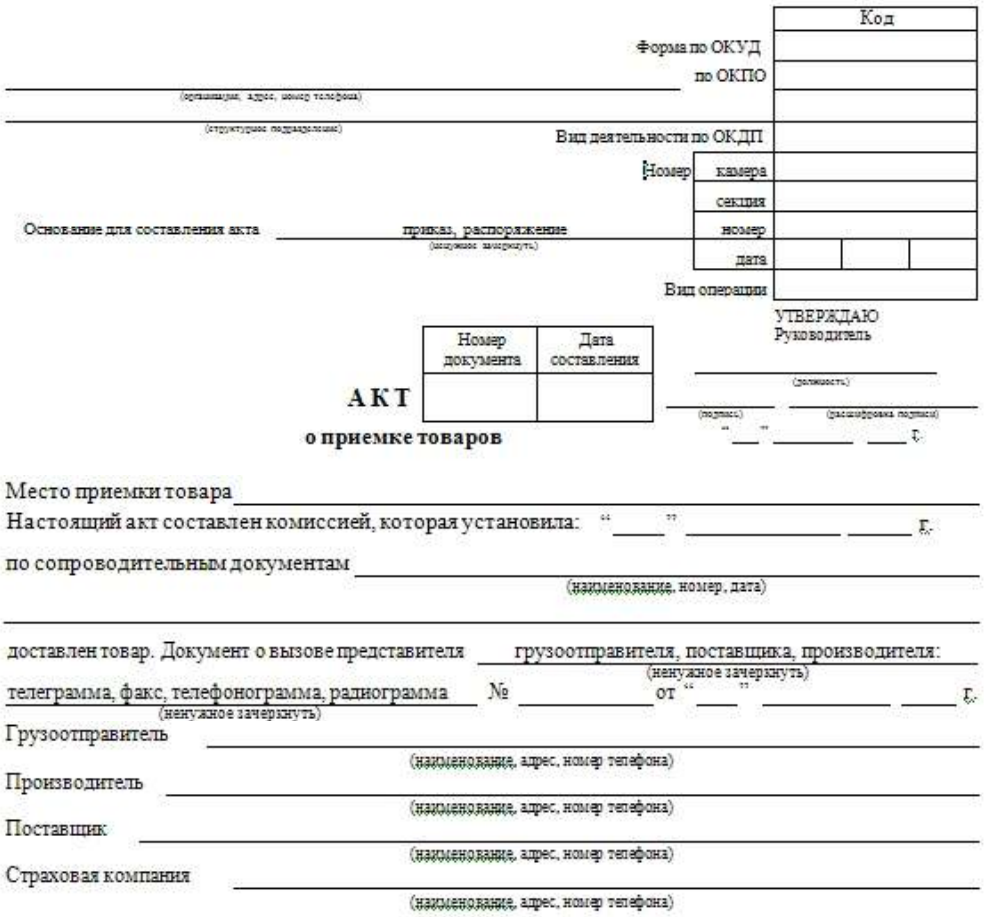

Код
Форма по ОКУД
по ОКПО
(организация, адрес, номер телефона)
(структурное подразделение)
Вид деятельности по ОКДП
Номер: камера, секция, номер, дата
Основание для составления акта приказ, распоряжение (ненужное зачеркнуть)
Вид операции
УТВЕРЖДАЮ
Руководитель
(должность) (подпись) (расшифровка подписи)
" " г.
Номер документа | Дата составления
АКТ
о приемке товаров
Место приемки товара
Настоящий акт составлен комиссией, которая установила: " " г.
по сопроводительным документам
(наименование, номер, дата)
доставлен товар. Документ о вызове представителя грузоотправителя, поставщика, производителя:
(ненужное зачеркнуть)
телеграмма, факс, телефонограмма, радиограмма № от " " г.
(ненужное зачеркнуть)
Грузоотправитель
(наименование, адрес, номер телефона)
Производитель
(наименование, адрес, номер телефона)
Поставщик
(наименование, адрес, номер телефона)
Страховая компания
(наименование, адрес, номер телефона)

Рисунок 2. **Акт про приймання товару**

Далі перейдемо до розгляду товарної накладної, яка застосовується для оформлення продажу (відпуску) товарно-матеріальних цінностей іншої торгової організації. Товарна накладна складається у двох примірниках, один з яких залишається в гіпермаркеті, а інший передається сторонній організації і є підставою для оприбуткування товарно-матеріальних цінностей.

Крім того, допускається складання товарної накладної за формою, розробленою торговою організацією самостійно, але обов'язково повинні бути в наявності такі реквізити:

– найменування документа й організації, від імені якої складений документ;

– дата складання документа;

– найменування товару, його кількість і вартість;

– посади осіб, відповідальних за господарську операцію, та їхні підписи.

Необхідно зазначити, що посади осіб, які санкціонують відвантаження товару, підписують товарну накладну особисто, їхні підписи засвідчуються відбитком печатки організації. Можливість застосування факсиміле повинна бути зазначена в договорі на поставку.

Перейдемо до розгляду накопичувальних документів, які містять дві й більше операцій, та складаються на основі разових первинних документів обліку. Зазначені документи призначені для оформлення низки однорідних господарських операцій за певний період (наприклад, звіт касира, товарний звіт та ін.).

Товарний звіт призначений для обліку товарних документів в організаціях торгівлі за звітний період і затверджується керівником. Даний документ складається у двох примірниках матеріально відповідальною особою із зазначенням номера, дати документів щодо надходження та вибуття товарів. Товарний звіт підписується бухгалтером і матеріально відповідальною особою.

Обов'язкові реквізити товарного звіту:

– найменування організації та структурного підрозділу;

– номер і дата складання документа;

– зазначення звітного періоду, за який складений документ;

– прізвище та ініціали матеріально відповідальної особи;

– зазначення табельного номера матеріально відповідальної особи.

Крім того, до товарного звіту додаються прибуткові та видаткові документи, їхня кількість вказується в додатках. Звіт перевіряють і підписують головний бухгалтер і матеріально відповідальна особа.

Таким чином, основним носієм інформації в документних комунікаціях комерційних підприємств є торговельна документація. Первинні документи господарських операцій (розпорядницькі, виконавчі, комбіновані та ін.) є основою комунікаційного середовища галузі. Крім того, до складу обов'язкових реквізитів формулярів-зразків зазначених документів входять додаткові реквізити, які самостійно включаються до переліку реквізитів, залежно від особливостей їхнього функціонування в комунікаційному середовищі комерційних підприємств.

Подальші дослідження, на наш погляд, повинні передбачити пошук шляхів підвищення якості нормативного забезпечення торговельної документації галузі.

Використані джерела

1. Филипенко О.М. Формування економічної стратегії підприємств торгівлі / О.М. Филипенко // Тези доп. міжнар. наук.-метод. конф. – Харків : ХДАТОХ, 2002. – С. 344.

2. Легман П.Н. Динамика развития рынков в условиях глобализации. Уроки кризиса / П.Н. Легман // Маркетинг. – № 1. – 2002. – С. 86-90.

3. Половцева В.П. Коммерческая деятельность : учеб. пособ. / В.П. Половцева. – М. : ИНФА. – М., 2000. – 266 с.

4. Голошубова Н.А. Розничная торговая сеть Украины: прошлое и настоящее / Н.А. Голошубова // Экономика предприятия. – № 9. – 2000. – С. 73-80.

5. Бездрабко В.В. Модерна «документологічна дискусія» у документознавстві або про роль особи й об'єктивної реальності у науці / В.В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : збірка наук. праць. – К, 2008. – Вип. 2. – С. 9-38.

6. Кушнаренко Н.Н. Документоведение : учебник / Н.Н. Кушнаренко. – К. : Знання, 2000. – 460 с.

7. Слободяник М.С. Структура сучасного документознавства / М.С. Слободяник // Вісн. кн. палати. – 2003. – №4. – С. 18-21.

8. Кулешов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов; Укр. держ. НДІ архів. справи та документознавства; Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 164 с.

9. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

10. Звіт з І техніко-економічної практики [Електронний ресурс] : за матеріалами «Гіпермаркет «Епіцентр К». – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/inshe/Other/104610-5.html. – Назва з екрана.

11. Загородній А.Г. Торгівля, маркетинг, реклама : термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, І.М. Комарницький. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 312 с.

УДК 930.1:7.045(477)

В.В. Карпов

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ

Стаття присвячена історіографії дослідження наукової проблеми становлення та подальшого розвитку української військової символіки. У статті розглядаються ступінь розроблення в українській військово-історичній науці проблематики військової символіки у контексті історичного розвитку державної символіки та джерельна база наукової проблеми. Подана характеристика історіографії та джерельної бази теми наукового дослідження. Стверджується, що наявні архівні документи, музейні збірки та артефакти, історичні та сучасні публікації й монографії загалом дають змогу відтворити процес становлення та розвитку військової символіки України.

Ключові слова: *військова символіка, геральдика, фалеристика, вексилологія, уніформістика.*

V.V. Karpov

HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM UKRAINIAN MILITARY SYMBOLISM

The article is devoted to the study of scientific historiography problems of formation and further development of Ukrainian military symbols. This article discusses the degree of development of the Ukrainian military- historical science issues in the context of military symbolism of the historical development of state symbols and source base of scientific problems. Describes the historiography and source base topics of scientific research. It is alleged that the available archival records, museum collections and artifacts , historical and contemporary publications and monographs in general allow to reproduce the process of establishing and developing military symbols Ukraine.

Keywords: *military symbols, heraldry, faleristics, veksylolohiya, uniformistyka.*

Актуальність історіографічного дослідження проблеми української військової символіки продиктована передусім тим, що фундаментальні роботи з комплексного вивчення символіки загалом і військової зокрема майже відсутні. Ступінь розроблення теми та джерельна база дослідження засвідчили недостатність і фрагментарність вивчення проблеми становлення та розвитку військової символіки України в друкованих виданнях, а також у джерельному забезпеченні.

Загалом історіографію проблеми утворення системи військової символіки сучасної України об'єктивно можливо розділити на два основні періоди – до та після 1991 р., року проголошення незалежності України. Перший період характеризується публікаціями з питань української військової символіки в основній своїй масі у зарубіжних джерелах. Другий період характеризується бурхливим сплеском інтересу до символіки та публікацій досліджень науковців саме в Україні.

У період між Першою та Другою світовими війнами на теренах України не ведуться дослідження з цієї тематики. І тільки в емігрантських колах учасниками збройної бороть-

© *В.В. Карпов*

8. Кулешов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов; Укр. держ. НДІ архів. справи та документознавства; Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 164 с.

9. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

10. Звіт з І техніко-економічної практики [Електронний ресурс] : за матеріалами «Гіпермаркет «Епіцентр К». – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/inshe/Other/104610-5.html. – Назва з екрана.

11. Загородній А.Г. Торгівля, маркетинг, реклама : термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, І.М. Комарницький. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 312 с.

УДК 930.1:7.045(477)

В.В. Карпов

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ

Стаття присвячена історіографії дослідження наукової проблеми становлення та подальшого розвитку української військової символіки. У статті розглядаються ступінь розроблення в українській військово-історичній науці проблематики військової символіки у контексті історичного розвитку державної символіки та джерельна база наукової проблеми. Подана характеристика історіографії та джерельної бази теми наукового дослідження. Стверджується, що наявні архівні документи, музейні збірки та артефакти, історичні та сучасні публікації й монографії загалом дають змогу відтворити процес становлення та розвитку військової символіки України.

Ключові слова: *військова символіка, геральдика, фалеристика, вексилологія, уніформістика.*

V.V. Karpov

HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM UKRAINIAN MILITARY SYMBOLISM

The article is devoted to the study of scientific historiography problems of formation and further development of Ukrainian military symbols. This article discusses the degree of development of the Ukrainian military- historical science issues in the context of military symbolism of the historical development of state symbols and source base of scientific problems. Describes the historiography and source base topics of scientific research. It is alleged that the available archival records, museum collections and artifacts , historical and contemporary publications and monographs in general allow to reproduce the process of establishing and developing military symbols Ukraine.

Keywords: *military symbols, heraldry, faleristics, veksylolohiya, uniformistyka.*

Актуальність історіографічного дослідження проблеми української військової символіки продиктована передусім тим, що фундаментальні роботи з комплексного вивчення символіки загалом і військової зокрема майже відсутні. Ступінь розроблення теми та джерельна база дослідження засвідчили недостатність і фрагментарність вивчення проблеми становлення та розвитку військової символіки України в друкованих виданнях, а також у джерельному забезпеченні.

Загалом історіографію проблеми утворення системи військової символіки сучасної України об'єктивно можливо розділити на два основні періоди – до та після 1991 р., року проголошення незалежності України. Перший період характеризується публікаціями з питань української військової символіки в основній своїй масі у зарубіжних джерелах. Другий період характеризується бурхливим сплеском інтересу до символіки та публікацій досліджень науковців саме в Україні.

У період між Першою та Другою світовими війнами на теренах України не ведуться дослідження з цієї тематики. І тільки в емігрантських колах учасниками збройної бороть-

© *В.В. Карпов*

би періоду Визвольних змагань 1918-1920 рр. робляться спроби зафіксувати проведену в Армії Української Народної Республіки роботу щодо запровадження символіки, а також дослідити історичні витоки державної символіки. У середовищі українських емігрантів, їхніх виданнях періодично порушуються проблеми української символіки [30]. І хоча опубліковані матеріали мають здебільшого описовий характер, все ж вони відіграли значну роль в утвердженні понять державної та військової символіки і показують рівень досліджень української символіки на певний історичний період. Автори розглядають питання української геральдики [78], фалеристики [16], вексилології [3], сфрагістики [73, 18], уніформістики [88]. Аналізуючи статті, можна дійти висновку, що до дискусії залучалися фахівці з різних галузей. Тематика статей свідчить про розгляд проблем символіки в широкому історичному розрізі. У цілому це сприяло розкриттю історичних умов виникнення та становлення сучасної військової символіки.

У час, коли в емігрантській літературі друкувалися матеріали з української символіки, на теренах України такі публікації радянською владою не допускалися. Можливо віднайти рідкі публікації про символіку радянської України, яка не відображала глибинного розуміння символіки українського народу, а мала партійно-політичний характер.

Як свідчать дослідження, військова символіка від княжої доби до здобуття Україною незалежності 1991 р. стала підґрунтям, історичною передумовою виникнення української військової символіки новітньої доби, що засвідчило тяглість вірності традиціям свого народу, його християнським цінностям.

Другий період історіографії проблеми української військової символіки розпочинається зі здобуттям Україною незалежності. Науковці та дослідники проблем української символіки, що проживають в еміграції, переносять свої наукові здобутки на шпальти друкованих видань, які виходять в Україні. У свою чергу українські науковці, що не мали змоги друкуватися, отримали можливість опубліковувати свої дослідження як за кордоном, так і в Україні. Більшість публікацій цього періоду мають переважно науково-популярний характер. Із часом публікації набувають характеру науковості, збільшується кількість самих дослідників.

Аналіз історіографії свідчить про те, що основний масив матеріалів, присвячених становленню та розвитку військової символіки України, опубліковано після отримання нею незалежності. В публікаціях розглядаються концепції щодо створення системи військової символіки в Збройних силах України та інших військових формуваннях держави, висвітлюється процес розробки, обговорення, затвердження проектів, вміщуються описи, малюнки символів, у т. ч. прапорів, штандартів, емблем, заохочувальних відзнак, кваліфікаційних знаків, нарукавних і нагрудних знаків, знаків класної кваліфікації, обговорюється становлення системи української термінології [40, 6].

У цей період варто відмітити появу робіт О. Руденка [63], М. Слободянюка [71], М. Чмира [86], О. Муравйова [53], О. Кохана [36], І. Колесника [33], К. Гломозди [15], В. Карпова [29], Д. Табачника [12], В. Вороніна, що розвивають загальну теорію військової символіки, її термінологію. У цьому контексті особливо слід відзначити появу підручників за тематикою спеціальних історичних дисциплін.

Із відродженням української державності дослідники приділили багато уваги питанню історичних традицій символіки. Щодо головного символу держави – тризуба та його значення – на шпальтах газет і журналів в Україні точилися гострополемічні дискусії. З наукової точки зору важливою є публікація О. Пастернака, в якій він намагається подати своє оригінальне трактування походження тризуба та його змісту. Він висловлює думку, що значення тризуба в українського населення потрійне: символ державної влади, герб державний, знак національний і знак релігійний [61, 5]. Одначе його аргументи, на думку вченого Б. Якимовича, слід розглядати лише як одну з версій, що розтлумачує походження та значення тризуба. Хоча й він сам дотримується думки, що впродовж віків у тризубі органічно поєднувалися язичеські й християнські символи і він є не тільки ознакою князівської адміністрації, а почав нести в собі державне, національне, релігійне навантаження [90, 5].

Доктор В. Трембіцький висловлює ідею повернення хреста до Тризуба наверху середнього зуба, «як це було на тризубі в монеті князя Володимира Великого» [78, 27].

Ґрунтовне дослідження проблеми тризуба, історії його вивчення та значення провели вчені О. Бєлов та Г. Шаповалов з Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України [2]. Ними ретельно проаналізовано історію дослідження тризуба з початку XIX ст. до початку XXI ст. та доведено походження малого Державного герба України від поєднання двох прадавніх язическіх та християнських символів – хреста та якоря.

У цьому контексті історичних традицій розглядається питання обрання символів для українського війська. Пошук історичного підґрунтя призвів до появи низки різноманітних публікацій. До уваги дослідників потрапляють проблеми символіки українського козацького війська [74], Армії Української Народної Республіки [56], військ Гетьмана Павла Скоропадського [84], Галицької гвардії [18] та Української Галицької Армії [83], Українських Січових Стрільців [47].

До історичних аспектів української символіки слід віднести статті О. Сокирко [72, 108], В. Панченко [60, 108], Н. Ковтанюк [32, 128], О. Круковського [41], Ж. Денисюк [20], Я. Тинченка [77] та ін. Значний масив публікацій відноситься до періоду Визвольних змагань 1917 – 1920 рр. [27]. Питанням розвитку української фалеристики у цей період присвячують свої студії С. Паholко [62], В. Манзуренко [46], О. Кучерук [42], А. Руккас [55]. Швидкий розвиток української фалеристики в першій половині XX ст. поставив багато запитань, на які дослідники ще й досі не дали відповіді.

Слід відзначити різнопланову активну наукову діяльність із дослідження української військової символіки Я. Тинченка. Основним його доробком у цій галузі є прекрасно ілюстрована та науково доконана монографія, присвячена арміям України періоду визвольних змагань 1917 – 1921 рр. [76]. Крім цього, він написав цілу низку статей з інших аспектів військової символіки [78].

У працях дослідників знайшли своє відображення матеріали, що стосуються символіки українських військових формувань періоду Другої світової війни. Одним із найменш вивчених аспектів військової символіки є питання про уніформу та відзнаки військового формування Карпатської України – Карпатської Січі. І все ж деякі дослідження з цієї теми трапляються в українській історіографії [61].

Символіці Української Повстанської армії [43, 119] присвятили свої праці [1], а також низку статей [48] з історії символіки українських військових формувань періоду Другої світової війни С. Музичук та І. Марчук [49].

Також являють інтерес відзнаки учасників українських військових формувань у складі вермахту в роки війни. Про це йдеться, зокрема, у статтях А. Бобкова [5, 8] та М. Царенка [81, 12]. З опублікованих матеріалів видно, що на відміну від Червоної армії, де українська символіка відсутня, за винятком ордена Богдана Хмельницького, символіка формувань українців в УПА та німецькій армії мала національний характер. Проте, ця тема ще недостатньо висвітлена в літературі.

Уперше питання нагородної спадщини України системно було досліджено колективом авторів: Д. Табачником (керівник авторського колективу), І. Безгіним, В. Бузало, М. Дмитрієнко, І. Курасом, В. Куценко, Л. Яковлєвою [54]. Це перше наукове та системне дослідження з фалеристики в Україні, яке і сьогодні є підґрунтям та орієнтиром для дослідників історії. На основі цієї монографії було підготовлено видання з історії української фалеристики. Планувалося видати її двома книгами, однак видано лише одну [80].

В іншому виданні цінним та важливим є не тільки публікація самих нагород, а й подання документів з їхнього встановлення, статутів нагород та описів [11]. Система відзнак Президента України, як зазначають автори фотоальбому, вибудовувалася на вагомому історичному підґрунті, повертаючи до життя фалеристичні традиції українського народу.

Розвитку сучасної української фалеристики дослідники приділяють важливу увагу. Публікуються матеріали про впровадження державних нагород та відомчих заохочувальних відзнак [9]. До проблематики державної символіки звернулися знані науковці М. Дмитрієнко та Ю. Савчук [22, 104].

Ґрунтовне видання з української фалеристики було підготовлене О. Круковським та С. Пахолко [41]. В альбомі-каталозі опублікована колекція Львівського історичного музею зі 144 українських відзнак і нагород громадських, спортивних, просвітніх, релігійних товариств та організацій середини XIX – першої половини XX ст., відзнаки та нагороди Легіону Українських Січових Стрільців, Збройних сил Української Народної Республіки, Української Галицької Армії, українських військових формувань періоду Другої світової війни.

Автори стверджують, що це видання є першою спробою в українській історичній науці простежити процес становлення та розвитку української фалеристики. Цілий пласт відзнак та нагород повернено із забуття, опубліковано великий комплекс архівних документів, нагородних грамот, світлин, уведено чимало раніше невідомих фалеристичних пам'яток та імен.

Цікавим виданням з фалеристики є довідник-каталог С. Литвина [45]. У виданні на багатому матеріалі систематизовано та проілюстровано нагрудні кваліфікаційні знаки міністерств та відомств України. Подано історію їхнього створення, авторів та описи нагрудних знаків, документи, що їх встановлюють.

Важливим для розвитку теорії фалеристики є видання В. Кравцевича-Рожнецького за участі В. Панасенко про українські військові відзнаки першої половини XX ст. [39]. Книга побудована на глибокому знанні Володимиром Яковичем Кравцевичем-Рожнецьким проблеми розвитку нагород та історії питання. Саме цим вона цінна та виділяється поміж опублікованих видань.

Становлення та розвиток відзнак Президента України та державних нагород незалежної України, відомчої нагородної системи Міністерства оборони України, Державної прикордонної служби України, історія радянських військових нагород були у полі зору дослідника В. Лазаренка [44].

Визначною подією стала публікація комплексу військово-геральдичних знаків, емблем і прапорів [34, 122], який розробили О. Руденко як художній керівник, Д. Адаменко й В. Назарчук для Збройних сил України та інших військових формувань, передбачених законодавством України. Слід відзначити, що ця публікація, поряд з публікацією О. Кохана [36, 14], є першою спробою узагальнити та надати певне уявлення про саму систему як таку, оскільки на цей час жодного уявлення про цілісність та системність символіки Збройних сил України та інших військових формувань не існувало.

У Збройних силах України була опрацьована власна система символіки [50]. У рамках формування цілісної системи військової символіки увага приділяється вивченню посадових символів [65]. Вручення штандартів Президентом України Міністру оборони України та начальнику Генерального штабу Збройних сил України започаткувало процес втілення в життя офіційної символіки української армії. Відомості про розвиток сучасного військового прапорництва надають дослідники В. Карпов [25, 110] та О. Скрябін [66, 154].

Значне місце у дослідженнях приділяється становленню та розвитку емблематики [8] у Збройних силах України. Серед наукових студій з цієї тематики виділяються роботи М. Слободянюка [70], М. Чмира [85], О. Муравйова [52], В. Карпова [28], М. Царенка [82] та ін. В основу символіки військових частин покладений принцип використання національних традицій тієї місцевості, де дислокована ця частина.

Являє собою науковий інтерес процес створення гербів у Збройних силах України. І хоча цей процес не набув значного розвитку, все ж він відображений у працях дослідників [69, 10].

Проблематика створення нагородної системи [51] в Збройних силах України, становлення символіки в інших військових формуваннях [37], упровадження знаків класної кваліфікації військовослужбовців була у полі наукового інтересу дослідників. Цікавим є погляд на розвиток сучасної військової символіки через призму процесу розроблення арматюри до одностроїв військовиків Збройних сил України [28, 124].

Проблемам української символіки присвятили свої дисертації М. Чмир, Є. Славутич, О. Демчучен, А. Кобзар, Т. Юрова. Зокрема, О. Демчучен [19] у своєму науковому дослідженні, присвяченому формуванню Армії Української Народної Республіки, наголошує на важливості символіки для війська, вихо-

вання його особового складу. Дослідник періоду Визвольних змагань 1917 – 1920 рр. М. Чмир [83] присвятив свою статтю безпосередньо символіці Збройних сил України цього періоду. У його роботі ґрунтовно проаналізовано історіографію проблеми та джерельну базу, досліджено національні традиції символіки Українських Січових Стрільців, втілення рис національної самобутності в символіці українізованих військових частин Російської армії, простежено розвиток символіки Збройних сил Української Народної Республіки, Української Держави, Західно-Української Народної Республіки.

У дисертаційному дослідженні Є. Славутича [67], присвяченому проблемі побутування військового костюма в Гетьманщині, доведено, що розвиток військового костюма відбувався самостійним, оригінальним шляхом цілковито на базі нормативних актів та з ініціативи центральних і місцевих органів влади Української козацької держави. Це дослідження є першою та вдалою спробою у вітчизняній науці створити комплексну працю з уніформології – складової частини військової символіки.

Окрім вказаного дисертаційного дослідження, Є. Славутич також опрацював уніформологічний словник, в якому відображено оригінальну термінологію, пов'язану з костюмом українського війська доби Гетьманщини, що функціонувала на території Української козацької держави від середини XVII до кінця XVIII ст. [68].

Однострій українських військових формувань першої половини XX ст., особливо синтез національних мистецьких традицій та європейської практики, був предметом дисертаційного дослідження Т. Юрової [89]. Дослідження синтезу європейського та національного в українських однострояхзгаданого періоду дозволяє стверджувати, що їхня більшість, зберігаючи українські риси як панівні, за своїм художнім змістом і функціональним призначенням відповідають провідним європейським зразкам.

Український учений В. Омельчук, досліджуючи питання повстанського руху на Правобережній Україні у другій половині XVIII ст., віднайшов документи та наводить у своїй дисертаційній роботі дані про використання повстанськими загонами прапорів із власною символікою. Зокрема, йдеться також і про прапор Пилипа Орлика [58].

Військові символи є специфічними та дієвими засобами впливу на воїнів і сприяють виникненню ефективних форм виховання, дають потужний емоційний заряд [10]. Роль символів, традицій та військових ритуалів у процесі розгортання виховної роботи у Збройних силах України, а особливо військово-патріотичного виховання, дослідив А. Кобзар [31].

До монографічних праць із проблем української символіки слід додати праці авторів Д. Табачника та В. Карпова [27]. Вони вперше поєднали історичні аспекти побутування символіки та символіку Збройних сил та інших військових формувань України, що дало цілісне уявлення про систему державної та військової символіки та її витоки.

Монографія українського історика, спеціаліста у сфері фалеристики В. Вороніна розкриває процес виникнення та подальшого розвитку нагородної системи Радянської України в різні історичні періоди. На основі дослідження великої кількості архівних джерел, значна частина яких уперше введена до наукового обігу, нагородна система України розглядається як цілісна, така, що розвивалася в різних конкретно-історичних умовах на тлі політичних і соціально-економічних трансформацій держави та суспільства [12].

Кілька видань були присвячені вексилологічним проблемам [64]. До золотого фонду матеріалів з української вексилології належать статті Я. Ісаєвича, який заклав підвалини вивчення проблематики козацьких прапорів, та В. Іванова і Ю. Мицика [24]. До числа фундаментальних праць за цією тематикою також відноситься розвідка, що була опублікована у «Київській старовині» [23]. Тема становлення та розвитку прапорової традиції козацького війська була предметом багатьох дослідників [4]. Одностроям піхоти українських гетьманів XVII – XVIII ст. та козацьким хоругвам-прапорам присвятив свою роботу С. Шаменков [87]. Ґрунтовною, науково опрацьованою монографією з проблематики української територіальної геральдики є праця А. Гречило [17]. Питанню вексилології та ге-

ральдики, символіки територіальних громад та органів місцевого самоврядування приділило увагу Видавництво Верховної Ради України [79].

Цікавим для дослідника постає укладений В. Болговим та В. Чепаком довідник про символи та атрибути державності України [75]. У довіднику наведено 119 документів та 228 ілюстрацій.

Важлива роль у справі розбудови системи військової символіки, аналізу процесу її становлення, опрацювання, розробки та обговорення проектів символіки, а також її історичних аспектів належить періодичним фаховим виданням, до яких належать «Військово-історичний альманах» Національного військово-історичного музею України та друкований орган Українського геральдичного товариства – вісник «Знак». Професійні матеріали з військової символіки друкує часопис «Одностріл», часопис громадської організації «Український інститут воєнної історії» – «Воєнна історія», довідково-інформаційний журнал «Нумізматика і фалеристика», а також журнал Міністерства оборони України «Військо України».

Опубліковані в цих періодичних фахових виданнях наукові матеріали стосовно військової символіки України роблять вагомий внесок в історіографію військової символіки держави, а вміщені у матеріалах численні малюнки, описи військових символів поповнюють джерельну базу вивчення вітчизняної військової емблематики, вексилології та фалеристики.

Значний вплив на посилення досліджень із військової символіки має діяльність Українського геральдичного товариства, а особливо проведення ним щорічних наукових конференцій, на яких розглядалися питання розвитку військової символіки. Такі конференції організовував і епізодично проводив Центральний музей Збройних сил України.

Необхідно також відмітити дослідження, що проводяться в інших країнах і результати яких оприлюднюються на міжнародних наукових форумах, зокрема, під егідою Міжнародної ради музеїв зброї та військової історії (ICOMAM). Особливе значення має цей досвід для опрацювання методології досліджень і принципів розвитку військової символіки.

Джерельна база дослідження військової символіки України має деякі особливості. Основні джерела з історії розробки та впровадження української військової символіки Армії Української Народної Республіки, Війська Української Держави, Української Галицької армії періоду Визвольних змагань 1918 – 1921 рр. знаходяться у Центральному державному архіві вищих органів влади України.

Центральний державний історичний архів України зберігає матеріали козацького періоду, які опрацьовані багатьма науковцями та впроваджені до наукового обігу. Це дозволяє знайомитися з документами цієї тематики й використовувати їх із виданих праць та робити порівняння й аналіз опублікованих наукових версій щодо застосування символіки у загальноісторичному контексті.

У державному архіві Закарпатської обл. зберігаються документи з історії Карпатської Січі – військового формування Карпатської України і, зокрема, з історії опрацювання уніформи та встановлення її символіки. Уперше вони введені до наукового обігу дослідником О. Пагіря [59].

У Галузевому державному архіві Служби безпеки України в матеріалах про діяльність Української Повстанської Армії та руху опору (фонд 13) збереглися документи про нагородну систему. Завдяки ретельному пошуку науковців О. Іщука та Н. Ніколаєнко, серед матеріалів архіву вдалося розшукати проекти невідомих нагород УПА та листування командирів щодо виготовлення нагород.

Ученими та науковцями активно ведеться пошук оригінальних документів також і в зарубіжних архівах. Дослідник М. Ковальчук виявив значний масив документів з історії Армії УНР у військовому архіві Республіки Польща, Я. Тинченко опрацював документи періоду Визвольних змагань з архівів Російської Федерації, науковець Ю. Савчук дослідив та описав вексилологічну колекцію козацького періоду, що зберігається у фондах Військового музею Швеції.

Для історичної епохи IX – XVII ст. основними джерелами є літописи, хроніки та інші праці, в яких є згадки про використання військами символів і знаків. Про символіку княжої доби можна дізнатися з писемних і мистець-

ких творів: літописів [13], біографій («Житіє Бориса і Гліба»), поетичних творів («Слово о полку Ігоревім»), мініатюр Радзивіллівського (Кенігсберського) літопису XV ст., де зображено княже військо, й Лицьового ілюмінованого ізводу XVI ст. Серед джерел, які постали поза межами української території, слід виокремити хроніку О. Гваньїні [14], молдавські хроніки Мирона Костіна [6], Йона Некульчі [57] та ін.

Основу джерельної бази дослідження історії становлення та розвитку сучасної військової символіки становлять документи міністерств та відомств України. Документи з історії розробки символіки Збройних сил України зберігаються у Державному галузевому архіві Міністерства оборони України. Ці матеріали містять чимало цінної інформації про початковий період опрацювання символіки 1992 – 1995 рр. Зокрема, документи лабораторії з розробки військової форми одягу тилу Збройних сил України, накази та розпорядження Міністра оборони України, начальника Генерального штабу Збройних сил України.

У Галузевому державному архіві Служби безпеки України немає значного документального комплексу про історію встановлення відомчих заохочувальних відзнак, окрім наказу Голови служби від 9 січня 2008 р. № 4. У Галузевому державному архіві Державної прикордонної служби України інформація про історію та порядок встановлення відомчих заохочувальних відзнак у справах Голови служби відсутня. Документи про символіку внутрішніх військ МВС України та Національної гвардії України зберігаються в Центральному архіві Головного управління внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України. Документи про символіку Міністерства надзвичайних ситуацій України знаходяться у департаменті організаційно-контрольної роботи зазначеного міністерства.

Доповнюють джерельну базу військової символіки України музейні збірки. У Королівському музеї армії та військової історії Бельгії (м. Брюссель) зберігається збірка символіки української армії доби Визвольних змагань 1917 – 1921 рр. Українська колекція налічує 109 предметів. З-поміж предметів уніформістики, це – польова форма молодшого офіцера Січових стрільців, однострій кавалерійського сотника Української Галицької армії, парадна форма піхотинця Армії Української Народної Республіки. Є також низка відзнак української й австро-угорської армій, світлини українських вояків, дипломи, грошові банкноти Центральної Ради, печатки, мапа з позначення позицій української армії станом на грудень 1918 р.

Серед особистих речей визначних військових діячів тієї доби треба назвати козацьку булаву, яка належала полковникові Легіону Українських січових стрільців Василеві Вишиваному (В. Габсбурґові), польову книжку генерал-хорунжого Армії УНР О. Осецького. Кілька експонатів пов'язані з Головним отаманом Армії УНР С. Петлюрою – це його світлини й посмертна маска. Відомості про цю колекцію подає на сторінках «Військово-історичного альманаху» головний зберігач фондів Національного військово-історичного музею України Ж. Денисюк [22]. Окрім цієї статті, таку інформацію можливо почерпнути зі статті П'єра Льєрне «Армія незалежної України 1917 – 1921 років», опублікованої в часописі «Militaria Magazine».

І в українських музеях є чимало матеріалів з української військової символіки, зокрема, у Національному музеї історії України, Національному військово-історичному музеї України, Чернігівському обласному історичному музеї ім. В.В. Тарнавського, Львівському історичному, Волинському краєзнавчому та інших обласних музеях.

У Національному музеї історії України в Києві зберігається шість відзнак у вигляді монограми з двох літер «С», переплетених гілкою червоної калини члена Стрілецької Ради. Основний масив документів та оригінальних пам'яток з історії становлення символіки Збройних сил України та інших військових формувань зберігається в Національному військово-історичному музеї України. У музеї зібрана найповніша унікальна колекція нарукавних знаків (речовий фонд), нагрудних знаків класної кваліфікації, відомчих заохочувальних відзнак та державних нагород (фонд нагород) від початку зародження процесу створення сучасної символіки та подальшого його розвитку. Тут зберігається частина мате-

ріалів лабораторії з розробки військової форми одягу Тилу Збройних сил України, яка не потрапила до Державного галузевого архіву Міністерства оборони України. Музей активно використовує ці матеріали у створенні тематичних виставок та експозицій, публікує їх у музейних періодичних виданнях.

До складу персональних колекцій військових діячів входять предмети уніформістики, фалеристики, вексилології. Колекція уніформ представлена в музеї формами одягу генералів армії В. Радецького, В. Шкідченка, О. Кузьмука, І. Свиди, генерал-полковників К. Морозова, А. Лопати, В. Собкова, О. Лопатіна, О. Стеценка, адміралів М. Єжеля, І. Тенюха, В. Максимова, віце-адмірала Б. Кожина, В. Безкоровайного та ін. У колекції генерал-полковника К. Морозова представлено зразок кітеля першої української форми одягу.

Вексилологічна колекція представлена унікальними пам'ятками і зокрема найпершими прапорами видів Збройних сил України, що використовувалися ротою Почесної варти Міністерства оборони України у початковий період становлення українського війська, а також і, особливо, бойовим прапором 3-ої Залізної дивізії Армії Української Народної Республіки. Слід відзначити особистий штандарт генерала армії України О. Кузьмука, який виготовив О. Карелін-Романішин. Це найперший зразок посадового прапора в Україні.

Фалеристична колекція має у своєму складі предмети різних історичних періодів. Найбільше матеріалів стосується періоду становлення та розвитку незалежної держави Україна та її військової організації. Тут і нагрудні знаки класної кваліфікації Сухопутних військ, військ Повітряної оборони, Військово-морських сил, відомчі заохочувальні відзнаки військових формувань та державні нагороди України. У музеї зберігаються особисті нагороди останнього гетьмана України Павла Скоропадського, його Георгіївський хрест та орден Червоного орла, вручений йому 1918 р. Кайзером Німеччини Вільгельмом II.

Аналіз історіографії та джерельної бази показав, що в Україні накопичено значну кількість публікацій з військової символіки, яка дозволяє провести ґрунтовні дослідження проблем її розвитку, установити конкретні історичні факти побутування тих чи інших атрибутів символіки, встановити їхній причинно-наслідковий зв'язок і дати цілісне уявлення історії української військової символіки. Архівні документи, музейні збірки та артефакти, історичні та сучасні публікації й монографії загалом дають змогу відтворити процес становлення та розвитку військової символіки України. Можна стверджувати також про наявність достатніх основ для появи української наукової школи символіки.

Використані джерела

1. Армія безсмертних : збірка повстанських світлин. – Львів : Видавництво Мс, 2003. – 220 с.

2. Бєлов О. Український тризуб: історія дослідження та історичний реконструкт / О. Бєлов, Г. Шаповалов ; НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. – Запоріжжя : Дике Поле, 2008. – 264 с.; іл.

3. Битинський М. Українські військові прапори та корогви (історичний нарис) / М. Битинський // Український військовий журнал «Вісті». – Ч.109. – Березень, 1963. – С.13.

4. Благодір О. Українські клейноди / О. Благодір // Хроніка-2000. – С. 81.

5. Бобков А. Форма одягу, національні та рангові відзнаки Української допоміжної поліції на території рейхскомісаріату України в 1941-1944 роках / А. Бобков, М. Царенко // Знак. – №20. – Лютий, 2000. – С.8.

6. Бойко В. Козацькі сторінки Задунав'я : короткий історичний нарис / В. Бойко. – Львів : Вид-во «Новий час», 2002. – 98 с.

7. Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни / Г. Бондаренко. – Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. ун-ту, 1997. – 222 с.

8. Будніков Б. Нарукавні знаки та емблеми військової частини 44882 / Б. Будніков // Знак. – №22. – Вересень, 2000. – С.12.

9. Бузало В. Орден Данила Галицького / В. Бузало // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч.1(8). – С.114.

10. Виховна робота у Збройних силах України : підруч. / А.О. Кобзар та ін. ; за заг. ред. Б.П. Андресюка. – Чернівці : Місто, 2011. – 408 с.

11. Відзнаки Президента України: Ордени, медалі, нагородна зброя : фотоальбом / М. Білоблоцький та ін. – К. : Мистецтво, 1999. – 168 с.: іл.

12. Воронін В. Люди, держава, нагороди … Нагородна система України XX – XXI століть: виникнення та розвиток в умовах політичних і соціально-економічних трансформацій держави і суспільства : монографія / В. Воронін. – Харків : Фоліо, 2013. – 320 с.

13. Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование / под ред. Н.Ф. Котляра. – СПб. : Алетейя, 2005. – 424 с.

14. Гваньїні О. Хроніка європейської Сарматії / О. Гваньїні ; упор. та пер. з пол. о. Юрія Мицика. – 2-е вид., доопрац. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 1006 с.

15. Гломозда К. Сучасні традиції у розвитку військової символіки / К. Гломозда // Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних силах та інших військових формуваннях України : матеріали науково-практичного семінару в Центральному музеї Збройних сил України 5 березня 2008 року. – К. : ЦМЗСУ. – 2008. – Вип. 1. – С. 81.

16. Городиський О. Про медалі й військові відзначення / О. Городиський // Український військовий журнал «Вісті» . – Ч.121. – Весна, 1966. – С.45.

17. Гречило А. Українська територіальна геральдика / А. Гречило. – Львів : Інститут української археографії імені М.С. Грушевського НАН України, Українське геральдичне товариство, 2010. – 280 с.

18. Дашкевич Я. Синьо-жовті прапорці Галицької гвардії 1781-1793 років / Я. Дашкевич // Знак. – №4. – Листопад, 1993. – С. 3.

19. Демчучен О. Формування Збройних сил Української Народної Республіки доби Директорії : автореф. дис. … канд. іст. наук / О. Демчучен. – К. : Національна академія оборони України, 2009.

20. Денисюк Ж. Бойовий прапор 3-ї Залізної стрілецької дивізії Армії УНР / Ж. Денисюк // Військова символіка держави: основні проблеми розвитку на сучасному етапі : науково-практична конференція 27 травня 2009 р. (м. Київ). – К. : ДП «Укроборонсервіс», ЦМЗСУ, 2009. – С. 56.

21. Денисюк Ж. Пам'ятки української військової історії в бельгійському музеї / Ж. Денисюк // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч.1(12). – С.160.

22. Дмитрієнко М. Великий Герб нашої держави / М. Дмитрієнко, Ю. Савчук // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч.1(2). – С. 104.

23. Заметка о казацких знаменах // Киевская старина. – 1890. – № 10. – С. 154.

24. Ісаєвич Я. Бойові прапори козацького війська / Я. Ісаєвич // Вісті : український військовий журнал. – Ч.113, березень. – 1964. – С. 24.

25. Карпов В. Бойовий прапор сучасної Української армії / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч.1(2). – С. 110.

26. Карпов В. Однострої Української армії (1917 – 1920) / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2000. – Ч.1. – С.110.

27. Карпов В. Українська військова символіка / В. Карпов, Д. Табачник. – К. : Либідь, 2004. – 196 с.; іл.

28. Карпов В. Розроблення арматури до однострої військовиків Збройних сил України / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч.1(10). – С.124.

29. Карпов В. Становлення символіки Збройних сил України / В. Карпов // Воєнна історія. – № 2 (38), 2008. – С. 94-106.

30. Карпов В. Український військовий журнал «Вісті» – джерело з вивчення закордонної школи символіки національної армії / В. Карпов // Воєнна історія Галичини та Закарпаття : зб. матеріалів Всеукраїнської військово-історичної конференції. – К. : ДП «Укроборонсервіс», Національний військово-історичний музей України. – 2010. – С. 751.

31. Кобзар А. Становлення та розвиток структур виховної роботи у Збройних силах України : автореф. дис. … канд. іст. наук / А. Кобзар. – К. : Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. – 2013. – 16 с.

32. Ковтанюк Н. Богданові речі / Н. Ковтанюк // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч.1(4). – С.128.

33. Колесник І. Роль і значення військової символіки у військово-патріотичному вихованні особового складу Збройних сил України / І. Колесник // Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних силах та інших військових формуваннях України : матеріали науково-практичного семінару в Центральному музеї Збройних сил України 5 березня 2008 року. – К. : ЦМЗСУ, 2008. – Вип. 1. – С. 23.

34. Комплекс військово-геральдичних знаків, емблем і прапорів // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч.1(2). – С. 122.

35. Кохан О. Комплексна розробка військової символіки / О. Кохан // Вісник Українського геральдичного товариства «Знак». – Ч. 9. – лютий. – 1995. – С. 14.

36. Кохан О. Комплексна розробка військової символіки / О. Кохан // Знак. – №9. – Лютий, 1995. – С. 14.

37. Кохан О. Прапори Прикордонних військ України / О. Кохан // Знак. – №19. – Серпень, 1999. – С. 1-2.

38. Кохан О. Українська термінологія з прапорництва / О. Кохан // Знак. – №5. – Лютий, 1994. – С. 6.

39. Кравцевич-Рожнецкий В. Украинские военные знаки отличия первой половины XX века / В. Кравцевич-Рожнецкий, В. Панасенко. – К. : ООО «НПФ «Tanais», 2009. – 336 с.: ил.

40. Круковський О. Документи до історії символіки козачих полків на Слобідській Україні в 1918 – 1919 років / О. Круковський // Нумізматика і Фалеристика. – 2009. – Ч.2. – С.29.

41. Круковський О. Українська фалеристика (із фондів Львівського історичного музею) / О. Круковський, С. Пахолко. – Львів : Апріорі. 2011. – 120 с.: іл.

42. Кучерук О. Маловідомі документи з історії відзнаки УНР Хрест Симона Петлюри // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч.1(6). – С. 124.

43. Кучерук О. Нагороди УПА: проект Ніла Хасевича. Пояснення до проектів орденів, медалей і відзнак / О. Кучерук // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч.1(4). – С. 119.

44. Лазаренко В. Знак «Доблесть і честь». Становлення та розвиток відомчої нагородної системи Міністерства оборони України / В. Лазаренко // Нумізматика і Фалеристика. – 2012. – Ч. 1. – С. 14.

45. Литвин С. Нагрудні кваліфікаційні знаки України : довідник-каталог / С. Литвин. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – 344 с., іл.

46. Манзуренко В. Загадка української фалеристики: невідомі українські відзнаки / В. Манзуренко // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч.2(9). – С. 130.

47. Мицик Ю. З історії прапора Українських Січових Стрільців / Ю. Мицик // Знак. – №27. – Вересень, 2002. – С. 9.

48. Музичук С. Українські військові нарукавні емблеми під час Другої світової війни 1939 – 1945 років / С. Музирчук // Вісник Українського геральдичного товариства «Знак» ч. 33, жовтень 2004. – С. 9.

49. Музичук С. Українська Повстанча Армія. (Бібліотека журналу «Острій». Серія «Українські військові формування ХХ століття. Організація, уніформа, символіка» / С. Музичук, І. Марчук. – Рівне. – 56 с., кол. іл.

50. Муравйов О. Нова символіка українського війська (Розробка Воєнно-геральдичної служби ГШ ЗСУ) / О. Муравйов // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч.2(3). – С. 110.

51. Муравйов О. Почесні нагрудні знаки начальника Генерального Штабу – Головнокомандувача Збройних сил України / О. Муравйов // Знак. – №41. – Квітень, 2007. – С. 10-11.

52. Муравйов О. Символіка Об'єднаного оперативного командування Збройних сил України / О. Муравйов // Знак. – №41. – Квітень, 2007. – С. 1.

53. Муравйов О. Сучасний стан і перспективи розвитку символіки Збройних сил України / О. Муравйов // Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних силах та інших військових формуваннях України : матеріали науково-практичного семінару в Центральному музеї Збройних сил України 5 березня 2008 року. – К., ЦМЗСУ. – 2008. – Вип. 1. – С. 25.

54. Нагороди України: історія, факти, документи: У 3-х т. / Д. Табачник та ін. – К. : «Українознавство», фірма «ARC-Ukraine», 1996. – Т.1 – 288 с.; – Т.2 – 344 с.; – Т.3 – 424 с.

55. Невідомий проект ордена Залізного Хреста св. Андрія / вступне слово, публікація документа і примітки Андрія Руккаса // Військово-історичний альманах. – 2008. – Ч.1(16). – С.155.

56. Непота І. Українська військова символіка початку ХХ століття / І. Непота, В. Панасенко ; за заг. ред. В.В. Карпова // Воєнна історія Галичини та Закарпаття : зб. матеріалів Всеукраїнської військово-історичної конференції. – К., ДП «Укроборонсервіс», Національний військово-історичний музей України. – 2010. – С. 188.

57. Новосівський І. Деякі українські проблеми в світлі молдавської хроніки Йона Некульчі / І. Новосівський // Збірник на пошану професора д-ра О. Оглоблина. – Нью-Йорк : УВАН у США, 1977. – С. 341.

58. Омельчук В. Народне повстання 1734 – 1738 років на Правобережній Україні та його місце у суспільно-політичному житті і міжнародних відносинах : дис. … канд. іст. наук / В. Омельчук. – К. : Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка. – 2003. – 213 с.

59. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря. – К. : Темпора, 2010. – 152 с.: іл.

60. Панченко В. Козацьке прапорництво XVII-XVIII століть / В. Панченко // Військово-історичний альманах. – 2008. – Ч.2 (17). – С. 108.

61. Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського Князя Володимира Святого / О. Пастернак. – Ужгород : видання «Учительської громади», 1934. – С. 5.

62. Пахолко С. Котильйон – оберіг українських вояків (1916 – 1950-і рр.) / С. Пахолко, О. Мартин // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч.2(13). – С.155.

63. Руденко О. Створення цілісної Концепції щодо подальшого розвитку символіки Збройних сил та інших військових формувань України – нагальна потреба сучасного історичного періоду їх життєдіяльності / О. Руденко // Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних силах та інших військових формуваннях України : матеріали науково-практичного семінару в Центральному музеї Збройних сил України 5 березня 2008 року. – К. : ЦМЗСУ. – 2008. – Вип. 1. – С. 86.

64. Савчук Ю. Одіссея козацьких прапорів / Ю. Савчук. – Стокгольм : Військовий музей Швеції. – 143 с.

65. Символи Президента України // Знак. – №23. – Травень, 2001. – С.1.

66. Скрябін О. Перехідні вимпели Міністра оборони України / О. Скрябін // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч.1(12). – С. 154.

67. Славутич Є. Військовий костюм в Гетьманщині: історико-уніформологічне дослідження : автореф. дис. … канд. іст. наук / Є. Славутич. – К. : Національна академія наук України. Інститут історії України. – 2008. – 16 с.

68. Славутич Є. Військовий костюм в Українській козацькій державі : уніформологічний словник / Інститут історії України НАН України. – К., 2012. – 171 с.

69. Слободянюк М. Герб бази пунктів управління Західного оперативного командування / М. Слободянюк // Знак. – №24. – Жовтень, 2001. – С. 10.

70. Слободянюк М. Емблематика 93-ї механізованої дивізії / М. Слободянюк // Знак. – №14. – Грудень, 1997. – С. 10.

71. Слободянюк М. Основні проблеми військової символіки Збройних сил України на сучасному етапі / М. Слободянюк // Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних силах та інших військових формуваннях України : матеріали науково-практичного семінару в Центральному музеї Збройних сил України 5 березня 2008 року. – К. : ЦМЗСУ. – 2008. – Вип. 1. – С. 35.

72. Сокирко О. Наймане військо лівобережних гетьманів кінця XVII-XVIII століть : «барва», прапори, зброя / О. Сокирко // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч.2(5). – С.108.

73. Сокольський О. Печаті в княжій Україні-Русі / О. Сокольський // Вісті Комбатанта. – Ч. 4, 1976. – С. 19.

74. Стафійчук В. Роль Генеральної військової канцелярії у забезпеченні прапорами полків, сотень і окремих військових частин Гетьманщини / В. Стафійчук // Знак. – №13. – Серпень 1997. – С. 6-7.

75. Сучасні символи та атрибути державності України : довідник. Т. 1. Книга перша. Символи державного суверенітету та атрибути державності України: довідково-енциклопедичне видання / уклад.: В.В. Болгов, І.В. Болгов, В.П. Чепак. – К. : Український видавничий консорціум; Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу; Українське наукове товариство краєзнавства, геральдики та фалеристики, 2008. – 176 с.

76. Тинченко Я. Армии Украины 1917 – 1920 годов / Я Тинченко. – М. : ООО «Восточный горизонт», 2002. – 136 с.

77. Тинченко Я. Червоні кокарди армії УНР / Я. Тинченко // Вісник Українського геральдичного товариства «Знак» Ч. 5. – Лютий, 1994. – С.4.

78. Трембіцький В. Проблема хреста в сучасному державному гербі України / В. Трембіцький // Вісті Комбатанта. – Ч. 1, 1986. – С.27.

79. Україна: герби та прапори. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 456 с.

80. Українська фалеристика: З історії нагородної спадщини: У 2-х кн. / Д. Табачник та ін. – Кн.1 – К. : Либідь, 2004. – 480 с.

81. Царенко М. Відзнаки на уніформі українських підрозділів у складі вермахту / М. Царенко // Знак. –№13. – Серпень, 1997. – С.12.

82. Царенко М. Емблеми частин та з'єднань Військово-Повітряних сил України / М. Царенко // Знак. – №19. – Серпень, 1999. – С. 8-9.

83. Чмир М. Символіка Червоної Української Галицької армії / М. Чмир // Одностріл : український військово-історичний журнал. – № 9. – 2009. – С.12.

84. Чмир М. Ідея Гетьманської держави у символіці та емблематиці Української армії 1918 року / М. Чмир // Знак. – № 27. – Вересень, 2002. – С. 10-11.

85. Чмир М. Нова емблематика родів військ та служб / М. Чмир // Знак. – №42. – Вересень, 2007. – С. 7.

86. Чмир М. Символіка Збройних сил України. 1917 – 1920 років : автореф. дис. … канд.. істор. наук / М. Чмир. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2006. – 16 с.

87.Шаменков С. Піхота українських гетьманів XVII – XVIII століть / С. Шаменков. – К. : Темпора, 2010. – 146 с.; іл.

88. Шанковський Л. Бойовий орел Української кінноти / Л. Шанковський // Вісті : український військовий журнал. – Ч.119. – Листопад, 1965. – С.100.

89. Юрова Т. Одностріл українських військових формувань першої половини XX ст..: синтез національних мистецьких традицій та європейської практики : автореф. дис. … канд. мистецтвознавства / Т. Юрова. – Львів : Львівська національна академія мистецтв. – 2013. – 20 с.

90. Якимович Б. У глибину віків // Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого / вступ. слово Б.З. Якимовича ; худож. оформл. О.В. Коваля. – К. : Веселка, 1991. – С. 5.

УДК 930.25

Г.Ю. Горбачова

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті розглядаються проблемні питання щодо забезпечення фізичного та інтелектуального доступу до документів Національного архівного фонду як одного з ключових завдань архівних установ України.

Ключові слова: *архів, доступ до архівної інформації, фізичний доступ, інтелектуальний доступ, інформатизація.*

G. Gorbachova

THEORETICAL STUDIES OF CONCERNING ACCESS TO ARCHIVAL DOCUMENTS

The article covers problem issues concerning the physical and intellectual access to the documents of the National Archival Fund as one of the key objectives of archival institutions of Ukraine.

Keywords: *archive, access to archival information, physical access, intellectual access, informatization.*

На сьогодні архіви є установами, що не лише забезпечують постійне накопичення багатства фондів як ресурсів інформації, а й провадять ґрунтовну аналітичну роботу з фондами, здійснюють введення як ретроспективних, так і поточних документів до соціального обігу. Сьогодення потребує, аби архіви не лише забезпечували користувачам доступ до документів через читальні зали та інформаційні бази, а й надавали їм повну та об'єктивну інформацію про склад і зміст архівних документів через відповідний комплекс науково-довідкових засобів з урахуванням сучасних інформаційних технологій і міжнародного досвіду.

Проблема доступу до ресурсів НАФ в українському архівознавстві досліджена недостатньо. Опосередковано її розглядали Г.В. Боряк, К.Є. Новохатський, Л.А. Дубровіна, І.Б. Матяш, Ю.А. Прилепішева, Н.М. Христова та ін. Важливе значення для вивчення проблеми використання архівної інформації мали теоретичні праці російських учених В.М. Автократова, К.Б. Гельмана-Виноградова, розділи підручника «Архівознавство» та «Нарисів історії архівної справи в Україні». Враховуючи зростання цінності інформаційного чинника, значне місце в наукових дослідженнях посідає питання доступу до інформаційних ресурсів суспільства (в т. ч. й архівних), яке розглядалося такими науковцями, як В.М. Горовий, Г.В. Боряк, О.С. Онищенко.

Введення як ретроспективних, так і поточних документів до соціального обігу, є складною та багатоаспектною методологічною проблемою. Її вирішення залежить від розроблення єдиної державної та науково-організаційної стратегії в галузі створення уніфікованих класифікаційних систем документальної інформації; єдиних галузевих стандартів описування складу та змісту архівних і рукописних документів або їхніх окремих груп; технічних, технологічних, лінгвістичних та організаційних засад інтеграції інформаційного потенціалу національного документального фонду України в традиційних архівних та комп'ютерних системах загальнонаціонального рівня [7, 51].

Процес залучення документів до наукового та соціального обігу отримав назву *доступу* і має кілька аспектів. Перший – фізичний доступ до фондів (надання користувачеві

© Горбачова Г.Ю.

можливості особисто працювати з архівними документами). Другий – інтелектуальний доступ до інформації про документ та його зміст (тобто, отримання необхідної довідкової інформації через документи вторинного рівня та публікації текстів документів у спеціальних виданнях. Третій – соціально-правовий доступ, що реалізується архівами шляхом оприлюднення інформації, що міститься в архівних документах [7, 51].

На фізичному рівні доступ до документів забезпечується шляхом організації роботи дослідників у читальних залах архіву завдяки організації документів у певні архівні документальні системи. Проте, в багатьох архівних установах наразі існує проблема пропускної спроможності читальних залів. Наприклад, Центральний архів зарубіжної україніки та Центральний державний науково-технічний архів не мають окремих приміщень для читальних залів. Проблемним питанням залишається оснащення читальних залів новою копіювальною технікою, організація робочих місць із виходом до всесвітньої інформаційної мережі Інтернет та доступом не лише до баз даних на документи архівів, а й до всієї інформаційної системи НАФ України [10; 11].

На фізичному рівні доступ до документів також забезпечується шляхом розсекречення архівних документів – зняття необґрунтованих обмежень на ознайомлення з документами, які не становлять державної таємниці, але які свого часу, за ідеологічними та політичними ознаками, були переведені на обмежений режим використання. За останні 20 років відбувся активний процес із розсекречення необґрунтовано засекречених архівних фондів та колекцій, друкованих видань [12, 8]. Проте, порівняльний аналіз кількісних показників перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації у центральних державних архівах свідчить, що найбільш активно працює у цьому напрямі лише Центральний державний архів вищих органів влади та управління. Повільно ведеться робота з розсекречення документів у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, де взагалі не може бути таємних документів [10; 11].

Другий аспект залучення документів до соціального обігу – це інтелектуальний доступ. Такий доступ до ресурсів НАФ реалізується шляхом розробки системи науково-довідкового апарату до фондів архівів, що включає систему архівних каталогів, описів фондів, анотованих реєстрів, покажчиків, путівників та довідників по фондах архівів. Науково-допоміжний апарат, що містить вторинну інформацію про документи архіву, дозволяє користувачам та архівістам орієнтуватися у величезному масиві ретроспективної архівної інформації [7, 51]. Про організацію підготовки архівними установами України довідково-інформаційних видань, зокрема путівників, описів, каталогів, ідеться в дисертації Н.М. Христової [13]. Авторка подає стислу характеристику опублікованих видань про склад і зміст архівних фондів, окреслює шляхи дальшого вдосконалення НДА.

Підсумовуючи стан виконання держархівами Програми підготовки архівних довідників на 2009-2010 рр., можна констатувати, що зазначену програму виконано лише на 8-10% [11, 19]. Дуже гостро стоїть проблема реалізації галузевих програм щодо створення Національного електронного фондового каталогу, електронного комплексу описів архівних фондів, повнотекстова публікація текстів архівних документів у режимі онлайн, що передбачає об'єднання електронних ресурсів архівних установ на рівні регіонів та, як результат, на загальнодержавному рівні.

Третій аспект доступу до архівних документів – соціально-правовий доступ, що реалізується через оприлюднення інформації, яка міститься в архівних документах, з метою захисту законних прав та інтересів громадян, у першу чергу постраждалих від війн, репресій тоталітарних режимів, депортованих тощо [7, 51].

Державні архівні установи виконують різні запити, що відносяться до їхньої компетенції. Запити, що надходять від споживачів до архіву, умовно поділяють на: тематичні, генеалогічні, соціально-правові, непрофільні [6, 8]. Останніми роками спостерігається зменшення кількості письмових звернень, що надходять до держархівів. Це певною мірою пояснюється збільшенням кількості консультацій відвідувачів у столах довідок та кількості звернень,

поданих на особистому прийомі. Найбільша кількість звернень подається на особистому прийомі у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління, Центральному державному архіві громадських об'єднань, Центральному державному історичному архіві (м. Київ) [10; 11]. Вважаємо, що актуальною сьогодні є потреба розроблення чіткої системи отримання та опрацювання електронних запитів.

Виконання важливої суспільної функції архівних установ щодо реалізації доступу до документів Національного архівного фонду та забезпечення суспільства ретроспективною документною інформацією можливо за умови функціонування науково обґрунтованих та високоефективних інформаційно-пошукових засобів, що забезпечують оперативний пошук і видавання інформації про наявність, місцезнаходження та зміст документів, умови доступу до документів, основні бібліографічні дані про фонди тощо [1].

Одним із перших в українській історіографії до аналізу проблеми актуалізації архівних інформаційних ресурсів всередині 1990-х рр. звернувся Г.В. Боряк, обґрунтувавши необхідність створення Археографічного реєстру національної архівної спадщини України. Учений наголосив на необхідності впровадження інформаційних технологій з метою організації інтелектуального доступу до архівних інформаційних ресурсів України. Не менш важливе значення для вивчення досліджуваної проблеми мають публікації Г.В. Боряка, в яких розглянуто основні форми репрезентації архівних ресурсів у мережі Інтернет, та праці Л.А. Дубровіної, яка обґрунтувала концептуальні засади інформатизації архівної справи в Україні [5].

Перспективним напрямком архівознавчих досліджень є теоретичні дослідження проблем доступу та використання архівної інформації та порівняльний аналіз науково-практичних засад використання архівної інформації в країнах світу.

Одним із найважливіших стратегічних напрямів діяльності архівних установ у сфері забезпечення доступу до архівних ресурсів держави є системна інформатизація галузі. У січні 2007 р. схвалено Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», основна мета якого полягає у створенні й розвитку інформаційного суспільства. Відмова від ідеологічних чинників як фізичного, так і інтелектуального доступу до інформації, сприяє зростанню темпів формування архівних електронних ресурсів в Україні, розвитку системи документальних комунікацій, прискорення темпів обігу інформації у світових мережах, виникають нові форми організації документів, зокрема веб-сайти, електронні архіви. Формування інтернетресурсів історико-культурної спадщини, можливості створення електронних колекцій історичних джерел, архівних публікацій, інтенсифікація використання ресурсів є одночасно важливим завданням історичної науки, спрямованим на розробку критеріїв формування таких ресурсів джерел, організацію інтелектуального доступу до них та розповсюдження [2, 5]. Загальною метою інформатизації в архівній справі є актуалізація інформації, що міститься в документах, оптимізація використання документних ресурсів суспільства, прискорення їхнього залучення до суспільного обігу шляхом суттєвого вдосконалення предметного, тематичного та хронологічного пошуку інформації, введення її в міжнародний інформаційний простір.

Удоступнення документної інформації потребує більш швидкого процесу інформатизації архівної справи. До ключових напрямів організації доступу до інформації належить переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів, результатом чого має стати створення Національного електронного фондового каталогу, створення єдиної автоматизованої системи науково-довідкового апарату в архівах України.

Значним досягненням у сфері інформатизації архівної справи слід вважати створення державними архівами власних веб-сайтів, публікацію на сайті Державної архівної служби путівників та архівних довідників у електронному вигляді, проведення інтернетвиставок.

Веб-сайт архівної установи можна умовно назвати новим видом архівного довідника – комплексним електронним довідником оперативного характеру. Відповідно до Основних правил роботи державних архі-

вів України, [9] веб-сайт архівної установи має містити обов'язкові структурні елементи. Проте, здійснивши порівняльний аналіз структури та інформаційного наповнення вебсайтів центральних державних архівів, можемо дійти висновку, що сайти Центрального державного історичного архіву (м. Київ) [14] та Центрального державного історичного архіву (м. Львів) [15] не містять усі обов'язкові елементи і мають не дуже зручний для користувача інтерфейс.

Отже, основна мета діяльності архівних установ полягає в забезпеченні користувачів первинною та вторинною інформацією, що міститься в архівних документах, шляхом надання трьох рівнів доступу до документів НАФ України – фізичного, інтелектуального та соціально-правового. Інформатизація значно розширює інтелектуальний доступ до архівної інформації, оптимізує її опрацювання. Ключовими напрямами організації доступу до інформації визначено переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів, результатом чого має стати створення Національного електронного фондового каталогу з подальшим наданням доступу до нього через інтернет, а також створення єдиної автоматизованої системи науково-довідкового апарату в архівах України. Саме цим шляхом рухаються провідні архівні служби та національні архіви країн світу.

Використані джерела

1. Архівні установи України : довідник / автори-укладачі: О.І. Алтухова, та ін. ; редкол.: О.С. Онищенко та ін. ; упоряд. : Г.В. Боряк та ін. ; Державний комітет архівів України ; Міністерство культури і мистецтв України; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського НАН України. – К., 2000. – С. 41-42.

2. Боряк Г.В. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів / Г.В. Боряк // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики. – К., 2004. – Ч. 2. – С. 4-9.

3. Ващекин Н.П. Информационная деятельность и мировоззрение / Н.П. Ващекин, Ю.Ф. Абрамов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1990. – 296 с.

4. Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. – Харків : Права людини, 2010 р. – 416 с.

5. Дубровіна Л.А. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні / Л.А. Дубровіна // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 1998. – Т. 3. – С. 6-17.

6. Загорецька О.М. Виконання запитів у архівних установах / О.М. Загорецька // Секретар-референт. – № 3. – 2011. – С. 6-13.

7. Лозицький В.С. Національний архівний фонд як складова частина інформаційних ресурсів суспільства / В.С. Лозицький // Архіви України. – 2004. – № 3. – С. 51-52.

8. Меньківська Н.С. Інформаційна діяльність державних архівів : сутність та визначення / Н.С. Меньківська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. – К. : Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, 2009. – С. 51-55.

9. Основні правила роботи державних архівів України / Державний комітет архівів України ; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – К., 2004. – 334 с.

10. Підсумки діяльності у 2009 році та пріоритети на 2010 рік / Державний комітет архівів України. – К., 2009. – 55 с.

11. Підсумки діяльності у 2010 році та пріоритети на 2011 рік / Державний комітет архівів України. – К., 2010. – 65 с.

12. Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держкомархів України, УНДІАСД ; упоряд. С.Л. Зворський. – К., 2009. – 244 с.

13. Христова Н.М. Науково-довідковий апарат архівів та рукописних підрозділів бібліотек в Україні у 1920-1990 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Н.М. Христова ; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – К., 1999. – 17 с.

14. Офіційний веб-сайт Центрального державного історичного архіву України, м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cdiak.archives.gov.ua/. – Заголовок з екрана.

15. Офіційний веб-сайт Центрального державного історичного архіву України, м. Львів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tsdial.archives.gov.ua/. – Заголовок з екрана.

УДК 001.814:002=03

А.М. Зоряна

ПЕРЕКЛАД ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

У статті здійснено історіографічний огляд перекладу як об'єкта документознавчих досліджень. Розглянуто основні підходи до визначення сутності та змісту поняття «переклад». Проаналізовано та співвіднесено поняття «переклад» і «документ». Охарактеризовано матеріальну, інформаційну та знакову складові перекладу. На основі здійсненого аналізу запропоноване формулювання поняття «переклад». Підкреслюється актуальність подальшого вивчення питання щодо первинності або вторинності перекладу як документа.

***Ключові слова**: переклад, документ, документний потік перекладів, комунікація, міжмовна комунікація, міжкультурна комунікація.*

A.M. Zoriana

TRANSLATION AS A RESEARCH OBJECT OF DOCUMENT SCIENCES: HISTORIOGRAPHICAL REVIEW

The article is devoted to historiographical review of translation as a research object of Document Sciences. The basic approaches to determining the essence and content of the concept of «translation» have been considered. It is analyzed and correlated concepts of «translation» and «document». Then follow characteristics of the material, information and sign component of the translation as document. Finally based on the analysis it is proposed the definition of «translation». It is underlined relevance of further researches of translation as a primacy or secondary document.

A postgraduate student of the National Academy of managerial staff of culture and arts of specialty 27.00.02 – Document and Archive Sciences *(Kiev, Ukraine)*

***Keywords:** translation, document, document flow of translations, communication, cross-language communication, cross-cultural communication.*

Наукова дискусія про зміст документознавства, що розгорнулася в Україні наприкінці XX – на початку XXI ст., наголошує на одному з наскрізних питань – питанні термінології. Про це свідчать численні доповіді й повідомлення, присвячені загальній проблематиці термінознавства, багатоаспектній термінологічній тематиці документознавства та суміжних наукових галузей знань, міжнародного науково-теоретичного семінару «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань», започаткованого 2007 р. кафедрою державного управління Київського національного університету культури і мистецтв.

У дослідженні документного потоку перекладів одним із важливих завдань постає дослідження перекладу в процесі еволюції документознавчої думки, а також визначення поняття *переклад*. На сьогодні це питання можна зарахувати до низки дискусійних, аналіз наукових пошуків у галузі документознавства свідчить про незначну кількість публікацій, які так чи інакше торкаються дослідження перекладу. Об'єктом самостійного документознавчого дослідження переклад не був, тому вбачається важливим теоретичне обґрунтування терміна з метою виокремлення його з інших видів документів для подальшого вивчення, що обумовлює актуальність цієї проблеми.

Попередній аналіз літератури свідчить про те, що в документознавстві розглядалися лише окремі аспекти перекладу: процес декодування з огляду на знакову систему документа; переклад як вид наукової обробки до-

© Зоряна А.М.

кументів (також як процес); переклад у типовидовій класифікації документа за мовною ознакою, а також у складі документів бібліотечних підфондів. Термінологічний та теоретичний аспекти залишилися поза межами вивчення.

У 1980-х рр. А.Д. Швейцер у межах теорії перекладу в роботі «Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты» [42] проаналізував еволюцію різних поглядів на сутність перекладу, а також його визначень. Узагальнення найважливіших теоретичних положень сучасного українського перекладознавства та редакторського опрацювання перекладу висвітлено в посібнику М.С. Зарицького «Переклад: створення та редагування» [16]. Переклад як різновид міжмовної комунікації розглядався Р. Сегол [33]. Т.В. Горощенко досліджувала міжкультурну комунікацію в перекладі [5].

Джерельну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові документи, які містять визначення перекладознавчих [29], документознавчих і міжгалузевих термінів [27; 28; 30-32]; професійні міжнародні та державні стандарти з перекладацької діяльності [6; 7; 12; 36], з документознавства та суміжних галузей [6-15]; тлумачні, термінологічні словники та енциклопедичні видання [24; 25; 35; 41], в т. ч. з документознавства та суміжних галузей знань (словник «Архівістика» [1], «Українська архівна енциклопедія» [40], «Документознавсто: словник-довідник термінів і понять» [45], «Толковый словарь по основам информационной деятельности» [39]). Важливою складовою джерельної бази є праці провідних документознавців, а саме: В.В. Бездрабко [2], С.Г. Кулешова [18-20], Н.М. Кушнаренко [21, 22], Є.О. Плешкевича [26], М.С. Слободяника [34], Г.М. Швецової-Водки [43-47], що стосуються термінологічного та теоретичного аспекту вивчення документа.

Мета статті – на основі історіографічного огляду перекладу як об'єкта документознавчих досліджень розглянути основні підходи до визначення сутності та змісту поняття *переклад*. Основними завданнями, за допомогою яких вирішується досягнення поставленої мети, є: вивчення наукової літератури з даного питання, здійснення аналізу та співвідношення понять *переклад* і *документ,* визначення обсягу і змісту терміна *переклад,* характеристика його матеріальної, інформаційної та знакової складових, формулювання поняття *переклад.*

З огляду на знакову систему документа, Г.М. Швецова-Водка [44, 96], Н.М. Кушнаренко [21, 121-122] зазначають, що одне й те саме повідомлення може бути передане різними знаками, різними мовами, перекладання невідомої реципієнту мови повідомлення відомою є процесом декодування [44, 96; 21, 121-122]. У документній комунікації код є однією зі складових частин комунікаційного акта і розуміється як «правила мови, якою зафіксовано повідомлення» (слова, звуки, колір); процес кодування – «представлення ідеї, яку прагне донести до отримувача комунікант, у кодах або символах, тобто в знаках...», а однією із властивостей, притаманних знаковій системі документа, є «здійснення перекладу (заміни) однієї знакової системи іншою» [21, 84]; процес декодування повідомлення – «переклад повідомлення мовою отримувача» [21, 122]. Таким чином, процес перекладання невідомої мови повідомлення відомою здійснюється через декодування.

Аналізуючи різні види наукової обробки документів, Н.М. Кушнаренко і В.К. Удалова зазначають, що «багато фахівців зараховують до аналітико-синтетичної обробки також ... науковий переклад...» [22, 15] і розуміють його як «переклад з однієї мови на іншу наукових, технічних, економічних, політичних текстів». Проте, на думку авторів, «недоречно зараховувати його [науковий переклад] до спеціальних процесів аналітико-синтетичної обробки», оскільки «процес перекладу не передбачає згортання інформації, яку містить первинний документ» [22, 17-18]. Отже, переклад (науковий) розглядається як процес.

Також перекладу приділено увагу в процесі здійснення типо-видової класифікації документа. Приміром, Г.М. Швецова-Водка за ознакою «характеру аудиторії, на яку розрахований документ», зараховує рукописні переклади до депонованих документів [44, 170; 46, 201; 47, 55]. Такої само думки дотримується Н.М. Кушнаренко [21, 179].

У процесі здійснення типової класифікації літератури за мовною ознакою (додатковою), Г.М. Швецова-Водка поділяє літературні тво-

ри на оригінальні та перекладені: «перекладений твір – переклад оригінального літературного твору іншою мовою» [45, 157; 46, 336], «перекладена література – літературні твори, які є перекладом оригінальних літературних творів іншою мовою» [45, 157]. Також дослідниця аналізує фасет «Види видань за оригінальністю змісту» в російському стандарті ГОСТ 7.60-2003 «Издания. Основные види» і зауважує, що назва фасету не відповідає його наповненню, оскільки в ньому представлені «види видань за мовною ознакою», а саме – «оригінальне», «перекладене» видання, «багатомовне видання» і «видання з паралельним текстом». Автором запропоновано власне визначення: «перекладене видання – видання, яке містить твір, перекладений з мови оригіналу іншою мовою» [46, 441], або «видання, що є перекладом іншою мовою оригінального літературного твору» [45, 157].

Н.М. Кушнаренко згадує про переклади в складі документів, що становлять підсистеми бібліотечних фондів, зокрема, підфонд нормативних і технічних документів та, як самостійний, підфонд перекладів [21, 142-143].

Отже, в документознавчих дослідженнях переклад вивчався з огляду на знакову систему документа в процесі декодування, у працях, присвячених типо-видовій класифікації документа, а також як складова документів бібліотечних підфондів та як вид наукової обробки документів.

Здійснений аналіз є підставою до спроби теоретичного обґрунтування поняття *переклад* з метою конкретизації та виокремлення його з інших видів документа. Обґрунтування поняття в межах термінологічного принципу передбачає «процес визначення обсягу та змісту поняття, яке дається через родову ознаку та найближчу видову відмінність. Як правило, спочатку називають родове поняття, до якого поняття, що визначається, входить як складова. Потім указують на ту ознаку поняття, яка відрізняє його від усіх подібних, причому ця ознака має бути найважливішою і найсуттєвішою» [48, 51]. Вирішення поставленого завдання потребує здійснення аналізу існуючих на сьогодні варіантів осмислення термінів *переклад, документ,* а також відмітних ознак перекладу.

Розпочинаючи аналіз терміна *переклад,* передусім, варто звернутися до тлумачних словників та енциклопедій, які подають такі його трактування*:* 1) *дія за значенням перекладати – з однієї мови на іншу;* 2) *текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу* [25; 35; 41].

У тлумачному перекладознавчому словнику зазначено: «1. Під словом *переклад* ... зазвичай мається на увазі або сам процес перекладу, або результат діяльності перекладача – усний чи письмовий текст, висловлювання. Оскільки процес перекладу (і результат) протікають у двомовній ситуації, ... то можна визначити переклад як процес міжмовного перетворення або трансформації усного або письмового тексту, представленого однією мовою, в текст (усний чи письмовий) іншою мовою. Якщо мова є природно існуючою комунікативною системою суспільства, а мовлення – це функціонування мови в процесі комунікації для передачі інформації, то переклад ... передача інформації, що міститься в даному творі мовлення, засобами іншої мови. … Здійснюючи комунікативну діяльність у двомовній ситуації, перекладач одночасно кодує і декодує інформацію, що ним обробляється, в межах кодів двох різних знакових систем» [24, 137-140].

Аналізуючи нормативну базу перекладацької діяльності в Україні, а також галузеві міжнародні та національні стандарти в перекладацькій сфері, виявлено такі визначення терміна *переклад:* 1) «переклад письмовий – переклад з іноземної мови і/або іноземною мовою, поданий у роздрукованому вигляді або на електронних носіях» [38]; 2) «переклад усний – послідовний або синхронний переклад з іноземної мови і/або іноземною мовою» [38]; 3) «перекладене видання – видання, що містить твір, перекладений із будь-якої іноземної мови мовою національності, для якої адресовано видання» [8, 1]; 4) «переклад – заміна оригінального документа відповідним відтворенням його змісту засобами іншої мови» [13]; 5) «переклад документа іншою мовою (переклад) – виклад змісту документа засобами іншої мови при повному збереженні його структури та відсутності довільного скорочення тексту» [7, 2]; 6) «офіційний переклад – автентичний виклад українською

мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська» [29].

У теорії перекладу А.Д. Швейцер, прагнучи відобразити багатомірний і багатофакторний характер перекладу, трактує його як: 1) «односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, при якому створюється вторинний текст, що репрезентує первинний в іншому мовному та культурному середовищі»; 2) процес, орієнтований на відтворення комунікативного ефекту оригінала з поправкою на відмінності між двома культурами і двома комунікативними ситуаціями» [42, 205].

Висвітлюючи теоретичні засади створення перекладу та його редагування, М.С. Зарицький зазначає, що термін *переклад* «може витлумачуватися у двох значеннях. Перше – процес перетворення Т1 на Т2, що можна передати синонімом *перекладання*. Друге – це результат процесу перекладання. Це значення можна виразити через слово *друготвір*. Таким чином, унаслідок перекладання здійснюється передавання інформації, що міститься у словесному тексті першотвору, у текст друготвору» (Т1 – текст першотвору, Т2 – текст друготвору) [16, 8].

В.Н. Комісаров визначає переклад як «іншомовну форму існування повідомлення, що міститься в оригіналі», як «вид мовного посередництва, за якого мовою перекладу створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналові у функційному, змістовному і структурному відношенні» [17, 43], і вважає, що основна мета перекладу полягає в «забезпеченні доступності для читачів кінцевого продукту повідомлення, зробленого автором оригіналу іншою мовою, що забезпечує можливість міжмовної комунікації» [17, 45].

Отже, термін *переклад* розглядається у двох значеннях:

– процес перекладу як певна послідовність дій перекладача;

– текст, слово, усне висловлювання, літературний твір, повідомлення, інформація, вторинний текст, друготвір, документ як результат цього процесу, кінцевий продукт.

Для документознавчих досліджень доцільним є використання терміна саме в другому значенні.

З огляду на поставлені завдання, важливо зупинитися і на аналізі наукових підходів до визначення поняття *документ,* адже в інтерпретації різних науковців, у різних контекстах воно має різний обсяг.

Правові акти законодавчої бази, які містять документознавчі та міжгалузеві терміни, визначають документ як: 1) «матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі та просторі» [28]; 2) «матеріальну форму одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві» [27; 32]; 3) «архівний документ – документ, незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна» [30].

У міжнародних та державних професійних стандартах зафіксовано такі визначення: 1) «записана інформація, яка може розглядатися як одиниця в ході здійснення інформаційної діяльності» [9]; 2) «інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» (примітка: «запис інформації повинен відповідати характеристикам певного жанру чи номіналу») [10, 2]; 3) «матеріальний об'єкт, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі» (примітка до визначення «видання») [11]; 4) «записана інформація або матеріальний об'єкт, який може розглядатися як одиниця в процесі документації» («процес документації» – «тривале і систематичне складання й обробка записаної інформації з метою її накопичення, класифікації, пошуку і використання або передачі») [15].

У фахових словниках документ розуміється як: 1) «запис інформації на матеріальному носії, основна функція якого – збереження і передавання інформації у просторі й часі» [1, 26]; 2) «соціальна інформація, зафіксована на будь-якому матеріальному носії з метою її зберігання, розповсюдження та використання» [39, 11]; 3) «твір друку, а також неопубліковані, аудіо-

візуальні й інші документальні джерела інформації» (у науково-інформаційній, бібліотечно-бібліографічній діяльності) [39, 11]; 4) «матеріальний об'єкт, який містить у зафіксованому вигляді інформацію, яка оформлена за встановленим порядком і має згідно з чинним законодавством правове значення» [39, 58]. В «Українській архівній енциклопедії» термін *документ* розкрито у статті, в яку включені вище названі визначення [40, 378-379].

Звернемося до найпоширеніших тлумачень документа зарубіжними та вітчизняними науковцями в різних галузях знань. Російськими фахівцями цей термін зводиться до таких пояснень: 1) «матеріальний об'єкт, що містить запис семантичної інформації» [3, 85]; 2) «інформація, знаково зафіксована штучним способом на матеріальному носії, здатна служити одиницею семантичного процесу» [37, 17]; 3) «соціальна інформація, зафіксована на матеріальному носієві створеним людиною способом у стабільній знаковій формі з метою її передачі в часі та просторі» [23, 19-20]; 4) «стабільний речовинний об'єкт, призначений для використання в соціальній смисловій комунікації як завершене повідомлення» [36, 118]; 5) «семантичне повідомлення, фіксоване знаковою системою на матеріальному носії для передачі його в часі і просторі» [4, 32]; 6) «інформаційне повідомлення, зафіксоване на матеріальному носії та включене в інформаційно-документаційну систему за допомогою метаінформації, що міститься в реквізитах», у рамках загальної теорії документа [26, 56].

Вітчизняними науковцями термін *документ* трактується як: 1) «текст (як логічна послідовність мовних та немовних знаків), зафіксований на речовинному виробі, основою якого є збереження та розповсюдження (передача) інформації у просторі та часі» [20, 3]; 2) «запис інформації, що відповідає характеристикам певного жанру та зафіксований на речовому виробі, основна функція якого – збереження та передача інформації у просторі і часі» [18, 63; 19, 73]; 3) «інформація, зафіксована на матеріальному носієві способом, створеним людиною, – за допомогою письма, графіки, фотографії, звукозапису та ін.» [21, 22-23]; 4) «матеріальний об'єкт, на якому в результаті цілеспрямованого процесу документування зафіксована інформація з метою її збереження і розповсюдження у просторі і часі» (документування – «процес фіксації інформації згідно з діючими у суспільстві на час створення документа правилами, вимогами, стандартами») [34, 78]; 5) «єдність інформації (повідомлення) та речовинного (субстанціонального) носія, яка використовується в соціальному комунікативно-інформаційному процесі як канал соціальної іноформаційної комунікації (передачі інформації в просторі)» [43, 113; 45, 54]. Г.М. Швецова-Водка вважає таке поняття найбільш загальним, принциповим, таким, що охоплює всі значення документа [43, 111].

Отже, обсяг поняття *документ* зводиться як до *матеріального об'єкта (речовинного носія)* у бібліотекознавстві, книгознавстві та бібліографознавстві, так і до *інформації (записаної інформації, повідомлення, тексту)* в діловодстві, архівній справі та документознавстві, або, взагалі, до «єдності інформації (повідомлення) та речовинного (субстанціонального) носія» в соціальному комунікативно-інформаційному процесі.

Розуміння перекладу як тексту, слова, усного висловлювання, літературного твору, повідомлення, інформації, вторинного тексту, друготвору, документа як результату процесу перекладу дає підстави використовувати поняття *інформація* як родове.

Визначення змісту поняття потребує висвітлення відмітних ознак документа та передбачає дослідження інформаційної, матеріальної та семіотичної складових (зовнішніх і внутрішніх характеристик).

Ознака відображає зовнішню прикмету, за якою (або сукупністю яких) можливо визначити, впізнати об'єкт. На основі наведених вище понять серед основних ознак документа виділено: наявність соціальної інформації; фіксованість інформації; призначення документа для передачі інформації як його головна функція. Похідними від них є речовинність (субстаціональність), а також семіотичний (знаковий) і семантичний характер [46, 114].

Перекладений твір є «завершеним повідомленням, яке спрямоване на передання й обмін інформацією, ідеями, емоціями, уміннями

людини, поширення тієї чи іншої концепції, викладення вже відомих або ще не засвоєних на рівні суспільних знань ідей людини» [33]. Довготривале збереження перекладу як документа, можливість багаторазового використання, переміщення та розповсюдження цього повідомлення в просторі й часі забезпечується завдяки закріпленню цієї інформації на матеріальному носієві за допомогою певної мовної знакової системи, а саме – словесно-знакової [16, 14]. Отже, інформація подається у формі мовних знаків. Призначення перекладу як документа для використання в соціальній комунікації обумовлюється його метою – спрямуванням на передання інформації зрозумілою читачеві (реципієнту) мовою.

Класифікація інформаційної, матеріальної та знакової складових документа розгорнуто представлена Г.М. Швецовою-Водкою [45, 267-278; 46, 168-194]. Характеристика кожної з ознак класифікації дозволяє відтворити загальне уявлення про переклад.

Інформаційна складова документа характеризується за ознаками «сфери виникнення інформації та об'єкта відображення» і «рівня узагальнення інформації» [46, 185]. За першою ознакою переклади можуть бути віднесені до управлінського, політичного, наукового, художнього, релігійного, економічного, побутового, розважального, спортивного виду документів, залежно від того, яку інформацію вони містять.

Звернемося до питання характеристики перекладів за ознакою рівня узагальнення інформації (або аналітико-синтетичної обробки (опрацювання) інформації), згідно з якою документи можуть бути первинними або вторинними. Згідно з ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять», переклад віднесено до вторинних документів, які утворюються внаслідок аналітико-синтетичного опрацювання первинних [14]. Проте, як уже зазначалося вище, Н.М. Кушнаренко і В.К. Удалова говорять про недоречність зараховування перекладу до спеціальних процесів аналітико-синтетичної обробки, якому властиве згортання інформації, оскільки «процес перекладу не передбачає згортання інформації, яку містить первинний документ» [22, 17-18]. Г.М. Швецова-Водка поділяє первинні та вторинні документи, залежно від способу потрапляння документа («на вході» чи «на виході») до інформаційної системи, яка виконує функції посередника між джерелом і споживачем інформації, створюючи нові документи, з метою усунення того чи іншого бар'єра. Первинними є документи, «які потрапляють до цієї системи «на вході» та піддаються аналітико-синтетичній обробці інформації»; вторинними – «які «створюються системою в результаті обробки первинних документів та передаються споживачам інформації «на виході» з системи» [46, 189].

Отже, за таким розподілом переклад дійсно можна віднести до вторинних документів, оскільки інформаційним посередником є перекладач, мета якого – уможливлення комунікації через усунення мовного бар'єра, а переклад є створеним перекладачем у результаті обробки (перекладання) повідомлення-оригінала документом та передається споживачу «на виході».

Про аналіз первинного тексту, тобто тексту оригінала, у процесі перекладу зазначено А.Д. Швейцером в одному з найбільш розгорнутих авторських визначень перекладу: «односпрямований і двофазний процес міжмовної та міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому («перекладацькому») аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному і культурному середовищі» [42, 75]. Автор дійшов висновку, що для перекладу є характерним сполучення двох ознак: «вторинності тексту та установки на заміщення (репрезентацію) вихідного тексту в іншому мовному та культурному середовищі» [42, 48].

Але В.Н. Комісаров наголошує на тому, що «переклад у всьому замінює оригінал, є його повноправним представником» для користувачів, тобто комунікативно рівноцінний у змістовному, структурному і функційному відношенні. Змістовне ототожнення оригіналу та перекладу полягає в тому, що «переклад повністю відтворює зміст оригіналу, ... але засобами іншої мови», структурне ототожнення – «переклад відтворює оригінал не тільки в цілому, але і в деталях. Передбачається, що перекладач точно передає структуру і порядок викладу змісту в оригіналі. Кількість

і зміст розділів та інших підрозділів тексту в оригіналі та перекладі повинні збігатися». Функціональне ототожнення – «переклад мовби приписується авторові оригіналу, публікується під його ім'ям, обговорюється, цитується й ін. так, як ніби він і є оригінал, тільки іншою мовою» [17, 43].

Якщо переклад є «оригіналом, тільки іншою мовою», чи є він первинним документом? Питання про первинність або вторинність перекладу як документа є суперечливим і потребує окремої дискусії.

Матеріальна складова перекладів, згідно з класифікацією [45, 270], може бути представлена так: за матеріалом носія інформації – паперовими або пластинковими документами; за матеріальною конструкцією – аркушевими, картковими, блочними або дисковими документами; за внутрішньою структурою документа – монодокументами (переклад одного завершеного повідомлення) або полідокументами (кілька самостійних повідомлень, кожне з яких може бути розглянуто як монодокумент) або частиною документа (як самостійний документ, якщо містить певне завершене повідомлення); за зовнішньою – можуть бути як однотомними (на одному носієві), багатотомними (на кількох носіях) або частиною носія.

Характеризуючи знакову складову перекладу згідно з класифікацією, можна зазначити, що він може бути: за каналом сприйняття – візуальним (призначеним для читання) або аудіальним (призначеним для слухання) документом; за належністю знаків запису до певних знакових систем – текстовим (писемним, літературним) або технічно кодованим (фонодокумент із записом мови) документом; за характером мовної знакової системи, в якій втілено інформацію, – вербальним (словесним): вербально-писемним, літературним або вербально-усним, звуковідтворювальним. У вербально-писемних документах найяскравіше виявляються властивості семіотичності та семантичності, завдяки словесному способу кодування інформації забезпечується найточніша передача змісту повідомлення [43, 96].

З огляду на процес перекладу з однієї мови іншою як на процес міжмовного перетворення або трансформації тексту мовою оригіналу на текст мовою перекладу, переклад передбачає два тексти і дві мовні системи (або більше, залежно від кількості мов, якими перекладають). Опрацювання та передавання авторського матеріалу «проходить на рівні опрацювання та перетворення знаків, передання однієї мовної системи знаками іншої мовної системи, зрозумілої читачеві...» [33]. Оскільки характерною рисою перекладу, як зазначалося вище, є «заміщення (репрезентація) вихідного тексту в іншому мовному та культурному середовищі», перекладачем вирішується питання переходу не тільки з одного лінгвістичного коду на інший, а і з одного національно-культурного коду на інший, адже мова відображає культуру народуносія [5, 58]. Сам процес «перетворення будь-якої інформації з кодової системи ініціального джерела у кодову систему дублера джерела і/або адресата» є декодуванням [24, 43].

За характером аудиторії, на яку розрахований документ, переклад може бути опублікованим (видання або депонований) та неопублікованим.

Отже, відмітною ознакою перекладу як документа є те, що фіксація повідомлення мовою перекладу відбувається через попереднє декодування та передавання мовної системи оригіналу знаками мовної системи перекладу.

Узагальнюючи вищевикладене, пропонується таке визначення поняття *переклад – це інформація (повідомлення), зафіксована на матеріальному носієві у формі мовних знаків, через попереднє декодування й передавання однієї мовної системи знаками іншої мовної системи з метою її передачі й поширення в часі та просторі.*

Розглянемо опублікований переклад. Видання визначено як «твір (документ), який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо їхнього видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання» [11]; «видання (поліграфічне)» – як «друкований виріб, що призначений для розповсюдження вміщеної в ньому інформації, пройшов редакційно-видавниче оброблення, поліграфічно самостійно оформлений та має вихідні відомості» [12]; «документ, призначений для поширення інформації, яка міститься в ньому, пройшов редакційно-видавничу об-

роблення, самостійно оформлений, має вихідні відомості» [8].

Таким чином, родовим поняттям буде *документ*. У такому разі переклад підлягатиме охарактеризуванню згідно з класифікацією видань [45, 284-286; 46, 408-409] та належатиме до певних типів і жанрів літератури [45, 277-284; 46, 339-344]. Відповідно до класифікації видань, основною відмінною ознакою перекладів серед інших видань є належність до текстових за знаковою природою інформації. За ступенем аналітико-синтетичного перероблення інформації, Г.М. Швецова-Водка розрізняє «видання, що не має аналітико-синтетичного перероблення інформації» та «інформаційне видання». Останнє «здійснюється на основі аналітико-синтетичного перероблення» і може бути представлене сигнальним бібліографічним, анотованим бібліографічним, реферативним, оглядовим, дайджестом [46, 418]. Автор дійшов висновку, що «будь-яке видання можна аналізувати за даними ознаками та визначати його вид залежно від того, чи відповідає видання тій або іншій дефініції» [46, 420]. За періодичністю переклади можуть бути неперіодичними та серіальними (періодичне або продовжуване) виданнями; за матеріальною конструкцією – блочними або книжковими (неперіодичне книжкове, продовжуване книжкове, журнальне, газетно-журнальне), аркушевими (газетне, плакат, буклет), книжкою-іграшкою; за складом основного тексту – моновиданням або полівиданням; за цільовим призначенням – офіційним, науковим, науково-популярним, виробничо-практичним, науково-виробничим, виробничо-практичним для аматорів, нормативним виробничо-практичним, навчальним, громадсько-політичним, довідковим, для дозвілля, рекламним, літературно-художнім, духовно-просвітницьким.

Оскільки матеріальній складовій документа теж притаманна знаковість, яка багато в чому визначається його зовнішньою та внутрішньою формами [21, 85], кожний переклад як окреме видання різнитиметься загальним стилем, дизайном, структурою, змістом науково-довідкового апарату, ілюстрованим супроводом або ілюстрованою інтерпретацією тексту, якщо вони передбачені.

Щодо типів літератури, до яких можуть належати переклади, відмінною ознакою тут, передусім, є мовна – відповідно, перекладена література.

За віковою ознакою переклади можуть належати до дитячої літератури або для дорослих.

Типологія літератури за соціальним призначенням схожа на класифікацію видань за цільовим призначенням, що описана вище, а всередині кожного основного типу літератури існує розподіл на відповідні жанри творів [45, 278-284; 46, 339-344].

Таким чином, поняття *переклад* як опублікований документ можна визначити як: 1) текстовий документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, попередньо декодовану та передану з однієї мовної системи знаками іншої мовної системи та призначену для поширення, і відповідає вимогам нормативних документів щодо видавничого оформлення та поліграфічного виконання; 2) текстовий документ, опублікований як друковане видання, яке містить інформацію (повідомлення), попередньо декодовану та передану з однієї мовної системи знаками іншої мовної системи та призначений для передачі й поширення у просторі і часі.

Отже, проведений історіографічний аналіз перекладу як об'єкта документознавчих досліджень свідчить про те, що переклад вивчався з огляду на знакову систему документа в процесі декодування Н.М. Кушнаренко [21] і Г.М. Швецовою-Водкою [44]; Г.М. Швецовою-Водкою у дослідженнях, присвячених типовидовій класифікації документа [44-47]; як складова документів бібліотечних підфондів у роботах Н.М. Кушнаренко [21]; як вид наукової обробки документів Н.М. Кушнаренко і В.К. Удаловою [22].

На основі розглянутих підходів до визначення сутності та змісту поняття *переклад,* характеристики його матеріальної, інформаційної та знакової складових пропонується таке його визначення – це інформація (повідомлення), зафіксована на матеріальному носієві у формі мовних знаків через попереднє декодування й передання однієї мовної системи знаками іншої мовної системи з метою її передачі й поширення у часі та просторі.

Наявні публікації актуалізують необхідність подальших наукових розвідок щодо пе-

рекладу в документознавчих дослідженнях. Зокрема, поглибленого вивчення потребує питання про первинність або вторинність перекладу, а також вивчення функцій, які виконує переклад.

Використані джерела

1. Архівістика : термінол. слов. / Укр. держ. н.-д. ін-т архів. справи та документознавства ; авт.-упоряд. К.Є. Новохатський. – К., 1998. – 205 с.

2. Бездрабко В. Термінологічні студії у сучасному вітчизняному документознавстві (1990-і – початок 2000-х рр.) / В. Бездрабко ; за заг. ред. В.В. Бездрабко ; М-во культури і туризму України ; КНУКіМ ; ф-т держ. упр. // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2007. – С. 7-45.

3. Гельман-Виноградов К.Б. Некоторые вопросы научной трактовки понятия «документ» / К.Б. Гельман-Виноградов // Документация в информационном обществе: административная реформа и управление документацией : докл. и сообщ. на XI Междунар. научн.-практ. конф. 23-25 нояб. 2004 г. / ВНИИДАД. – М., 2005. – С. 84.

4. Гордукалова Г.Ф. Документальный поток в библиографической деятельности : история, теория, технология освоения : автореф. дис. … д-ра пед. наук / Г.Ф. Гордукалова ; С.-Петерб. гос. ин-т культуры. – СПб., 1992. – 41 с.

5. Горощенко Т.В. Міжкультурна комунікація в перекладі / Т.В. Городенко ; голов. ред. І.В. Срібняк // Українська орієнталістика : зб. наук. пр. викл. та студ. Ін-ту схід. мов Київ. нац. лінгв. ун-ту і Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.» – К., 2007-2008. – Вип. 2-3. – 289 с. – С. 57-61.

6. ГОСТ 7.27-80. СИБИД. Научно-информационная деятельность. Основные термины и определения. – Введ. 1982-01-01. – М. : Межгос. стандарт. – 1981. – 12 с.

7. ГОСТ 7.36-2006. СИБИД. Неопубликованный перевод. Общие требования и правила. – Взамен ГОСТ 7.36-88. – Введ. 2007-07-01. – М. : Стандартинформ, 2006. – 7 с.

8. ГОСТ 7.60-2003. СИБИД. Издания. Основные виды. Термины и определения. – Взамен ГОСТ 7.60-90. – Введ. 2004-07-01. – Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации ; М. : ИПК Изд-во стандартов, 2004. – 35 с.

9. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – Введ. 1995-01-01. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с.

10. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. – Введ. 2005-07-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с.

11. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Введ. 1996-01-01. – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с.

12. ДСТУ 3018-95 Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. – Введ. 1996-01-01. – К. : Держстандарт України, 1995. – 24 с.

13. ДСТУ 4309:2004 Інформація та документація: Оформлення перекладів (ISO 2384:1977, MOD). – Введ. 2005-07-01.– К. : Держспоживстандарт України, 2005. – V, 11 с.

14. ДСТУ 5034:2008. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – Введ. 2009.01.01. – К. : Держстандарт України, 2008. – 43 с.

15. ДСТУ ISO 5127:2007 Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT). – Введ. 2009-10-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 237 с.

16. Зарицький М.С. Переклад: створення та редагування / М.С. Зарицький. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 120 с.

17. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.

18. Кулешов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов ; Укр. н.-д. ін-т архів. справи та документознавства ; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 162 с.

19. Кулешов С.Г. Про базові поняття документознавства (нотатки з приводу змісту розділу «Загальні поняття» ДСТУ 2732-94 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення») / С.Г. Кулешов // Студії з архів. справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 72-75.

20. Кулешов С.Г. Про визначення поняття «документ» / С.Г. Кулешов // Бібл. вісн. – 1995. – №1. – С.1-4.

21. Кушнаренко Н.Н. Документоведение : учебник для студ. вузов культуры / Н.Н. Кушнаренко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с.

22. Кушнаренко Н.М. Наукова обробка документів / Н.М. Кушнаренко, В.К. Удалова. – К. : Знання, 2006. – 334 с.

23. Ларьков Н.С. О предмете и объекте документоведения как междисциплинарного научного направления / Н.С. Ларьков // Документ в парадигме междисциплинарного подхода : материалы II Всерос. науч.-практ. конф. (г. Томск, 27-28 окт. 2005 г.). – Томск, 2006. – С. 19-25.

24. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М., Наука, 2003. – 320 с.

25. Новий словник української мови: у 3-х т. Том 2 (К-П) / ред. В.В. Яременко. – 2-е вид., виправ. – К. : Аконіт, 2003. – С. 576.

26. Плешкевич Е. Методологические проблемы документоведческой терминологии на примере формирования «документ» в различных сферах деятельности / Е. Плешкевич // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / за заг. ред. В.В. Бездрабко ; М-во культури і туризму України ; КНУКіМ ; ф-т держ. упр. – К., 2007. – С. 55-59.

27. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995р. № 32/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – №7. – Ст. 45; В ред. Закону №5461-17 від 12.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр. – Заголовок з екрана.

28. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – №48. – Ст. 650; В ред. Закону № 763-18 від 02.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.– Заголовок з екрана.

29. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову : Постанова Кабінету Міністрів України. Порядок від 17.03.2006 №353 // Офіц. вісн. України. – 2006. – №12. – С. 54, ст. 814.

30. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від від 24.12.1993 № 3814-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – №15. – Ст. 86; В ред. Закону № 406-18 від 11.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3814-12. – Заголовок з екрана.

31. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – №33. – Ст. 345; В ред. Закону № 2938-17 від 09.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12. – Заголовок з екрана.

32. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 № 595-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 22. – Ст. 199; В ред. Закону №5461-17 від 12.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/595-14. – Заголовок з екрана.

33. Сегол Р. Переклад як різновид міжмовної комунікації [Електронний ресурс] / Р. Сегол // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : зб. наук. пр. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26-28 лют., 2012. – Електрон. дан. – [Переяслав-Хмельницький], [2012]. – С. 257-259. – Спосіб доступу: World Wide Web : URL : http://conferences.neasmo.org.ua/node/680. – Мова укр. – Заголовок з екрана. – Бібліогр. опис зроблено.

34. Слободяник М.С. Уточнення поняття «документ» в контексті розвитку понятійного апарату документознавства / М.С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20-22 трав. 2008 р. – К., 2008. – С. 78-79.

35. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 6 : П – По. – 1975. – С. 196.

36. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации : учеб.-метод. пособие / А.В. Соколов. – М. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

37. Столяров Ю.Н. Документ – понятие конвенциональное (в порядке дискуссии) / Ю.Н. Столяров // Делопроизводство. – 2005. – № 3. – С. 11-18.

38. СТТУ АПУ 002-2000. Послуги з письмового та усного перекладу. Загальні правила і вимоги до надання послуг [Електронний ресурс] / Асоц. перекладачів України. – Електрон. дан. – К., 2009 – 2014. – Спосіб доступу : World Wide Web : URL : http://www.uta.org.ua/ru/13. – Мова укр., рос. – Заголовок з екрана. – Бібліогр. опис зроблено 1.03.2014.

39. Толковый словарь по основам информационной деятельности / Укр. акад. информатики; ред. Н.Н. Ермошенко. – К. : УкрИНТЭИ, 1995. – 252 с.

40. Українська архівна енциклопедія / гол. редкол. І.Б. Матяш; Держ. ком. арх. України, Укр. н.-д. ін-т архів. справи та документознавства. – К. : УНДІАСД, 2008. – 881 с.

41. Українська радянська енциклопедія / год. ред., голова редкол. М.П. Бажан. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1982. – Т. 8 : Олефіни – поплін. – 528 с. – С.249.

42. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

43. Шведова-Водка Г. Визначення документа / Г. Шведова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.В. Бездрабко ; М-во культури і туризму України ; КНУКіМ ; ф-т держ. упр. – К., 2007. – С. 105-116.

44. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

45. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : слов.-довід. термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-ге вид. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

46. Швецова-Водка Г.Н. Общая теория документа и книги : учеб. пособ. / Г.Н. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2009. – 487с.

47. Швецова-Водка Г.М. Типологія документа : навч. посібник для студ. ін-в культури / Г.М. Швецова-Водка ; Рівн. держ. ін-т культури. – К. : Книжк. палата України, 1998. – 80 с.

48. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнаренко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2002. – 295 с.

УДК 002.2 (045)

С.В. Литвинська

І ЩЕ РАЗ ПРО ДОКУМЕНТОЛОГІЮ

У статті проаналізовано становлення документології як наукової та навчальної дисципліни провідними українськими і закордонними науковцями на початку XXI ст., розглянуто наукові та навчально-методичні напрацювання з документології та їхнє значення на сучасному етапі.

***Ключові слова**: документологія, теорія документа, методологія, документознавство, фундаментальна наука, інституціоналізації науки.*

S.V. Lynvyns'ka

AND AGAIN ABOUT DOKUMENTOLOGY

The article analyzes the formation dokumentology as a scientific and academic discipline and leading Ukrainian and foreign scientists in the early twenty-first century, considered scientific and educational achievements of dokumentology and their meaning today.

***Keywords:** dokumentology, theory of a document, methodology, documentation, basic science, the institutionalization of science.*

На початку XX ст. поняття документології в науковий обіг ввів П. Отле [13], який започаткував науку про документ – документацію, а її теоретичну частину запропонував іменувати документологією. Згодом відбулися певні трансформації цієї науки. В Україні генезис документології датовано кінцем XX ст. – початком XXI ст. і помарковано інтенсивними науковим дискусіями, що характерно для інституціоналізації нової науки. Важливими для становлення документології в Україні й за кордоном стали праці Ю.М. Столярова [4; 23-26], Н.Б. Зинов'євої [5], С.Г. Кулешова [6; 7], Н.М. Кушнаренко [8-11; 22], Ю.І. Палехи [14; 15], О.А. Плешкевича [16; 17], А.А. Соляник [11; 22], М.С. Слободяника [18-21],

© *Литвинська С.В.*

41. Українська радянська енциклопедія / год. ред., голова редкол. М.П. Бажан. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1982. – Т. 8 : Олефіни – поплін. – 528 с. – С.249.

42. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

43. Шведова-Водка Г. Визначення документа / Г. Шведова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.В. Бездрабко ; М-во культури і туризму України ; КНУКіМ ; ф-т держ. упр. – К., 2007. – С. 105-116.

44. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

45. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : слов.-довід. термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-ге вид. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

46. Швецова-Водка Г.Н. Общая теория документа и книги : учеб. пособ. / Г.Н. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2009. – 487с.

47. Швецова-Водка Г.М. Типологія документа : навч. посібник для студ. ін-в культури / Г.М. Швецова-Водка ; Рівн. держ. ін-т культури. – К. : Книжк. палата України, 1998. – 80 с.

48. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнаренко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2002. – 295 с.

УДК 002.2 (045)

С.В. Литвинська

І ЩЕ РАЗ ПРО ДОКУМЕНТОЛОГІЮ

У статті проаналізовано становлення документології як наукової та навчальної дисципліни провідними українськими і закордонними науковцями на початку XXI ст., розглянуто наукові та навчально-методичні напрацювання з документології та їхнє значення на сучасному етапі.

***Ключові слова**: документологія, теорія документа, методологія, документознавство, фундаментальна наука, інституціоналізації науки.*

S.V. Lynvyns'ka

AND AGAIN ABOUT DOKUMENTOLOGY

The article analyzes the formation dokumentology as a scientific and academic discipline and leading Ukrainian and foreign scientists in the early twenty-first century, considered scientific and educational achievements of dokumentology and their meaning today.

***Keywords:** dokumentology, theory of a document, methodology, documentation, basic science, the institutionalization of science.*

На початку XX ст. поняття документології в науковий обіг ввів П. Отле [13], який започаткував науку про документ – документацію, а її теоретичну частину запропонував іменувати документологією. Згодом відбулися певні трансформації цієї науки. В Україні генезис документології датовано кінцем XX ст. – початком XXI ст. і помарковано інтенсивними науковим дискусіями, що характерно для інституціоналізації нової науки. Важливими для становлення документології в Україні й за кордоном стали праці Ю.М. Столярова [4; 23-26], Н.Б. Зинов'євої [5], С.Г. Кулешова [6; 7], Н.М. Кушнаренко [8-11; 22], Ю.І. Палехи [14; 15], О.А. Плешкевича [16; 17], А.А. Соляник [11; 22], М.С. Слободяника [18-21],

© *Литвинська С.В.*

Г.М. Швецової-Водки [3; 27-29] та ін. Сучасні науковці хоч і апелюють до «Трактату про документацію» П. Отле [13], однак сприймають документологію неоднозначно, репрезентуючи різні підходи до визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, структури цієї науки.

Слушною є думка щодо документології, висловлена В.В. Бездрабко, «…що конституювання засвідчується також наявністю інституціонально-організаційних форм наукової діяльності (навчальні заклади, академічні установи, університетські кафедри, дослідні товариства та центри, періодичні, неперіодичні та серійні видання тощо), формальної (галузь, дисципліна, міждисциплінарні стики) та неформальної структури науки, соціокультурних, інтелектуальних передумов, чинників і середовищ її функціонування, теорії та методології і т. ін. З огляду на це, складно говорити, що документологія відбулася, навіть за наявності активних прихильників на рівні промоції її перспективності» [1, 403-404].

Аналізуючи сучасний стан конституювання документології, Ю.І. Палеха зазначає: «При полярних поглядах на місце та структуру документології в М.С. Слободяника, С.Г. Кулешова та О.А. Плешкевич, їх об'єднує те, що зазначена наука може мати місце після доопрацювання і що необхідно ще певний час для її узагальнення. Водночас ініціатори нового підходу (Ю.М. Столяров і Н.М. Кушнаренко) вважають, що чекати для документології кращих часів немає сенсу» [14]. Науковець також оприлюднив своє бачення цієї науки: «Документологія може бути подана як комплексна фундаментальна система знань, що вивчає проблеми формування та створення документів, виробляє сукупність уніфікованих прийомів, технологій і засобів роботи з документованою інформацією» [там само]. Оглянуті наукові дискусії свідчать, що процес конституювання документології триває, незважаючи на певну складність і суперечливість.

Метою нашої розвідки є узагальнення знань про становлення документології як наукової та навчальної дисципліни провідними українськими і закордонними науковцями на початку XXI ст.

На початку 90-х рр. XX ст. до вирішення проблеми інституалізації документології як наукової та навчальної дисципліни звернувся авторитетний російський бібліотекознавець і документознавець Ю.М. Столяров, який розробив навчальну програму з дисципліни «Документологія» та впровадив цю дисципліну в Московському державному університеті культури і мистецтв» [2].

Документологічні ідеї Ю.М. Столярова були активно підтримані й розвинуті провідним українським науковцем Н.М. Кушнаренко. Наразі Н.М. Кушнаренко трактує документологію як фундаментальну науку, «яка вивчає загальні проблеми документа в його широкому розумінні». Вона вказує, що між документологією та документознавством як науковими і навчальними дисциплінами існує системне співвідношення – «загальне-часткове» [11]. На думку Н.М. Кушнаренко та А.А. Соляник, документології належить окреме місце між загальнопрофесійними дисциплінами як теорії та методології документознавства, мета якої – сформувати в майбутніх фахівців систему наукових уявлень про найзагальніші принципи та закономірності функціонування документа в системі соціальних комунікацій, забезпечити опанування методів наукового пізнання документальних явищ [22]. Уже кілька років у Харківській державній академії культури саме А.А. Соляник викладає навчальну дисципліну «Документологія», зміст якої зорієнтований на поглиблене вивчення теорії, методології документознавства та закономірностей розвитку документного середовища ноосфери.

Вагомий внесок у розвиток документології зробила Г.М. Швецова-Водка. Вона розглядає документологію як «*комплекс* (курсив наш. – С.Л.) наукових дисциплін, які вивчають систему документальних комунікацій» [28, 66]. У структурі цього комплексу автор виокремлює «…такі комплексні науки, як теорія журналістики (наука про підготовку інформації), документознавство (наука про підготовку документа), архівознавство (наука про архівну справу), бібліологія або книгознавство (наука про книжкову справу)» [27].

Важливо, що Г.М. Швецова-Водка, окрім ґрунтовних наукових розвідок із документології, видала навчальний посібник «Документознавство» [27] і навчально-методичний посібник «Документологія» [3], в якому по-

дала опис документології як навчальної дисципліни, сформулювала мету і завдання її викладання, вимоги до знань, умінь та навичок студентів у результаті вивчення цієї дисципліни. Приміром, зміст і структура навчальної дисципліни «Документологія» складаються з двох модулів, які містять сім тем. Перший модуль «Теорія документальних комунікацій» об'єднує такі теми:

– «Розвиток поглядів щодо поняття *документологія*»;

– «Документальна комунікація як вид соціальної інформаційної комунікації»;

– «Склад системи документальних комунікацій».

Другий модуль «Теорія документних ресурсів» структуровано з чотирьох тем:

– «Документні потоки та масиви»;

– «Документні ресурси»;

– «Документальна комунікаційна система у забезпеченні життєвого циклу документа»;

– «Закони документології».

Також запропоновано тематику семінарських занять, які проводяться за розкладом після лекцій з відповідної теми, а саме:

– «Сучасні концепції щодо статусу та структури документології»;

– «Види комунікацій. Система документальних комунікацій»;

– «Документні потоки, документні масиви та документні ресурси»;

– «Документальні комунікаційні системи (ДКС) та їх документні ресурси»;

– «Закони та закономірності документології».

Логічно структурованим і повним є список публікацій (налічує 742 найменування) до історіографії документології, що складається зі статей, монографій, підручників та навчальних посібників тощо.

Своєчасним і вкрай потрібним для вивчення документології є ще одна наукова праця Г.М. Швецової-Водки «Документознавство: словник-довідник термінів і понять» [28], в якій відображено стан сучасної термінології, яка перебуває на етапі свого активного розвитку. У словнику подано визначення і тлумачення понад тисячі документознавчих термінів та понять, що є важливим для опанування та вільного володіння термінологічним апаратом науки про документ. Зазначені видання Г.М. Швецової-Водки необхідні як для розуміння розвитку документології, так і для викладання цієї дисципліни у вищих навчальних закладах.

Зважаючи на те, що документологія як наукова і навчальна дисципліна посилює теоретичну й фахову підготовку студентів спеціальності 7/8.02010501 «Документознавство та інформаційна діяльність», С.В. Литвинська розробила методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи для майбутніх документознавців [12]. Навчальний матеріал дисципліни «Документологія» структурований за модульним принципом (два навчальні модулі), що розкриває історію, історіографію, теоретико-методологічні засади документології. Змістове наповнення навчально-методичного видання спрямовано на те, щоб студенти (магістри) оволоділи систематизованими знаннями про: історичні етапи становлення та розвитку документа й науки про документ; історіографію документології; типологію документа, основні документологічні терміни й історію становлення та розвитку документологічної термінології, загальні та часткові закони документології, загальну класифікацію та методи досліджень документів. Це сприятиме виробленню в них таких фахових умінь і навичок: самостійно застосовувати набуті теоретичні й практичні; обґрунтовувати власну думку з дискусійних проблем документології; класифікувати різні види документів за сутнісними ознаками їхнього поділу, використовуючи сучасні загальні класифікації документів; на практиці застосовувати знання загальних і часткових законів документології; критично оцінювати сучасні концепції структурування документології як наукової та навчальної дисципліни й обґрунтовувати її міждисциплінарні зв'язки; використовувати дослідницький інструментарій методологічного апарату документології, застосовуючи загальнонаукові та спеціальні методи у документологічних дослідженнях тощо.

Проте, наразі дійсно найвагомішою подією на шляху інституціоналізації документології стало видання 2013 р. навчального посібника «Документологія» [25], в якому оприлюднено повну версію документологічної концепції Ю.М. Столярова, авторитетного послідовника

ідей П. Отле. Саме Ю.М. Столяров розробив курс «Документологія» для підготовки документознавців, книгознавців, бібліотекарів-бібліографів. Ще 1993 р. в тематичному плані та програмі курсу «Документознавство», розроблених для слухачів Вищих бібліотечних курсів РДБ, була опублікована його перша версія цієї дисципліни як загальної теорії документа [2]. 1999 р. видано другу версію програми цієї дисципліни за назвою «Документологія» [4]. За майже двадцятирічний період невтомних наукових пошуків науковець оприлюднив близько сотні наукових і навчально-методичних праць, в яких обґрунтував предмет, завдання, місце документології в системі наук, розробив закони документології тощо. Він активно розроблював проблеми дефініювання документологічних понять, з'ясування сутності, функцій, аспектів статусності, особливостей складових і класифікування документа.

У навчальному посібнику Ю.М. Столярова «Документологія» [25] висвітлено концептуальні питання документології як фундаментальної узагальнюючої науки про документ в усіх його проявах. Тематична структура видання складається з двадцяти лекцій, змістове наповнення яких логічне, концептуально цілісне, проблемне, системне й аргументоване.

Обґрунтуванню фундаментального статусу документології присвячено матеріал другої лекції посібника. Автор стверджує, що цілісна система знань про документ як специфічний цивілізаційний феномен потрібна для досягнення практичної мети у будь-якій сфері суспільної діяльності, де використовується документ як засіб соціальної комунікації. «Оволодіння всезагальною теорією документа робить освіту майбутнього фахівця дійсно вищою, університетською», – пише Ю.М. Столяров [25, 28].

Крім того, авторитетний учений слушно зазначає, що будь-яка наука є мисленням у поняттях, які відображають суттєві ознаки певного процесу чи об'єкта. Саме поняття утворює вихідний пункт науки, є засобом оволодіння науковими знаннями і вираженням результатів пізнання. Тому вивчення проблем документологічної терміносистеми надзвичайно актуальне, а знання чітких дефініцій базових термінів обов'язкове для фахівців. Прикладом цього є вироблення дефініцій для терміна *документ,* які б не суперечили одна одній. Важливо, Ю.М. Столяров аргументовано не тільки розкрив соціальне значення документа, але й пояснив сутність загальних законів документології, зумовлених функціонуванням документа в системі соціальних комунікацій. Адже вчення про закони та закономірності є кульмінацією теорії науки. Проте науковець не тільки сформулював кілька базових законів, але й пояснив особливості їхньої дії та наслідків з них.

Багато уваги Ю.М. Столяров приділив розкриттю сутності та складових документа, вивченню його еволюції, класифікування, функціонування тощо.

У своїй досить докладній рецензії навчального посібника «Документологія» провідні українські науковці Н.М. Кушнаренко і А.А. Соляник акцентували увагу на еволюції документологічного світогляду його автора, новаторстві підходів, скрупульозному та глибокому переробленні концептуальних засад загальної теорії документа. Вони сформулювали такий важливий висновок: «Відзначивши масштабність і глибину теоретичних узагальнень Ю.М. Столярова, окреслені ним перспективні напрями досліджень, необхідно визнати, що викладена у його навчальному посібнику концепція документології – це тріумф документологічної наукової думки на сучасному етапі її розвитку. Автор переконав нас, що документологія як наука не тільки відбулася, але й знаходиться на етапі свого піднесення і на неї чекають нові досягнення» [11].

Отже, незважаючи на суперечливі та навіть антагоністичні погляди сучасних українських і закордонних науковців на сутність документології, потрібно визнати, що за майже двадцятирічний період для її інституціоналізації наразі зроблено багато, зокрема відзначимо Ю.М. Столярова, Н.М. Кушнаренко, А.А. Соляник, Г.М. Швецову-Водку та ін. Вважаємо переконливим аргументом на користь цієї науки той факт, що вона розвивається паралельно як наукова і навчальна дисципліна у вищих навчальних закладах. Не стільки наукові дискусії теоретиків, як практичне реалізування концепції документології як окремої науки в навчальному процесі, створення навчальних програм з цієї дисципліни, публікація навчаль-

них і навчально-методичних видань, а також залучення магістрів до наукових обговорень її дискусійних питань динамізують цей процес та формують цілком реальні перспективи її розвитку як фундаментальної науки про документ. І можливо, саме документології стосуються пророчі слова І.В. Гете: «Теорія, мій друже, суха, але зеленіє дерево життя».

Використані джерела

1. Бездрабко В.В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія / В.В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.

2. Документоведение / Ю.Н. Столяров ; Рос. гос. б-ка ; Отд. по орг. и методике обучения и повышения квалификации библиотечных кадров РГБ // Высшие библиотечные курсы : тематический план и программы. – М., 1993. – С. 59-67.

3. Документологія : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. напряму 8.020105 «Документознавство та інф. діяльність» / авт.-уклад. Г.М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2011. – 111 с.

4. Документология / Ю.Н. Столяров // Высшие библиотечные курсы Российской государственной библиотеки : учеб. план и программы. – М., 1999. – С. 8-24.

5. Зиновьева Н.Б. Документоведение : учеб.-метод. пособие / Н.Б. Зиновьева – М. : Профиздат, 2001. – 208 с.

6. Кулешов С.Г. Новий погляд на структуру документознавства / С.Г. Кулешов // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 10. – С. 24-27.

7. Кулешов С.Г. Документологія як навчальний курс та наукова дисципліна / С.Г. Кулешов // Студії з архів. справи та документознавства ; Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства ; Європ. ун-т. – К., 2006. – Т. 14. – С. 58-61.

8. Кушнаренко Н.М. Внутріпредметна і міжпредметна інтеграція дисциплін документознавчого циклу / Н.М. Кушнаренко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2003. – Вип. 11. – С. 106-14.

9. Кушнаренко Н.Н. Документоведение : учеб. – 8-е изд., стер. / Н.Н. Кушнаренко. – К. : Знання, 2008. – 459 с.

10. Кушнаренко Н.М. Спеціальне документознавство : навч. посібник для дистанційного навчання / Н.М. Кушнаренко, Ю.В. Трач ; за наук. ред. Г.М. Швецової-Водки ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К. : Ун-т «Україна», 2010. – 280 с.

11. Кушнаренко Н.Н. Документология как фундаментальная наука: факт институционализации [Електронний ресурс] / Н.Н. Кушнаренко, А.А. Соляник // Обзоры. Рецензии. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb /2014/1/ ntb_1_11_2014.pdf. – (15.02.2014). – Загл. з экрана.

12. Литвинська С.В. Документологія : методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи / С.В. Литвинська. – К. : НАУ, 2014. – 32 с.

13. Отле П. Библиотека, библиография, документация : Избранные труды пионера информатики / П. Отле. – М. : ФАИР-ПРЕСС, Пашков дом, 2004. – 350 с.

14. Палеха Ю.І. Перехід від документознавства до документології [Електронний ресурс] / Ю.І. Палеха // Персональний сайт Юрія Івановича Палехи. – Режим доступу: http://dilo.kiev.ua/pvddd.html. – (10.03.2014). – Загол. з екрана.

15. Палеха Ю.І. Документологія як синергічна дисципліна [Електронний ресурс] / Ю.І. Палеха // DOK.UCOZ.COM. – Режим доступу: http://dok.ucoz.com /publ/dokumentologija_jak_sinergichna_disciplina/1-1-0-12. – (10.03.2014). – Загол. з екрана.

16. Плешкевич Е.А. Документология как научная дисциплина: потребность или искушение? / Е.А. Плешкевич // Библиография. – 2007. – №5. – С. 32-44.

17. Плешкевич Е.А. Современные проблемы документоведения : обзор в преддверье юбилея / Е.А. Плешкевич // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 4. – С. 25-37.

18. Слободяник М.С. Документологія: зміст, перспективи / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 4. – С. 4-9.

19. Слободяник М.С. Документологія як наукова і навчальна дисциплина / М.С. Слободяник ; Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали Міднар. наук.-практ. конф., Київ, 25-26 трав. 2004 р. – К., 2004. – С.12-15.

20. Слободяник М.С. О концепциях и структуре документоведения / М.С. Слободяник ; Одеський нац. політехнічний ун-т. // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XX століття : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 12-14 верес. 2013 р. – Одеса, 2013. – С.18-26.

21. Слободяник М.С. Проблемное поле документологических исследований / М.С. Слободяник // Документ как социальный феномен : сб. матер. IV Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, Томск, 29-30 окт. 2009 г. – Томск : ТГУ, 2010. – С. 16-20.

22. Соляник А. Концептуальні засади викладання дисциплін документознавчого циклу / А. Соляник, Н. Кушнаренко // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 1. – С. 25-27.

23. Столяров Ю.Н. Документология : программа для студентов, обучающихся по специальности «Документоведение и документационное обеспечение управления» / Ю.Н. Столяров ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2004. – 19 с.

24. Столяров Ю.М. Від діловодства – до документознавства, від документознавства – до документології / Ю.М. Столяров // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2004. – Вип. 14. – С. 96-162.

25. Столяров Ю.Н. Документология : учеб. пособ. / Ю.Н. Столяров. – Орел : Горизонт, 2013. – 370 с.

26. Столяров Ю.Н. О новой научной дисциплине – документологии – и ее предмете / Ю.Н. Столяров ; Харк. держ. акад. культури // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали Міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК. – Харків, 1999. – Ч. 2. – С. 66-71.

27. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

28. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2011. – 319 с.

29. Швецова-Водка Г.М. Розвиток поглядів щодо поняття «документологія» / Г.М. Швецова-Водка ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 68-75.

УДК 005.92

В.Г. Спрінсян

УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТООБІГОМ ЯК СКЛАДОВОЮ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті розглядаються принципи управління документообігом у системі документаційного менеджменту, маршрут руху документів, доцільність упровадження системи електронного документообігу.

***Ключові слова**: документ, документаційний менеджмент, документообіг, маршрутизація документів.*

V.G. Sprinsyan

DOCUMENT MANAGEMENT AS CONSTITUENT OF DOCUMENTATION MENEDZHMENTA

The article covers the problems of the principles of documents, route documents the feasibility of an electronic document routing in the records management.

***Keywords**: document, records management, document routing.*

Система управління документацією підприємства та персоналом, як складова документаційного менеджменту, забезпечує роботу організації з документами. Дана система є організаційною базою, на основі і за допомогою якої посадовими особами та структурними підрозділами здійснюється повсякденне управління документацією підприємства. Як самостійні напрямки документаційного менеджменту на підприємстві та організації правомірно розглядати:

– управління обігом планової та звітної документації;

– управління обігом кадрової та організаційно-розпорядчої документації;

– управління обігом облікової та фінансової документації.

© Спринсян В.Г.

22. Соляник А. Концептуальні засади викладання дисциплін документознавчого циклу / А. Соляник, Н. Кушнаренко // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 1. – С. 25-27.

23. Столяров Ю.Н. Документология : программа для студентов, обучающихся по специальности «Документоведение и документационное обеспечение управления» / Ю.Н. Столяров ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2004. – 19 с.

24. Столяров Ю.М. Від діловодства – до документознавства, від документознавства – до документології / Ю.М. Столяров // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2004. – Вип. 14. – С. 96-162.

25. Столяров Ю.Н. Документология : учеб. пособ. / Ю.Н. Столяров. – Орел : Горизонт, 2013. – 370 с.

26. Столяров Ю.Н. О новой научной дисциплине – документологии – и ее предмете / Ю.Н. Столяров ; Харк. держ. акад. культури // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали Міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК. – Харків, 1999. – Ч. 2. – С. 66-71.

27. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

28. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2011. – 319 с.

29. Швецова-Водка Г.М. Розвиток поглядів щодо поняття «документологія» / Г.М. Швецова-Водка ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 68-75.

УДК 005.92

В.Г. Спрінсян

УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТООБІГОМ ЯК СКЛАДОВОЮ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті розглядаються принципи управління документообігом у системі документаційного менеджменту, маршрут руху документів, доцільність упровадження системи електронного документообігу.

***Ключові слова**: документ, документаційний менеджмент, документообіг, маршрутизація документів.*

V.G. Sprinsyan

DOCUMENT MANAGEMENT AS CONSTITUENT OF DOCUMENTATION MENEDZHMENTA

The article covers the problems of the principles of documents, route documents the feasibility of an electronic document routing in the records management.

***Keywords**: document, records management, document routing.*

Система управління документацією підприємства та персоналом, як складова документаційного менеджменту, забезпечує роботу організації з документами. Дана система є організаційною базою, на основі і за допомогою якої посадовими особами та структурними підрозділами здійснюється повсякденне управління документацією підприємства. Як самостійні напрямки документаційного менеджменту на підприємстві та організації правомірно розглядати:

– управління обігом планової та звітної документації;

– управління обігом кадрової та організаційно-розпорядчої документації;

– управління обігом облікової та фінансової документації.

© Спринсян В.Г.

Документообіг – це рух документів з моменту їхнього створення або отримання до завершення виконання, відправлення або здачі в справу. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі. Документообіг визначає не лише маршрут руху документів, але й швидкість цього руху.

Встановлення порядку руху документів або управління документацією організації, підприємства полягає у створенні умов, що забезпечують зберігання необхідної інформації, її швидкий пошук і постачання нею споживачів у встановлені терміни і з найменшими витратами. Таким чином, документаційний менеджмент включає в себе організацію документообігу, а саме: технологію особистої роботи виконавців, створення інформаційно-пошукових систем у документах організації, контроль за їхнім виконанням.

Основними характеристиками документообігу є маршрут руху [2, 189], який включає всі інстанції на шляху руху документа від моменту створення його проекту (або від отримання) до направлення в справу, і час, що витрачається на проходження документів за цим маршрутом. Звідси – головне правило документаційного менеджменту при організації документообігу – забезпечення оперативного проходження документа по найбільш короткому й прямому маршруту з найменшими витратами часу.

Яка б технологія обробки документів не використовувалася, організація документообігу менеджером повинна ґрунтуватися на певних принципах чи правилах, які забезпечують оперативне проходження документів найбільш коротким шляхом із мінімальними затратами часу. До таких принципів організації документообігу в документаційному менеджменті слід віднести такі:

– управління централізацією операцій з прийому, первинної обробки та відправлення документів (усі документи, що надходять в організацію всіма способами доставки (поштою, факсом, електронною поштою тощо) і відправляються з організації, обробляються в службі документаційного менеджменту);

– максимальне скорочення числа інстанцій проходження та виключення зворотних рухів документа, не обумовлених службовою необхідністю (поворотним вважається такий рух документа, при якому він надходить до тієї інстанції, в якій уже проходив обробку);

– маршрутизація окремих видів документів (розробка схем проходження документів) [2, 193];

– однократність реєстрації документів (документи, що надходять в організацію й створюються в організації, реєструються один раз: вхідні – при вступі, внутрішні та вихідні – при створенні; реєстрація документів може здійснюватися в службі документаційного менеджменту установи або в іншому структурному підрозділі установи);

– організація попереднього розгляду документів (розподіл документів, що надійшли в установу на документи, що направляються на резолюцію керівникові, його заступникам і передані на виконання безпосередньо до підрозділів; попередній розгляд проводить фахівець служби документаційного менеджменту або помічник керівника;

– винесення конкретних резолюцій, по можливості точно визначають виконавця, доручення, термін виконання;

– уникнення необґрунтованих погоджень, організація паралельного узгодження документів одночасно кількома працівниками (копіювання проекту документа або передача його електронною поштою одночасно всім зацікавленим особам) [3];

– виключення або максимальне обмеження зворотних рухів документів (при їхній обробці – реєстрація та доставка, при їхній підготовці – візування та узгодження й т. ін.);

– максимальна уніфікованість у порядку проходження і процесах обробки основних категорій документів, виходячи з того, що кожне переміщення документа має бути виправданим [3].

Дотримання цих принципів дозволяє поліпшити документаційне забезпечення прийняття управлінських рішень за рахунок:

– прямого направлення документопотоків, виключення дублюючих і повторних операцій з підготовки та обробки документів;

– ритмічності руху документів, яка забезпечує їхнє рівномірне надходження та сприяє пропорційному завантаженню як фахівців

апарату управління, так і служби документаційного менеджменту.

Об'єктивні дані про стан документообігу можна отримати з якісних і кількісних характеристик його параметрів.

До якісних характеристик документообігу в документаційному менеджменті відносяться:

– характеристики документопотоків (склад документів, їхній зміст);

– маршрути руху документів (напрямок руху, етапи та інстанції маршруту руху документів);

– періодичність (стадії документообігу);

– спрямованість руху [3].

Документообіг у документаційному менеджменті як технологічний процес ділиться на кілька потоків, що забезпечують прямий і зворотний зв'язок в управлінні. Документообіг в установі здійснюється у вигляді документопотоків, що циркулюють між пунктами переробки інформації (керівники, спеціалісти) та пунктами технічної обробки документів (реєстрація, копіювання і тиражування, прийом, відправка, формування справ і т. ін.). Під документопотоком (потоком документної інформації) розуміється організований у межах інформаційної системи рух даних у певному напрямку, за умови, що в цих даних спільне джерело і загальний приймач.

Документопотоки в документаційному менеджменті розрізняють за напрямком і за відношенням до управлінського об'єкта. У напрямку виділяють горизонтальні потоки, що зв'язують організації одного рівня управління, і вертикальні (висхідні та низхідні), що зв'язують організації різних рівнів, наприклад, керівний орган влади і підпорядковані йому установи й організації, центральний офіс фірми і дочірні фірми та філії. Висхідні потоки – це вхідні документи, одержувані головною організацією від підлеглих організацій (вихідні документи підлеглих організацій, спрямовані до вищих інстанцій). Низхідні потоки – це документи, що направляються керуючими органами влади й управління підлеглим організаціям.

У документаційному менеджменті виділяють вхідний, вихідний і внутрішній документопотоки, які тісно взаємопов'язані між собою, оскільки інформація, подана в документах, використовується для підготовки внутрішніх і вихідних відповідей тощо. Вхідний документопотік будь-якої організації складається з таких компонентів:

– документів керуючих організацій (органів влади й управління, центральних апаратів міністерств та ін.) До складу цих документів входять: нормативно-правові акти, директивні вказівки, офіційні документи, які є підставою для керівників в організації виробничої, управлінської, технічної, економічної, соціальної та іншої діяльності. За видовим складом до цих документів належать: закони, укази, постанови, розпорядження, вказівки, доручення, накази, листи, інструкції, рішення, методичні вказівки та рекомендації;

– документів від підвідомчих організацій, які містять відомості про виконання розпорядчих дій, запити про шляхи виконання завдань і звітні відомості про свою діяльність. За видами документів цей потік складається зі звітів (про фінансову, господарську, соціальну, управлінську діяльність), ініціативних доповідних записок, листів, актів;

– документів від інших організацій, що спрямовані на узгодження спільних дій або спонукання до них. Основні види документів: листи (інформаційні, рекламні, оферти, гарантійні, запити тощо) і договори, а також документи, що супроводжують виконання договорів (акти взаємозаліків, рахунки, заявки, сертифікати тощо);

– звернень громадян – пропозиції, заяви, скарги.

Вихідний документопотік у документаційному менеджменті складається з документів, які створюються в даній організації та відправляються за її межі. Вихідні документи створюються у відповідь на вхідні письмові чи усні запити або як ініціативні документи, що вимагають або потребують відповіді.

Мотиви створення вихідних документів визначаються напрямками діяльності організації. У вихідному документопотоці виділяється група розпорядчих (за умови, коли організація має підвідомчі організації) та інформаційних документів (комунікаційних) – листи, доповідні, довідки, звіти, договори, документи щодо їхнього виконання.

Внутрішній документопотік у документаційному менеджменті становлять документи, які створюються й використовуються в самому апараті управління, що не виходять за його межі. Походження цих документів збігається зі сферою їхнього застосування. Внутрішній потік забезпечує цілеспрямоване вирішення управлінських завдань у межах однієї установи, організації. До внутрішніх належать організаційні документи, що визначають завдання, функції організації в цілому, а також її структурних підрозділів, компетенцію, права та обов'язки посадових осіб, правила виконання окремих видів діяльності: положення, статути, установчі договори, посадові інструкції, регламенти, правила, штатні розписи та ін.

Функції оперативного регулювання діяльності установ виконують розпорядчі документи, що видаються керівництвом: накази, вказівки, розпорядження, рішення.

Самостійні групи внутрішнього документопотоку становлять протоколи та акти, планові й звітні документи, документи з обліку матеріальних і грошових засобів, устаткування, особового складу та ін. В апараті управління не рекомендується вести внутрішнє листування між посадовими особами та структурними підрозділами, замість неї повинні використовуватися бездокументні способи обміну інформацією (телефон, переговори). Однак на практиці внутрішнє листування поширене. Воно оформляється доповідними (службовими) і пояснювальними записками, рапортами.

Кожен документопотік, як складова документаційного менеджменту, має стабільний маршрут руху, який залежить від складу й змісту документів, ступеня регламентації функцій керівників і структурних підрозділів, розподілу обов'язків між керівниками й прийнятої в організації технології робота з документами.

Стереотипні маршрути руху властиві вхідним документам, що визначаються їхнім адресуванням. Вхідні документи в документаційному менеджменті утворюють три напрямки руху: керівництву організації, керівництву структурних підрозділів, безпосередньо фахівцям. Співвідношення цих потоків нерівномірне: найбільша частина документів потрапляє керівництву, яке, з одного боку, відчуває інформаційні перевантаження, а з другого – отримує значну кількість інформації, що не відповідає його компетенції, сфері діяльності та функціональним обов'язкам. Очікування розгляду документів керівництвом є втраченим часом, що подовжує рух документа до виконавця.

Маршрут руху вхідних документів залежить і від прийнятої технології роботи з документами в установі. Наприклад, процес реєстрації розпадається на два етапи: внесення до реєстраційних форм даних про отриманий документ до його розгляду керівництвом і доповнення цих даних резолюцією, термінами виконання, вказівками щодо виконання та ін. (після розгляду керівником). Таким чином, технологія реєстрації документів збільшує час руху документа до виконавця. Якщо в організації прийнято реєструвати документи повторно, тобто на рівні структурних підрозділів, тоді втрати часу через нераціональні зупинки в русі документа більш відчутні.

Вихідний документопотік, як правило, пронизує всю управлінську структуру. Як ініціативні, так і інформаційні документи готують менеджери-документознавці у структурних підрозділах. Маршрут руху цих документів залежить від кількості інстанцій узгодження, візування та підписання документів, а також від прийнятої технології передруку тексту, реєстрації та відправки документів.

Найбільш нерегламентованими є маршрути руху внутрішніх документів. Причому в цьому потоці рух розпорядчих документів, як правило, впорядковано, а підготовка решти документів не має регламентованих маршрутів і тягне за собою втрати часу на проходження документів.

Ґрунтуючись на даних, що характеризують документопотоки, менеджер-документознавець повинен розробляти найбільш доцільні, оптимальні маршрути руху документопотоків.

Документообіг як рух слід відрізняти від обсягу документообігу, який виражається загальною кількістю документів, що надійшли в організацію та створені в ній за певний період. В обсязі документообігу необхідно враховувати всі вхідні, вихідні та внутрішні документи, а також усі копії, виготовлені засобами оперативної поліграфії та оргтехніки.

Обсяг документообігу підраховується менеджером-документознавцем на основі даних обліку документів у експедиції чи канцелярії, тобто на ділянках первісної обробки та відправки, а також за реєстраційними формами в службі діловодства та в структурних підрозділах. Оскільки реєстрація ведеться в межах окремих груп документів (накази, протоколи, листування, звіти, звернення громадян тощо), тому підрахунок обсягу документообігу потрібно проводити за виділеними ділянками реєстрації.

Загальноприйнята методика підрахунку документообігу передбачає вираз його обсягу дробом, у чисельнику якого вказують кількість оригіналів, а в знаменнику – кількість копій. Однак, при цьому отриманий результат буде некоректним, оскільки багато документів складаються на кількох сторінках, що не відобразиться в загальному результаті. Основне правило підрахунку документів у документаційному менеджменті – однократність.

Відділ документаційного менеджменту періодично (щоквартально, щорічно) складає зведення даних про обсяг документообігу. Такі відомості дозволяють встановити певні закономірності стану й зростання документообігу. Встановлено, що щільність документообігу суттєво змінюється в межах року, кварталу, місяця, тижня. На початку цих часових відрізків різко зростає кількість вхідних документів, вкінці – вихідних.

Крім того, облік документообігу дозволяє:

– визначити завантаження організації в цілому, її структурних підрозділів та окремих виконавців;

– визначити відповідність маршрутів руху тих чи інших документів завданням і функціям структурних підрозділів або посадових осіб;

– розробити заходи з удосконалення процесів обробки документів у цілому або окремих операцій;

– встановити оптимальну кількість інформації, необхідної та достатньої для функціонування апарату управління;

– розрахувати чисельність служби документаційного менеджменту.

При організації документообігу в конкретній організації менеджером-документознавцем враховується низка факторів, зокрема: форма організації діловодства (централізована, децентралізована, змішана), структура організації (чим більше рівнів управління, тим складнішою є система документообігу), способи прийняття рішень і характер розподілу обов'язків між керівництвом організації.

Централізована форма діловодства передбачає максимальне зосередження операцій з обробки документів спеціалістами з документаційного менеджменту забезпечення управління та максимальне звільнення структурних підрозділів від виконання діловодних функцій. Децентралізована форма передбачає, що в структурних підрозділах організації ведеться окреме діловодство (прийом, обробка, реєстрація та ін.) Така форма діловодства виправдана тільки у випадку територіальної роз'єднаності організації, за наявності віддалених від центрального офісу підрозділів.

У цілому, рух вихідних документів у системі документаційного менеджменту включає такі етапи: підготовка виконавцем проекту документа, узгодження (візування) проекту документа, доопрацювання проекту документа відповідно до зауважень, повторне візування документа підписання документа керівником, реєстрація документа (в службі документаційного менеджменту або в підрозділі, якщо документ підписаний керівником підрозділу), передача документа до служби документаційного менеджменту, надсилання документа виконавцю й направлення копії в справу. Документи, передані на відправку, повинні бути відправлені того самого або наступного дня.

Термін *документообіг* традиційно використовується в «паперовому» діловодстві, тому його використання щодо менеджменту знань, що базується на інформаційних технологіях, без деталізації не зовсім коректне. У цьому випадку, кошти автоматизації документообігу зводилися б до комп'ютеризації традиційних завдань діловодства – формування справ та обліку вміщених у них документів, контролю виконання й формування відповідної звітності. Більш адекватний сутності процесу автоматизації в документаційному менеджменті термін *системи маршрутизації документів,* або генерація «паперової» звітності (зведених відомостей, накладних, реєстрів та

ін.) на основі даних системи або сховища документів (знань). Системи даного класу є подальшим розвитком систем документообігу як складової документаційного менеджменту і необхідні для структуризації та довгострокового зберігання великих масивів, накопичених в організації документів, а також оптимального пошуку необхідної інформації на масиві різнорідних накопичених документів.

При впровадженні системи документообігу в документаційному менеджменті виникає запитання щодо організації взаємодії автоматизованих форм із паперовими. Електронні документи, які мають правові наслідки, можна супроводжувати паперовими копіями з «реальним підписом», але можливе використання цифрового підпису. Метою системи електронного документообігу є не викоренення паперових документів, а створення ефективного середовища управління та функціонування організації. Крім того, роздруковувати доведеться лише кінцеві продукти роботи – конкретні, підготовлені паперові документи в одній встановленій копії, що, тим самим, призведе до істотного зниження обсягу паперових документів.

Загалом, система електронного документообігу як складова документаційного менеджменту повинна допомагати у вирішенні таких завдань:

– підвищувати ефективність і управління бізнес-процесами (потоками завдань і потоками інформації) за рахунок поліпшення виконавської дисципліни, оптимізації контролю виконання завдань та аналізу діяльності організації;

– скорочувати непродуктивні витрати робочого часу співробітників і фінансових установ на витратні матеріали;

– створювати єдиний інформаційний простір підприємства (координація робіт і колективна взаємодія);

– створювати ефективне функціонування електронного архіву (корпоративне сховище документів і інформації), документообігу (автоматизація канцелярії або діловодства), управління документами і знаннями (база знань);

– забезпечувати надійність обліку та зберігання документів;

– організовувати ефективний захист інформації;

– забезпечувати ефективну взаємодію співробітників у рамках робіт з документами;

– організовувати оперативний пошук інформації (за будь-яким з полів реєстраційної картки, за текстом файлу і т. ін.);

– контролювати виконання робіт, ініційованих документами і завданнями; зручність налаштовування системи повідомлень і нагадувань, яка допоможе керівникам оперативно відстежувати стан робіт, співробітникам правильно організовувати власну роботу, тим самим поліпшити виконавську дисципліну в організації;

– проводити моніторинг стану виконуваних процесів і аналіз завантаження персоналу;

– забезпечити довготривале зберігання документів організації;

– розмежувати права доступу співробітників до інформації;

– підтримувати роботу в організаціях з територіально розподіленою структурою управління, що дозволить організовувати наскрізну роботу над документами і завданнями між головним офісом і територіально віддаленими філіями;

– забезпечити конфіденційність роботи з документами всіх співробітників, розподіл прав доступу відповідно до їхніх посадових обов'язків і статусу організації або можливість функціонування в системі як користувачів, що дозволить організувати роботу в режимі тимчасового або постійного заміщення одного співробітника іншим;

– дотримуватися гнучкого, доступного спеціалісту механізму проектування маршрутів документів, доручень, завдань, тобто налаштовування бізнес-процесів.

Упровадження системи електронного документообігу в документаційний менеджмент потребує вирішення таких ключових проблем:

1) Необхідна трансформація існуючих документів з паперової форми в електронну. У організації, що має паперовий архів документів, практично неможливо знайти в мережі їхні електронні копії для створення електронного варіанту архіву. Більше того, електронні копії можуть бути модифікованими ким завгодно, і перевірити це практично неможливо. Тому, електронний архів існуючих документів, у цьому випадку, потрібно скануванням переносити з паперового носія. Якщо ж архіву не-

має, необхідно провести тривалу підготовчу роботу. Спочатку потрібно добитися єдиного порядку зберігання документів у каталогах. Слід заборонити (в т. ч., якщо це можливо, технічними засобами) зберігання документів на локальних дисках комп'ютерів. Необхідно, щоб у всіх користувачів організації були в мережі свої каталоги, в яких вони зберігають документи. Це суттєво полегшить подальшу міграцію документів у систему документообігу. Зручно, коли система документообігу дозволяє зберігати версійність усієї історії народження документа, можливість її перегляду та коротку характеристику того, чим одна версія відрізняється від іншої, або яку саме версію було віддано на узгодження.

2) При впровадженні системи електронного документообігу існує необхідність відразу проаналізувати можливість і необхідність її інтеграції з уже існуючою автоматизованою системою управління. Це пов'язано з тим, що співробітники низки профільних організацій за родом *діяльності* поєднують роботу зі «звичайними» документами (наприклад, замовлення-наряд, табель тощо) та з інженерними документами (креслення і т. ін.), і все відбувається при виконанні функцій оперативного управління. Бажано, щоб системи електронного документообігу містили спеціальні засоби для здійснення такої інтеграції.

3) Бізнес досить вимогливий щодо поняття відповідальності з точки зору як технології (медицина, виробництво продуктів дитячого харчування і т. д.), так і оптимального виконання бізнес-процесів і збереження комерційної таємниці, що створює необхідність у документуванні виконання кожного етапу процесу. Система електронного документообігу, в таких випадках, повинна дозволяти здійснювати поетапний аналіз кожного фрагмента діяльності, навіть по закінченні кількох років; давати «зріз» певного моменту часу.

4) Для холдингових структур характерна велика територіальна роз'єднаність (регіональна структура), складна ієрархія управління з безліччю ступенів, інколи слабка стандартизація наявних інформаційних технологій або «зоопарк» систем. Разом із тим, існують високі вимоги до забезпечення безпеки даних і обмеження доступу. Постає необхідність складання проекту єдиної функціонуючої системи.

5) При впровадженні автоматизованої системи документообігу перешкодою стає консерватизм співробітників, іноді професійно слабкий кадровий персонал. Це обумовлює необхідність корпоративного навчання, подолання негативного ставлення шляхом пояснення сенсу, мети, можливостей та переваг упровадження.

Отже, документообіг є основною складовою документаційного менеджменту, однією з його найважливіших функцій у роботі організацій та підприємств.

Використані джерела

1. Бобылева М.П. Развитие принципов документооборота при переходе от бумажного к электронному взаимодействию [електронний ресурс] / М.П. Бобылева // Делопроизводство. – №2. – 2012. – Режим доступу: http://www.top-personal.ru/officeworkissue.html?224. – Заголовок з екрана.

2. Іванова Т.В. Діловодство в органах державного управління та місцевого самоврядування : навчальний посібник [електронний ресурс] / Т.В. Іванова, Л.П. Піддубна. – К. : Академія муніципального управління, 2007. – 350 с. – Режим доступу: http: //nashaucheba.ru/v19150/?cc=1&view=pdf. – Заголовок з екрана.

3. Макович Г.В. Менеджмент знаний: документационное обеспечение управления [електронний ресурс] / Г.В. Макович. – М. : Академия Естествознания, 2010. – Режим доступу: http://www.monographies.ru/84. – Заголовок з екрана.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 025.5:004

І.М. Вінічук

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ СИСТЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Одним із важливіших та першоступеневих питань для словниково-термінологічної бази даних застосування стандартів. Світовий досвід свідчить, що лише на основі стандартів досягнутого рівня культури може бути подальший динамічний її розвиток.

***Ключові слова**. інформаційне суспільство, міжнародна стандартизація, нормативні документи, програмні продукти, локалізація програмного забезпечення, рівень термінології, словники з інформаційних технологій.*

I.M. Vinichuk

Of SOCIALCOMMUNICATION ASPECT CREATION OF SINGLE SYSTEM OF STANDARDIZATION IS IN SPHERE OF INFORMATION TECHNOLOGIES

One of more important and першоступеневих questions for the dictionary-terminological database of application of standards. World experience testifies that only on the basis of standards of the attained level of culture can be her dynamic further development.

***Keywords.** informative society, international standardization, normative documents, software products, localization of software, level of terminology, dictionaries, is from information technologies.*

Незважаючи на швидкий розвиток міжнародної стандартизації й застосування єдиних загальноприйнятих принципів організації робіт, у сучасному світі наявні відмінні системи стандартизації, зумовлені особливостями політичних та економічних систем [1]. Міжнародна організація зі стандартизації ISO періодично видає каталог, у якому вміщено коротку характеристику національних органів стандартизації держав-членів ISO, а також статистичні дані щодо правового статусу цих органів, бюджету та персоналу, джерел фінансування, сфер діяльності, кількості національних стандартів, ступеня їхньої гармонізації та статусу нормативних документів. Прикладом взаємодії офіційних міжнародних організацій зі стандартизації з консорціумами може бути проведення як стандартів ISO і рекомендацій ITU-T специфікацій OMG за технологіями об'єктивного розподіленого оброблення через підкомітети й дослідницькі групи міжнародних організацій зі стандартизації [3].

Зауважимо, що IEEE – відома розробками стандартів для локальних мереж, переносних інтерфейсів операційних систем – POSIX, проводить свої специфікації як міжнародні стандарти через організацію ANSI, якою IEEE акредитований як організація-розробник стандартів США. Проблематичнішою є взаємодія групи IETF, що сама претендує на роль формальної організації зі стандартизації світового рівня, з офіційними міжнародними організаціями зі стандартизації. Однак і тут є приклад конструктивної взаємодії. Іншим

© Вінічук І.М

прикладом інтеграції процесів розроблення формальних стандартів і відкритих специфікацій є згадувана вище спеціальна технічна політика співробітництва з консорціумами, що проводиться організацією ISSS (представником формальної стандартизації), а також її нові форми проектів у вигляді Workshop-Стандартизації. Таким чином міжнародна система стандартизації охоплює значну кількість організацій-учасників процесу розроблення стандартів [6].

Варто зазначити, що однією з головних тенденцій процесу стандартизації є посилення інтеграції діяльності цих організацій, спрямоване на створення єдиної системи стандартизації інформаційного суспільства. Глобальну систему стандартизації можна зобразити пірамідою, основою якої є національні системи разом зі стандартами галузей, товариств, підприємств та фірм, а вершиною – міжнародна система добровільної стандартизації ISO, IEC та ITU. В рамках глобальної системи лише національні органи-члени ISO, IEC та ITU можуть гарантувати узгодженість нормативних документів, які не створять технічних бар'єрів у торгівлі чи зведуть їх до мінімуму. Це досягається за умови дотримання правил, викладених у «Кодексі усталеної практики щодо розроблення, затвердження і застосування стандартів», Угоди про технічні бар'єри в торгівлі WTO [5].

Зауважимо, що спрощена модель ISO-процесу, що визначає цикл розроблення міжнародних стандартів, містить такі основні етапи еволюції документа:

✓заява на розроблення стандарту (New work item proposal, NP);

✓робочий документ (Working Draft, WD);

✓проект пропозиції (Draft Proposal, DP);

✓проект міжнародного стандарту (Draft International Standard, DIS);

✓міжнародний стандарт (International Standard, IS).

Розглянувши процедури, що регламентують ISO-процес, можна стверджувати, що спочатку пропозиція про виконання нової роботи (New work item proposal, NP) надходить у секретаріат відповідного комітету. Ця пропозиція, як правило, надходить від деякого P-члена або організації з ISO (liaison organization). Якщо комітет приймає цю пропозицію, то вона надходить в один із підкомітетів цього комітету й одна з робочих груп даного підкомітету готовить відповідний WD, що потім передається в підкомітет для голосування. Якщо консенсус у підкомітеті за даним WD досягнуто, то цей документ набуває статусу DP і направляється в центральний секретаріат для реєстрації як DIS (DIS вважається досить стабільним документом, що може бути основою для проектування відповідних йому реалізацій). Центральний секретаріат перевіряє, чи відповідає даний DIS вимогам ISO, і розсилає його членам ISO для вивчення, підготовки зауважень і вердикту. Коли схвалення отримане від більшості членів технічного комітету й від не менше трьох чвертей голосуючих членів ISO, даний DIS, що на кінцевій стадії називається остаточним або Final DIS (FDIS), стає IS і публікується як міжнародний стандарт. Для відновлення стандартів у ISO був прийнятий за основу п'ятирічний цикл. Досягнення консенсусу, особливо в міжнародній чи регіональній системах стандартизації – процес довготривалий. Часто розроблення міжнародних стандартів триває 4-5 років і більше. Бувають випадки, коли консенсусу так і не досягнуто. В таких ситуаціях, а також з метою недопущення технічних перешкод у системі стандартизації ISO, вводяться нові категорії документів:

1) технічний звіт ISO/TR – документ інформативного характеру, який містить інформацію такого самого типу, що і нормативний документ;

2) загальнодоступні технічні умови (специфікації) ISO/PAS – нормативний документ, стосовно якого досягнуто консенсусу в межах робочої групи і який переглядається через три роки. Після шести років ISO/PAS має стати стандартом або бути скасованим;

3) технічні умови (специфікації) ISO/TS – нормативний документ, стосовно якого досягнуто консенсусу в межах технічного комітету. Умови його перегляду, перетворення у стандарт чи скасування такі самі, як і для ISO/PAS;

4) промислові технічні угоди ITA – документ, розроблений за результатами роботи науково-технічного семінару поза межами робочих органів ISO, але з адміністративною підтримкою призначеного ISO технічного органу.

Типами документів, що характеризуються вимогами меншого рівня погодженості, порівняно з міжнародними стандартами, є документи ISO/PAS і ISO/TS, для яких за рішенням робочих груп і підкомітетів ISO можуть бути реалізовані прискорені варіанти ISO-процесу. Спрощення процедури розроблення нормативних документів віддзеркалює прагнення ISO до гнучкості та намагання швидкого впровадження документа у практику, зменшуючи можливість виникнення технічних бар'єрів. Така практика використовується в європейській та національній стандартизації окремих країн, які приймають пробні стандарти для накопичення потрібного досвіду. Робоча група Європейської економічної комісії Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН), спільно з ISO, IEC та іншими міжнародними організаціями, розробляє «Перелік ЄЕК з стандартизації», в якому встановлено основні напрями розвитку міжнародної стандартизації та визначено її пріоритети. Перелік періодично оновлюється і запобігає дублюванню в роботі міжнародних організацій. Робоча група ЄЕК ООН розробляє також рекомендації урядам щодо політики у сфері стандартизації [2].

Україна – повноправний член ISO та IEC з 1993 р. Вона входить до складу членів Комітетів: CASCO, STACO, INFCO. Як національний комітет-член, наша країна входить до складу Комітетів DEVCO, REMCO, COPOLCO. 25 ТК Держспоживстандарту України співпрацюють з 96 ТК та 180 ПК. Україна бере участь у роботі спільного ТК ISO/IEC СТК1 «Інформаційні технології», який створено 1987 р. Держстандарт України як національний орган представляє нашу державу в цих організаціях, а також у Робочій групі ЄЕК ООН. Представники України беруть участь у роботі CAC, ICAO, ITU, UIC, Міжнародного інституту зварювання IIW та інших міжнародних організацій. Держстандарт України наприкінці 1996 р. приєднався до Кодексу Угоди про технічні бар'єри в торгівлі WTO. Головною метою ISO є забезпечення розвитку стандартизації та суміжних із нею галузей для сприяння міжнародному обміну товарами й послугами, а також розвитку співробітництва в інтелектуальній, науковій, технічній та економічній діяльності.

До основних видів діяльності ISO належать: заходи, які сприяють координації й уніфікації національних стандартів; розроблення й затвердження міжнародних стандартів; обмін інформацією з проблем стандартизації; співробітництво з іншими міжнародними організаціями, які зацікавлені у вирішенні суміжних проблем, і на їхнє прохання, вивчають проблеми стандартизації.

Технічними органами Ради ISO є Комітети, що розробляють питання міжнародної стандартизації, сфери діяльності яких розмежовані. Сфера діяльності ISO розподілена між 214 ТК. Комітет із принципів стандартизації – STACO надає методичну й інформаційну допомогу з принципів і методик розроблення міжнародних стандартів. Комітет працює над питаннями термінології, здійснює вивчення наукових принципів стандартизації та підготовку рекомендацій з досягнення оптимальних результатів у даній галузі. До компетенції Комітету з інформації – INFCO входить координація та гармонізація діяльності у сфері інформаційних послуг, продавання стандартів і технічних регламентів. INFCO тісно спів-працює з Комітетом із питань інформаційних мереж – ISO NET.

Створення якісних програмних продуктів свідчить про розвиток нового наукового та практичного напрямку – інженерії якості у вигляді процесів, що мають забезпечувати якість програмних продуктів упродовж їхнього життєвого циклу, починаючи від специфікації вимог замовника та проектування до супроводу під час використовування [6; 7]. Звідси випливає актуальність творення термінів, потрібних для всебічної характеристики програмних систем. Наразі використовують більше ста характеристик; серед них, зокрема, такі загальновідомі, як: швидкодія, надійність, ефективність тощо. Термінологічна база потребує доопрацювання в плані: усунення зайвого (необґрунтованого) дублювання термінів та визначень понять як у термінологічних стандартах, так і в базі стандартованих термінів; зуніфікування мовних засобів для позначання найзагальніших понять; гармонізування термінів та визначень понять у середовищі української мови та багатомовному просторі; відображення сучасного стану фахових знань терміносистемами стандартів [3].

Microsoft надає величезного значення термінології, особливо на стадії рекламної кампанії своїх продуктів. У такий спосіб вона привчає клієнтів до своєї термінології, а тому і до своєї продукції та фахової термінологічної культури.

Дослідивши зукраїнізовану версію операційної системи *MS Windows XP* та її додатків, зважаючи на численні вади в перекладах, наявність тримовних системних повідомлень та елементів інтерфейсу, недотримання вимог настановчого термінологічного документа ДСТУ 3966-2000 та правил українського правопису, порушень директивних вимог самого Майкрософту щодо локалізації, потрібно відрадити користувачів від запропонованого московським представництвом Майкрософту цієї версії операційної системи із застосуванням пакету *Windows Ukrainian Interface Pack*. Справжню українську локалізацію належить проводити тільки на ґрунті англійських версій операційних систем, дотримуючись директивних вимог фахівців Майкрософту із залученням українських філологів та фахівців-термінологів. Рівень термінології є віддзеркаленням рівня досягнень науково-культурового розвинення країн взагалі та кожної окремо взятої сфери наукових знань зокрема. В цьому процесі інтелект носія наукової термінології має першорядне життєве та стверджувальне значення. Звідси випливає ще одна важлива функція повноцінного наукового терміна, а саме – його інтелектуалізована роль [9].

На основі багатьох досліджень процесів термінологізації, які відбувалися і відбуваються сьогодні у низці європейських мов, зокрема в німецькій, польській, англійській, не кажучи вже про рідну мову, можна дійти висновку, що запозичення є закономірним об'єктивним процесом, що не піддається суттєвим обмеженням чи заборонам.

Загальна ситуація в Україні стосовно створення нормативної бази в галузі ІТ продовжує бути незадовільною, масштаб відставання від темпів міжнародної стандартизації зберігається: з кожної десятки ISO/IEC-стандартів діє в кращому випадку один національний український або СНД-стандарт (які сьогодні переглядаються). Необхідність доступу до найсучаснішої інформації та словниково-термінологічних баз даних і стандартів усіма офіційними мовами ЄС визначено європейськими правовими актами.

Системи генерації впровадження застосовних знань необхідні для надійного зберігання термінологічної інформації. Проте жодна автоматизована система не замінить людський інтелект. Хоча таку функцію мозку, як творче мислення в термінах культури, можна оптимізувати, звільнивши її від завдань, з якими може впоратися і машинний інтелект.

Сучасні автоматизовані методи для аналізування інформації є життєво необхідними для гармонізації міжмовних, міжнаціональних і міждисциплінарних зв'язків. І оскільки суттєвим елементом цих зв'язків є спеціалізована комунікація, яка потребує фундаментальної матеріальної бази, то розроблення, узгодження та впровадження сучасної, легкодоступної, якісної термінології є пріоритетами інтелектуальної діяльності людства у XXI ст.

Розвиток науки, інтегративні зв'язки документознавства з іншими науковими дисциплінами та сферами практичної діяльності призводять до інтенсивного оновлення понятійно-термінологічного апарату сфери інформаційних технологій, у т. ч. й під впливом суміжної галузевої термінології. Загалом уже визначилося коло термінів, які становлять основу терміносистеми сфери інформаційних технологій, певна їхня частина стандартизована у вітчизняних та міждержавних стандартах і терміносистемах інших галузей інформаційної діяльності (видавничої справи, бібліотекознавства).

За останній час в Україні видано кілька словників з інформаційних технологій та галузей, суміжних із комп'ютерною термінологією [7; 8]. Однак ці словники мають низку різноманітних недоліків на рівнях макроструктури, мікроструктури, лексичного фонду тощо. Переважно ці недоліки пов'язані з невдалим запозиченням, а також із запізнілою реакцією укладачів на запровадження нових термінів у інформаційній галузі. Основний спосіб утворення нових українських термінів – калькування з англійської та російської. Через запізнілу реакцію філологів і термінологів (а основна причина тут криється у відсутності щоквартальних термінологічних бюлетенів та

державного фінансування на їхнє видання) у терміносистемі міцно осідають жаргонізми та професіоналізми, переважно англійського походження. Це так звані англіцизми, як наприклад, *експлорер*, *браузер*, *хомпейдж*, *вебсайт*, *сервер*, *хост*, *хаб* та багато інших. Не менш значний вплив на формування термінології цієї галузі мала і досі має російська термінологія, як друге за значенням (а може й перше) джерело запозичень і калькування. На початку формування інформаційної сфери терміни потрапляли в українську мову з англійської за посередництвом російської завдяки масовості російських видань (журналів, підручників, словників тощо), а згодом, уже в незалежній Україні – безпосередньо з англійської та через брак українських видань – паралельно з російської. Унаслідок цього, як логічне відображення, у сфері інформаційних і комп'ютерних технологій почала формуватися субмова – такий собі тримовний суржик, яким сьогодні спілкуються між собою більшість фахівців і програмістів, у лексиконі яких є такі слова, як: скачувати чи скачати інформацію, загружати або видаляти файли і т. ін. [4; 8].

Завдання локалізації не вичерпується тільки перекладом, більше того, переклад як такий зазвичай займає скромне місце в процесі локалізації програмного забезпечення. Типовими завданнями адаптації є використання національних символів валюти, застосування прийнятих форматів представлення дати і часу, а також правил алфавітного сортування текстів. Для програмного забезпечення з графічним користувацьким інтерфейсом локалізація також має на увазі коректне вирівнювання та розміщення елементів інтерфейсу з урахуванням того, що повідомлення-рядки можуть мати істотно різні розміри в різних мовах (наприклад, типове повідомлення на англійській, будучи перекладено на німецьку мову, як правило, стає довшим на 30-50%), а також з урахуванням правил написання тексту (наприклад, зліва направо для більшості західних мов, справа наліво для арабської та івриту, зверху вниз для японської). Таким чином дизайн та розробка програмного забезпечення повинні враховувати міркування локалізації найсерйознішим чином.

При локалізації програмного забезпечення часто використовуються спеціалізовані інструменти, наприклад, Passolo, що дозволяють перекладати меню та повідомлення в самих програмних ресурсах та безпосередньо у компільованих програмах, а також тестувати коректність локалізації. При перекладі аудіо- та відеоматеріалів (головним чином, фільмів) також використовуються спеціалізовані засоби, наприклад, Swift, котрі поєднують у собі деякі аспекти перекладів, але додатково забезпечують можливість появи субтитрів, залежно від часу, їхнє форматування на екрані, відповідність відеостандартам та ін.

Упроваджуючи нові Інформаційні технології в словниково-термінологічну справу, реформуючи її в нових соціально-економічних умовах з урахуванням потреб інформаційного ринку, Національна система словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтва має бути забезпечена сучасними стандартами та іншими нормативно-технічними документами. Існуюча нині в Україні нормативно-технічна база є фрагментальною, не відповідає сучасним суспільним потребам, і в першу чергу – у сфері культури і мистецтва.

Введення загального стандартного підходу в питаннях формування національної системи словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтв сприятиме самоорганізації та динамічному розвитку культури України в руслі стандартів світової усталеної практики.

Для використання в Національній системі словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтва існуючі стандарти мають пройти локалізацію та доповнення, відповідно до специфічних умов України. Після чого ці версії стандартів повинні бути прийняті Системою як національні стандарти та використовуватися для всієї Національної системи словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтва. Наприклад, формат опису повинен бути узгодженим із вимогами чинного стандарту ISO 2709 – основним стандартом для обміну інформацією на міжнародному рівні.

Високий ступінь автоматизації та «технізації» при впровадженні словниково-термінологічної бази даних ІТ потребує створен-

ня, очевидно, при Національному органі, Центральному органі стандартизації, сертифікації та термінології, який був би наділений функціями Секретаріату Національного органу та функціями науково-методичного та освітнього центру.

Без цього успішно функціонувати в культурологічному просторі України словниково-термінологічна база даних сфери культури і мистецтв буде не в змозі.

Користувачі, особливо закордонні, обов'язково вимагатимуть гарантій якості в обслуговуванні, точності та достовірності, а також офіційного підтвердження відповідності виконання замовлень, тобто якості відповідності, згідно з формалізованими у відповідних стандартах вимогами.

Базовою основою стандартування словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтва є чинні стандарти України, міждержавні стандарти та стандарти міжнародних організацій, що заслуговують на довіру.

Загальновідомо, що одним з необхідних чинників, які забезпечать високий рівень якості індексування бібліотечних матеріалів, а також ефективне використання в Україні національних і стандартів міжнародних організацій, є створення уніфікованої термінології. Правильне застосування термінів, на думку фахівців, удвічі скорочує час освоєння та застосування нормативно-правових актів, наукових та інших публікацій у різних галузях знань.

Тому, як засвідчує світова термінологічна практика, використання уніфікованої термінології в стандартах культури є необхідною умовою нормальної роботи в будь-якій галузі діяльності, зокрема і культурологічній.

В Україні найближчим часом мають запроваджуватися міждержавні стандарти (ГОСТи) з бібліотечно-видавничої діяльності. Але у зв'язку з тим, що останніми роками в Україні друкується багато україномовних матеріалів, у т. ч. і культурології, обробляння та доступ до них може бути здійсненим лише через стандарти української фахової термінології. А щоб ці матеріали використовувалися поза межами нашої держави, вся українська культурологічна термінологія має бути гармонізована з міжнародною (ISO, IEC та іншими міжнародними організаціями, що займаються проблемами термінології).

Нині в Україні розроблено державний стандарт ДСТУ 3966-2000 «Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення». Цей стандарт унормовує роботу розробників термінологічних стандартів.

Отже, Україна вже має стандарт, що є базою для розробляння україномовних стандартів на терміни та визначення в інформаційній системі.

Цей стандарт використовує термінологію, яка уніфікована ДСТУ 3325-96 «Термінологія. Визначення основних понять». В систему цього стандарту входить також ДСТУ ISO 860-99 «Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів», який є прямим упровадженням ISO 860:1996 (E).

Таким чином, Україна певною мірою забезпечена методикою та правилами розроблення стандартів на терміни та визначення і методикою гармонізування понять і термінів з міжнародними системами цих понять і термінів. Термінологія має таку властивість, що вона постійно змінюється й оновлюється з розвитком науково-технічного прогресу. Тому постає питання комп'ютеризованого ведення термінологічних словників у системі словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтв. Спеціально підготовлений персонал з обслуговування словникового фонду зможе вчасно оновлювати та вносити зміни до цього електронного ресурсу, що значно підвищить і розширить інтерес до Національної системи словниково-термінологічної бази даних сфери культури і мистецтв як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Термінологічні словники різних типів розробляються за усталеними правилами і процедурами. Словники-тезауруси необхідні для співробітників бібліотек, інформаційних служб видавництв. Передовсім, вони суттєво заощаджують бібліотекарям і науковцям час пошуку літератури в каталогах. Бібліотекар-упорядник зможе використовувати словник-тезаурус для підвищення якості своїх каталогів. Словники-тезауруси сприяють бібліотекам, інформаційним центрам і видавництвам в Україні у:

• формуванні погляду на західну термінологію, загальновизнану систему транслітерації;

• ефективному доступі до українських матеріалів у світових оперативних базах даних, що дотримуються гармонізованої термінології та транслітерації;

• визначенні шляхів стандартування готової каталожної інформації, яка з'являється в книжках при виданні, що особливо важливо для видавництв, якщо планується світове розповсюдження книжкової продукції;

• освоєнні автоматичного словника і прискоренні при виготовленні нових предметних покажчиків для українських бібліотек, що підвищить рівень розвитку національної бібліографії та каталожної системи України.

Науковий стиль сучасної української літературної мови постійно перебуває в колі інтересів фахівців різних галузей, адже досконалий стиль сприяє оптимальному спілкуванню науковців, а отже – опосередковано – прогресові науки, розвиткові наукового пізнавання. Особливості наукового стилю досліджують і мовознавці, оскільки функціонування мови в новій сфері виявляє потенційні можливості мовних засобів різних рівнів. Добре розвинена, впорядкована й унормована термінологія сприяє розвиткові науки і технічному прогресові.

Використані джерела

1. Бондар Ю. Плюси і мінуси глобалізації (інформаційний аспект) / Ю. Бондар // Україна на шляху до Європи : монографія / упоряд.: В. Шкдяр, А. Юричко. – К. : ЕТНОС, 2006. – С.438-490.

2. Кузьміна Т.О. Міжнародна система стандартизації та сертифікації : навч. посіб. / Т.О. Кузьміна. – К. : Кондор, 2011. – 450 с.

3. Нечипоренко М. Майбутній ландшафт Європейської стандартизації: реалізація кіпрських рішень CEN CENELEC / М. Нечипоренко // Стандартизація, сертифікація, якість. − 2008. − №6. − С. 12-14.

4. Ніколаєва А. Екстралінгвістична зумовленість термінології програмування, бази даних та обробки інформації / А. Ніколаєва // Вісник Харківського університету. Серія: Філологія. – Харків, 2000. – №491. − С.272-275.

5. Російсько-український науково-технічний словник / В. Перхач, Б. Кінаш. – Львів, 1997. – 456 с.

6. Рицар Б. Основні помилки розробників термінологічних стандартів (на прикладі проектів ДСТУ) / Б. Рицар, Р. Микульчик // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». – 2006. – №559. – С. 121-126.

7. Рожанівський Р. Засади та реалізація кирилично-латиничної транслітерації українських назв і текстів / Р. Рожанівський, Р. Мисак // Вісник Держ. Університету «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». – 1998. – №336. – С. 137-140.

8. Словник української мови: у 20 т. / гол. наук. ред. В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 2010. – Т. 1.

УДК 316.77

Н.І. Моісєєва

ЦІЛЬОВА КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена актуалізації питань вивчення цільової компоненти соціально-комунікаційної діяльності. На основі діяльнісного підходу формулюється положення про важливість виокремлення цільової компоненти соціально-комунікаційної діяльності як на підсистемному, так і на системному рівнях. Аналізується стан досліджуваності цілей комунікаційної діяльності та її праксеологічних ознак. Встановлюються чинники виникнення протиріч у ході визначення цілей соціально-комунікаційної діяльності. Визначено превалювання функціонального підходу до розкриття цільової компоненти комунікаційної діяльності в суспільстві, а також відсутність їхнього системного узгодження.

Ключові слова: *соціальна комунікація, соціально-комунікаційна діяльність, праксеологія, діяльнісний підхід, мета соціально-комунікаційної діяльності, соціальна функція.*

N.Í. Moiseeva

HAVING A SPECIAL PURPOSE COMPONENT OF SOCIALCOMMUNICATION ACTIVITY

The Article is devoted to the mainstreaming study of the target components of social communication activity. On the basis of the activity approach is formulated position on the importance of the separation of target components of social communication activity on the subsystem and system levels. In the article is analyzed the state of the research of the aims of communication activities and its praxeological signs. The paper determines factors of contradictions in the definition of goals of social communication. The prevalence of functional approach to the disclosure of target components of communication activities in society, and their lack of systematic coordination are determined.

Keywords: *social communication, social communication activity, praxeology, the activity approach, the aim of social communication, social function.*

Система соціально-комунікаційної діяльності в результаті розвитку та диверсифікації досягла інституціонального стану. Становлення всіх підсистем і структур комунікаційної діяльності зумовлено реалізацією суспільних потреб у соціальній інформації, її доведенням до суб'єктів соціальної діяльності, налагодженням суспільних взаємин і досягненням взаєморозуміння у розв'язанні проблем життєдіяльності людства.

Багатовекторність соціально-комунікаційної взаємодії зумовлюється тим, що вона пронизує майже всі суспільні відносини: від комунікації на особистому рівні, національному, локальному – до міжнародного та світового розмаїття соціально-комунікаційних відносин, які, як правило, відтворюються в різних класифікаціях, формах і моделях, що в результаті інтеграції комунікаційної діяльності в суспільстві ставлять питання пошуку її генетичної єдності як окремого в виду суспільної діяльності. В умовах становлення єдиного комунікаційного простору комунікаційні функції різних комунікаційних агентів перетинаються, змінюють своє функціональне наповнення, мають тенденцію до координації зусиль усіх соціально-комунікаційних структур, суспільної діяльності, суспільної стабільності, щодо досягнення задоволення суспільних очікувань.

Соціально-комунікаційна діяльність має розглядатися через призму комунікативних

© Моісєєва Н.І.

стратегій, цілей тих, хто знаходиться в процесах комунікації. Вона є цілеспрямованою діяльністю, що доповнюється різними тактиками комунікаційної поведінки через залучення різних засобів взаємодії. На це звертають увагу більшість дослідників соціальної комунікації у філософському, соціологічному, психологічному, лінгвістичному контексті, з позицій теорії соціальних комунікацій: Л.С. Виготський, С.О. Завєтний, В.О. Ільганаєва, М.С. Каган, В.П. Конецька, С. Крапивенський, Ф.І. Шарков, Д.О. Леонтьєв, О.О. Леонтьєв, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов, А.В. Соколов, М.М. Філоненко, О.М. Холод.

Під комунікативною сферою в загальному вигляді розуміється сфера комунікативної діяльності людей, в якій відбувається передача повідомлення або отримання певної інформації [1; 2]. В комунікаційній сфері здійснюється суспільна діяльність людей у духовній, політичній, економічній, виробничій формах. Комунікативна сфера містить: змістовну інформацію, соціальний статус комунікантів, їхньої ролі, ступінь умотивованості в обміні інформацією. Всі ці елементи можуть проявлятися як домінанти в комунікаційній системі суспільства та в її цільовій складовій. Структурно-функціональний аналіз соціально-комунікаційної сфери та визначення її цільової спрямованості здійснено І.О. Ільганаєвою та А.В. Соколовим [3; 4]. Діяльнісний аналіз спілкування як результат онтологічних, гносеологічних, аксіологічних узагальнень наводить О.С. Пономарьов [5]. На основі виявлення праксеологічних ознак спілкування він доводить, що спілкування треба розглядати як окремий вид суспільної діяльності, що має свої функції та мету. Необхідне підґрунтя для подальших досліджень спілкування та комунікації на основі діяльнісних постулатів становлять колективні праці [6; 7].

Але вважати, що питання мети або цілей соціально-комунікаційної діяльності на системному і підсистемних рівнях є досить вивченим значним припущенням.

Метою статі **є** встановлення загального стану досліджуваності цільової компоненти соціально-комунікаційної діяльності. *До завдань належать:*

– визначення загального праксеологічного значення цільової компоненти соціально-комунікаційної діяльності;

– виявлення протиріч у процесі побудови системи цілей у структурі соціально-комунікаційної діяльності.

Методологічним орієнтиром у вирішенні поставлених завдань є діяльнісний підхід. Функціональні характеристики суспільної діяльності дозволяють наблизитися до внутрішньої природи комунікаційної діяльності та конкретизувати зв'язок соціально-комунікаційних структур у системі соціально-комунікаційної діяльності, зокрема, на основі цільової компоненти. Використання діяльнісного підходу дає змогу виявити основні характеристики та праксеологічні ознаки соціально-комунікаційної діяльності: структуру, цілі, зовнішні та внутрішні умови.

Соціальна діяльність є сукупністю соціально значущих дій, що здійснює суб'єкт (товариство, клас, група, особистість) у різних сферах і на різних рівнях соціальної організації суспільства, що переслідують певні соціальні цілі та інтереси і використовують в ім'я досягнення цих цілей і задоволення інтересів різні засоби – економічні, соціальні, політичні й ідеологічні [8].

Будь-яка суспільна діяльність замовлена забезпеченням потреб життєдіяльності суспільства, груп, особистості та оволодінням необхідними життєвими благами. Діяльність включає чотири взаємопов'язані підсистеми: об'єктивно-передпосилчу (потреби та інтереси); суб'єктивно-регулятивну (диспозиції); виконавчу (сукупність вчинків, що здійснюються задля реалізації мети); об'єктивно-результативну (результати діяльності) [9].

У структурному плані діяльність складається з різних форм, засобів, знарядь, етапів, дій та операцій, що спрямовані на досягнення певних результатів. Відокремлення мети в структурі діяльності було здійснено в психології у процесі вивчення вищих психічних функцій людини (Д.О. Леонтьев, Л.С. Виготський, М.С. Каган). Психологічний аналіз діяльності передбачає виділення в ній основних структурних компонентів та встановлення характеру зв'язку між ними. До них належать мотив, мета, умови реалізації мети, окремі дії та операції.

Таким чином, мета – причина розвитку як ідеальний або реальний предмет свідомого або несвідомого прагнення суб'єкта; фінальний результат, на який спрямований процес. У загальному вигляді під метою розуміється уявне або образне уявлення кінцевого або проміжного результату діяльності. Завдяки меті діяльність стає впорядкованою та передбачуваною, вона мовби концентрує в одному напрямку всі зусилля і ресурси людини. Цілісна діяльність складається з системи окремих, відносно самостійних дій, збудованих у певній часовій послідовності, що призводять до досягнення мети всієї діяльності. Як свідчать спеціальні дослідження, в структурі діяльності визначена наявність певних дій та операцій, що є відображенням поетапного виконання руху щодо досягнення певної мети, а також використання можливостей здійснення діяльності в цілому [8]. Дія є елементом, через розвиток якої діяльність розвивається внаслідок опанування різними техніками її виконання, засобів і знарядь, що з'являються шляхом розвитку суспільної діяльності в цілому. Відносно комунікаційної сфери це було розглянуто в роботах [3; 4; 5]. На рівні дій також формується мета. Мета дії може заміщувати мету діяльності на певних етапах її розвитку як суспільної практики. На нашу думку, в структурній діяльності, зокрема, соціально-комунікаційній, є чинником протиріччя визначення цілей діяльності на рівні системно-комунікаційної системи суспільства та його підсистеми.

Підтвердженням цієї думки є наявність багатообразності соціальних дій, що зводяться науковцями до таких характеристик:

1) цілеспрямована дія, пов'язана зі зміною даної соціальної системи або умов діяльності; 2) дія, спрямована на їхню стабілізацію; 3) дія з метою адаптації до даної соціальної системи й умов діяльності; 4) інтегративна дія, що припускає включення особистості, групи або будь-якої іншої спільності в більш велику соціальну спільність або систему [8, 9].

Реалізація будь-якої дії або діяльності в цілому здійснюється в контексті деяких об'єктивних і суб'єктивних факторів (обставин) відносно досягнення поставленої мети. Вони називаються умовами реалізації мети. Їх можна охарактеризувати як зовнішні та внутрішні умови діяльності, аналіз яких передбачає вибір засобів здійснення діяльності, визначення алгоритму дій, ресурсів, об'єктів, а також побудови стратегій і тактики діяльності. Це знаходить відображення в працях, що стосуються питань соціально-комунікаційної діяльності, її соціокультурної зумовленості та функціонально-цільового наповнення, зокрема тих, що розглядають підсистемний рівень (ЗМК, бібліотеки).

Відповідно до суспільних вимог та в процесі історичного розвитку, діяльність набуває властивостей щодо свого розвитку та саморозвитку. Діяльність стає більш досконалою, зменшується час її виконання, знижуються енергетичні витрати, трансформується структура, змінюються їхні послідовність і оптимальність. Стан зовнішніх та внутрішніх умов діяльності впливає на її розвиток, характер і форму. Це те, що ми спостерігаємо в наш час у сфері соціально-комунікаційної діяльності: зовнішні компоненти скорочуються та редукуються при одночасному збільшенні частки внутрішніх компонентів. Відбувається ніби перетворення діяльності за формою й одночасно змінюються їхні якісні характеристики (інформаційна, аналітична, презентаційна, візуальна, мультимедійна).

Крім того, із зовнішньої, практичної і розгорнутої в часі та просторі вона стає внутрішньою, психічною та скороченою (згорнутою). Цей процес у психології називається інтеріоризацією. Саме таким чином відбувається зародження та розвиток психіки – на основі перетворення діяльності [10]. Автор, спираючись на досягнення психологічних досліджень діяльності, підкреслює, що внутрішня діяльність представляє собою лише компонент цілісної діяльності, її сторону, вона легко може трансформуватися та реалізуватися у зовнішніх компонентах. Перехід внутрішніх компонентів діяльності у зовнішні називається екстеріоризацією і є невід'ємним атрибутом будь-якої практичної діяльності [там само]. Такі процеси простежуються в комунікаційній сфері за умов формування медіапростору та формування нової соціальної реальності [11, 12]. Згадані вище процеси викликають інтерес дослідників з медіапсихології [13]

й актуалізують питання мети соціально-комунікаційної діяльності на її системному рівні розвитку, коли від дій одних структур залежать дії інших, а в сукупності ці дії впливають на стан соціально-комунікаційної діяльності в цілому.

Встановлено, що одна й та сама дія може здійснюватися за допомогою різних операцій. Із точки зору діяльності суб'єкта усвідомленість операцій залежить від ступеню його майстерності. При оволодінні певною технікою дій, що може бути доведена до автоматизму, діяльність здійснюється несвідомо. Підкреслимо, що оволодіння технікою письма або машинопису, або роботи з комп'ютером призводить до такого стану неусвідомлення дій через окремі операції. Важливим зауваженням є те, що діяльність – це динамічне явище, і її структурні компоненти можуть трансформуватися та переходити один в інший. Наприклад, дія може перетворитися на самостійну діяльність, або дія й операція можуть стати цілеспрямованими діями. В комунікаційній сфері це дії пошуку інформації, розповсюдження, зокрема, в соцмережах, генерування за рахунок використання мережевих ресурсів.

Цілі соціальної взаємодії, зокрема комунікації, визначаються її місцем у структурі соціальної діяльності. В процесі становлення соціальної діяльності спілкування та комунікація є умовами праці, а також опосередкуванням трьох видів суспільної діяльності: ціннісно-орієнтаційної, пізнавальної, перетворюючої [8].

Ці основні постулати аналізу суспільної діяльності повністю належать до сфери комунікаційної діяльності в суспільстві. Поведінковий акт або дія в процесі суспільної діяльності можуть розглядатися як комунікативним акт. При цьому біорелевантне стає семіотичним (Ю.С. Степанов). Комунікація, таким чином, проявляється як окрема частина спільної діяльності, спрямована на регулювання самої цієї діяльності (мета-діяльність) [14].

Суспільним призначенням комунікаційної взаємодії на початковому етапі становлення соціуму було забезпечення збереження і неперервного розвитку людської спільноти та загального процесу соціалізації. Далі комунікаційні відносини були спрямовані на обслуговування процесу спільної праці людей, закріплення та передачу життєвого досвіду, що накопичувався у сфері соціального життя людини. Поступовий процес розвитку цільової компоненти спілкування як первинної форми суспільної взаємодії розглядає О.С. Пономарьов [5]. Він називає чотири основних функцій, що вплинули на формування цілей спілкування та формування комунікаційних відносин: інформативно-комунікативна, перцептивна, регулятивно-комунікативна (або інтерактивна), емоційно-комунікативна [5, 54].

Самостійне значення та формування цілей комунікації з'явилося в період зародження та становлення соціально-комунікаційних структур. Поступово в історії соціальної взаємодії виникали та розвивалися засоби соціально-комунікаційної діяльності, етапи та механізми трансформації. Мета комунікаційної діяльності виникає як реакція на задоволення відповідної суспільної потреби за певних умов. Із точки зору діяльнісно-структурного та діяльнісно-процесного підходів вона формулюється згідно з превалюючим суспільним завданням: збереження книжково-документальних надбань, інформування населення, встановлення зв'язків між учасниками в різних сферах суспільної діяльності, регулювання суспільних відносин тощо.

Комунікативна мета трактується порізному. Наприклад, в якості мети комунікативного акту вона подається як інформування, надумане створення непорозумінь, ескалація напруги, формування певної думки, ставлення до будь-чого або до будь-кого (М. Яцемірська) [15, 359], а також як планований результат; орієнтири, на досягнення яких спрямована комунікативна діяльність (Ф.І. Шарков) [15, 359]. У масмедійному поданні мети, наприклад, журналістики в широкому сенсі, слова випливають з її призначення, при цьому, ні збирання та осмислення інформації (пізнання дійсності), ні її публікація (відображення дійсності) не можуть бути віднесені до кінцевих цілей. У цій якості виступають вплив на суспільні процеси, участь у соціальному саморегулюванні, сприяння конкретній людині або організації тощо.

Виявляється, що дослідники майже не звертаються до питань цільової спрямованості підсистемного та системного рівнів функціонування соціально-комунікаційних структур. Це питання становить ще досить дискусійну проблему. На це вказує автор роботи [16]. Спостерігається зосередження дослідників на функціональному призначенні комунікаційної підсистеми, структури або вже конкретних комунікаційних діях і операціях. Мається на увазі діяльність бібліотек [17; 18; 19], ЗМК [1; 2; 16; 20].

У своїй роботі В.П. Конецька [2, 130-131] здійснює аналіз функціонально-цільового призначення ЗМК, згадує Г. Лассуєла, що визначив три функції комунікації: огляд навколишнього світу – інформаційна; кореляція з соціальними структурами суспільства – взаємодія через зворотний зв'язок; передача культурних зразків – пізнавальна культурологічна функція, а також Ч. Райта, який додав розважальну функцію і Д. Макквейла, який назвав ще й мобілізуючу.

Ф.І. Шарков на основі узагальнення попередніх положень виводить свою формулу функцій, до якої включає: інформаційну, що призначена для гармонізації суспільства й індивіда; регуляторну, що передбачає формування суспільної свідомості, суспільної думки та норм, тобто соціального контролю; культурологічну, що пов'язана з пізнанням і формуванням сфери суспільного буття [1]. У роботі [16, 96] наводиться такий перелік цілей ЗМІ, як: об'єктивне інформування, соціальний захист, розважання, регуляторний вплив, а також маніпулювання, отримання комерційного прибутку.

Представник психолінгвістики О.О. Леонт'єв визначає чотири функції відносно ЗМІ: оптимізація діяльності суспільства; функція контакту; соціального контролю; соціалізації особистості [21].

На основі аналізу закордонної комунікативістики Л.Я. Землянова визначає також три основні функції масових комунікацій: контроль за оточуючим середовищем і попередження суспільства про небезпеки його руйнування; кореляція елементів суспільства та середовища; збереження та передача соціокультурного надбання [22].

Досліджуючи аксіологічні аспекти масмедійної комунікації, Т.В. Кузнєцова визначила важливість проблеми репрезентації суспільно-значущих цінностей через ЗМІ, ціннісно-етичного регулювання журналістської діяльності, емоційно-експресивного насичення медійних матеріалів [20]. Дослідниця підкреслює, що значний інтерес до аксіологічних проблем ЗМК зумовлений трансформацією ціннісної системи соціуму в умовах інтенсивних процесів глобалізації та значною роллю мас-медіа у визначенні його ціннісних пріоритетів, а також те, що в інформаційному суспільстві ЗМК набувають особливого статусу: вони не лише транслюють, а й регулюють, навіть формують цінності сучасного споживача інформації, визначають ціннісні пріоритети суспільного буття [20, 3].

Перехід на інформаційну стадію функціонування соціально-комунікаційної системи суспільства, що була пов'язана з упровадженням електронних засобів комунікації, додав потреби в пошуках нових цільових характеристик комунікаційних систем. Мається на увазі поява інформаційних систем нового інформаційного простору соціальної взаємодії. Наука та сфера соціального управління стали об'єктами комунікаційних відносин із використанням різного роду автоматизованих інформаційних систем: інформаційно-пошукових, обчислювально-статистичних, інформаційно-довідкових, управлінських [23]. Збирання, реєстрація, передача інформації в умовах автоматизації стала вже не метою, а окремими операціями в комунікаційному процесі, що в умовах інформаційного простору сучасності реалізуються в усіх комунікаційних підсистемах або структурах. Техносфера стала первинним середовищем комунікаційного простору, де сформувалися інтеграційні тенденції соціально-комунікаційної діяльності.

Найбільшого обґрунтування цілі інформаційної діяльності отримали в сфері науково-технічної інформації [23; 24], а також у бібліотеці [17]. Мета інформаційних систем – це задоволення інформаційних потреб, що виникають у процесі суспільно значущої практики. Інформація постає як продукт, отримання якого потребує витрат суспільно корисної праці незалежно від того, в якій сфері суспільної

діяльності він продукується, зокрема і в окремих галузях комунікаційної діяльності (бібліотеки, музеї, ЗМК, сфера державного управління, політика, освіта тощо).

Інформаційні системи (ІС) поділяються на: 1) системи, що зберігають інформацію; 2) системи, що аналізують інформацію; 3) системи, що продукують рішення; 4) системи, що транслюють інформацію; 5) системи, що презентують інформацію, органічно вписані у повсякденну працю бібліотекарів, журналістів, викладачів, управлінців та ін. [23].

Дослідники розкривають механізм функціонування соціально-комунікаційного інституту через цілі, завдання, ідеали, що свідомо формулюються та задаються в системі комунікаційної діяльності. В різні епохи існують різні підходи до розуміння цілей, засобів та завдань СКД, що, в цілому, є вираженням потреб суспільства та ролі суб'єкта і вимог до нього в суспільній діяльності.

Мета соціально-комунікаційної системи, за попередніми дослідженнями В.О. Ільганаєвої, міститься у створенні умов і якості взаєморозуміння між суб'єктами на різних рівнях соціальної взаємодії; саморозвитку та самоорганізації біосоціальних об'єктів; створення доступних форм розповсюдження інформації та знань, їхнє використання відповідно до потреб особистості та суспільства; формування інформаційно-когнітивної ресурсної бази прийняття рішень на всіх рівнях соціального управління [15, 282-288, 306-309]. На думку автора, становлення та функціонування системи соціальних комунікацій породжує не тільки нові соціальні реальності, але й нові соціальні відносини, відносини в умовах метасистемності зв'язків у суспільстві, а також створює умови виникнення нових соціальних процесів (мета процесів: глобалізації, інтелектуалізації, метатрансформатизму) [15, 282-288]. Становлення медіа-простору сучасності значною мірою підтверджує таке бачення розгортання цілей соціально-комунікаційної діяльності [11, 12]. Але, на нашу думку, ще потребує додаткового дослідження.

Таким чином, встановлюється відповідність соціально-комунікаційної діяльності загальній характеристиці суспільної діяльності. Структурно-функціональній устрій комунікаційної діяльності складається з особливостей обслуговування суспільних потреб, що диверсифіковане у різних соціально-комунікаційних структурах суспільства.

Функціональне призначення комунікаційної діяльності в різних соціально-комунікаційних підсистемах суспільства становить основу формування цілей цієї діяльності. Цільова компонента, як правило, визначається на рівні конкретних інституалізованих сфер комунікаційної діяльності, а також на рівні дій на окремих ланках комунікаційного процесу.

Визначення системної мети, уточнення цілей комунікаційних структур у межах їхнього функціонального спрямування та їхнє координування слід здійснювати з урахуванням усього історичного розвитку та досвіду функціонування комунікаційних структур і підсистем до етапу їхнього системного прояву в соціально-комунікаційній системі суспільства. Слід також враховувати, що в явищах культури соціально-комунікаційний інститут є вищою формою функціонування соціально-комунікаційної підсистеми суспільства та включається до механізму досягнення соціально значущих цілей [25]. У подальших дослідженнях слід враховувати характеристики соціально-комунікаційного інституту як сфери реалізації особливого виду суспільної практики, що були надані автором та отримали перевірку часом: підпорядкованість суспільним потребам, що має відношення як до структури, так і до функцій комунікаційного інституту суспільства; регулятивний характер, тобто наявність певного досвіду з взаємодії його елементів усередині своєї системи, а також з іншими підсистемами суспільства (проявами якої є загальні норми, санкції, статуси суб'єктів діяльності, групових стратегій та ін.); матеріалізація соціального досвіду через суспільно напрацьовані форми функціонування системи соціально-комунікаційної діяльності (комунікаційні структури, галузі, організації).

Протиріччя у визначенні цілей соціально-комунікаційної діяльності зумовлені процесом історичної диверсифікації комунікації в суспільстві, відсутністю теоретичного узагальнення та наукової узгодженості відносно історико-генетичної єдності комунікаційної діяльності в різних соціально-комунікаційних

підсистемах суспільства, а також її системної організації, й структурним розмаїттям, що зумовлено складною організацією сталого комунікаційного процесу, особливо того, що склався в доіндустріальний період.

Використані джерела

1. Шарков Ф.И. Основы теории коммуникации : учеб. / Ф.И. Шарков. – М. : Соц. отношения: Перспектива, 2003. – 320 с.

2. Конецкая В.П. Социология коммуникации : учеб. / В.П. Конецкая. – М. : Международный университет бизнеса и управления, 1997. – 304 с.

3. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А.В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

4. Ільганаєва В.О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В.О. Ільганаєва. – К. : Ред. журн. «Бібліотеч. вісник», 1996. – 256 с.

5. Пономарьов О.С. Праксеологічні аспекти філософії спілкування / О.С. Пономарьов // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – Харків : ХНТУСГ, 2008 – №5. – 2012. – С. 51-56.

6. Философия общения : монография / В.Г. Кремень и др. – Харьков : ХНТУСХ им. П. Василенко, 2011. – 440 с.

7. Філософія впливу : монографія / С.О. Завєтний та ін. – Харків : Видавець Савчук О.О. ; ХНТУСГ ім. П. Василенко, 2011. – 204 с.

8. Каган М.С. Человеческая деятельность: опыт системного анализа / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.

9. Крапивенский С.Э. Социальная философия / С.Э. Крапивенский. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 416 с.

10. Занковский А.Н. Психология деловых отношений / А.Н. Занковский. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 384 с.

11. Савчук В.В. Медиафилософия: формирование дисциплины / В.В. Савчук ; под ред. В.В. Савчука // Медиафилософия. Основные проблемы и понятия. – СПб : Изд-во СПбФО, 2008. – 231 с.

12. Фортунатов А.Н. Взаимодействие субъектов социальной коммуникации в медиареальности : автореф. дис. … доктора философ. наук / А.Н. Фортунатов. – Нижний Новгород, 2009. – 37 с.

13. Пронина Е.Е. Категории медиапсихологии: факты, феномены, фантомы / Е.Е. Пронина // Человек как субъект и объект медиапсихологии. – М., 2011. – С. 105-151.

14. Кашкин Б. Введение в теорию коммуникации : учебное пособие / Б. Кашкин. – М. : Флинта; Наука. – 2013. – 224 с.

15. Ильганаева В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В.А. Ильганаева. – Харьков : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.

16. Тертычный А.А. Коммуникативные стратегии и журналистский текст / А. Тертычный // Вестн. моск. ун-та. Сер.10. Журналистика. – 2006. – №4. – С.93-104.

17. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М.Я. Дворкина / МГУКИ. – М. : Профиздат, 2001. – 111 с.

18. Мотульский Р.С. Библиотека как социальный институт / Р.С. Мотульский. – Минск : БГУ культуры, 2002. – 374 с.

19. Сляднева Н.А. Библиография в системе Универсума человеческой деятельности: Опыт системно-деятельностного анализа : монография / Н.А. Сляднева. – М. : Изд-во МГИК, 1993. – 227 с.

20. Кузнєцова Т.В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації: комунікативно-концептуальний підхід : автореф. дис. ... д-ра з соц. комунікацій / Т.В. Кузнєцова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 31 с.

21. Леонтьев А.А. Психолингвистические проблемы массовой коммуникации / А.А. Леонтьев. – М. : Наука, 1974. – 148 с.

22. Землянова Л.Я. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества / Л.Я. Землянова. – М., 1999. – 459 с.

23. Колин К.К. Социальная информатика : учеб. пособ. / К.К. Колин. – М. : Академический Проект; М. : Фонд «Мир», 2003. – 432 с.

24. Инфосфера: Информационные структуры, системы и процессы в науке и обществе / Ю.М. Арский, Р.С. Гиляревский, И.С. Туров, А.И. Черный. – М. : ВИНИТИ, 1996. – 489 с.

25. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука / Э.С. Маркарян. – М. : Мысль, 1983. – 284 с.

УДК 004.01:004.77:61

І.С. Тимошенко

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ ІНТЕРНЕТУ В ДОКУМЕНТАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Аналізуються комунікативні засоби, які здійснюють інноваційну функцію, тобто функцію передавання медичних знань у клінічну практику, характеризуються українські медичні ресурси Інтернету, які містять інформацію про медичні установи, що надають різні медичні послуги.

Ключові слова: *медичні ресурси, медичне забезпечення, медична компютерна мережа.*

I.S. Tymoshenko

SUCHASNI INNOVATSIYNI ZASOBA ACCESS IN DOKUMENTATSIYNOMU ZABEZPECHENNI MEDICHNIH ZAKLADIV

The article focuses on communication facilities with innovation function. It means function of transferring medical knowledge to clinical practice. The article provides information about Ukrainian Internet medical resources which contain information about medical institutions providing various medical services.

Keywords: *medical resources, health care, medical computer network.*

Технологічні реалії нового інформаційного середовища обумовлюють істотні трансформації змісту документаційної роботи в організаціях. Розширення можливостей нових інформаційних технологій призводить до фундаментальних змін щодо розуміння пріоритетів організації та спрямування документаційної діяльності, яка поступово переходить від принципу забезпечення доступу до необхідного документа до принципу надання консолідованої інформації за пріоритетними інноваційними напрямами науки і практики. Враховуючи зазначене, інформаційні служби медичних установ кардинально перебудовують свою діяльність, базуючись на засадах нової інформаційно-комунікаційної парадигми.

Упродовж останніх двох десятиліть були розроблені деякі системи інформаційно-документаційного управління і пошуку для поліпшення доступу до періодичних видань, газет та інших некнижкових джерел. Були запропоновані і почали поширюватися інтерактивні бібліографічні БД, індексні та реферативні БД й повнотекстові БД, БД і сервіси інтерактивного пошуку типу DIALOG, BRS, OCLC, WILSONLINE, MEDLINE, Chemical Abstracts Online (CAS), Info-Trac, Lexis-Nexis і електронного видання Американської наукової енциклопедії [2, 45].

Медичні ресурси, порівняно з іншими галузями знань, найширше представлені в інтернеті. Їхній спектр охоплює як неофіційні інформаційні бюлетені, так і електронні фундаментальні видання. Нині в мережі БД: каталоги медичних бібліотек, електронні версії журналів, описи науково-дослідницьких проектів, мультимедійні навчальні ресурси, клінічні випадки, програмне забезпечення, адміністративні документи, курси навчання, законодавчі документи тощо. Різні організації, громадські, державні та приватні, активно долучилися до розробки вебсторінок для забезпечення механізму онлайнового доступу до інформації [3, 60].

В інтернеті також представлені ресурси практично всіх значних навчальних та дослідницьких центрів, де можна отримати необхідну інформацію щодо тематики й основних напрямів їхньої діяльності. Безоплатне використання інформації в мережі забезпечує можливість необмеженого доступу до наукової та іншої інформації. Ресурси збагачено малюнками, кінокадрами, звуковими елементами, текстовими

© *Тимошенко І.С.*

даними і посиланнями на інші медичні ресурси. Кілька сотень рукописів, описів хворих, рентгенограм, фотомікрограм і фотографій існують у мережі та регулярно оновлюються. Зростання інформаційно-комунікативних засобів інтернету спричинило те, що інтернет принципово змінив усю систему інформаційного обігу документних потоків і самого поняття «доступ до інформації», став потенційним полем ресурсної взаємодії і новим колективним середовищем обміну ідеями і спілкування [1; 7, 112].

Зростаючий обсяг інформації в електронному середовищі зумовив потребу вирішення проблем пошуку, накопичення, зберігання й обміну документаційними ресурсами. Накопичення досвіду вивчення інформаційних ресурсів інтернету визначило необхідність розробки інформаційними службами нових комунікаційних засобів, таких, як: списки сайтів інтернету за окремими медичними галузями, бібліографічні та реферативні довідники, методичні рекомендації щодо проведення пошуку наукової медичної інформації в електронних базах даних Medline та ін. Але цей досвід має практичну спрямованість і не вирішує питань систематизації та оцінки значущості інформації як нового комунікаційного засобу. Разом з тим, усе зазначене надало можливості допомогти користувачам-лікарям орієнтуватися в інтернеті та скоротити час на пошук необхідної інформації.

Зрозумілим є усвідомлення залежності рівня розвитку науки від рівня впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Говорячи про сучасні моделі наукових комунікацій, звичайно ж, не можна не зважати на стрімкий їхній розвиток, що надає унікальні можливості в розповсюдженні необхідної медичної інформації.

Наявність та постійне поширення кола міжнародних медичних інформаційних ресурсів інтернету свідчить про створення нового інформаційно-комунікаційного середовища біомедичної спільноти, яка все більше надає перевагу саме цьому комунікаційному каналу при спілкуванні з колегами перед традиційними можливостями існуючої інформаційно-бібліотечною сферою.

Науковці здійснювали спроби певним чином систематизувати наявні бібліотечно-інформаційні ресурси для підвищення професійного рівня медичних працівників [5, 60].

На наш погляд, основні види інформаційно-документаційних засобів біомедичних електронних ресурсів можна систематизувати таким чином:

1. Електронні інформаційно-аналітичні матеріали:

– мультимедійні (поєднання різних видів ресурсів, наприклад, текст і звук; текст, зображення, звук; текст і анімація і т. ін.);

– медичні конференції, симпозіуми, виставки тощо.

2. Веб-сайти:

– медичних видавництв;

– загальномедичних та офіційних служб (Всесвітня Організація Охорони здоров'я, Американська Медична Асоціація, Медична Мережа Міністерства охорони здоров'я Росії та ін.);

– медичних асоціацій та інших громадських організацій;

– медичних відділень, клінік та шпиталів університетів;

– навчальних і науково-дослідних інститутів медико-біологічного профілю;

– окремих медичних напрямів (кардіологія, радіологія, онкологія тощо);

– виробників медичного діагностичного устаткування і контрастних засобів;

– інформаційно-правового забезпечення медичної галузі тощо.

3. Електронні інформаційні масиви:

– медико-біологічні бази даних;

– повнотекстові документи (бібліографічні, реферативні, адресно-довідкові, фактографічні та ін.);

– бібліотечні електронні каталоги і бібліографічні покажчики;

– таблиці з розширеними функціями обробки даних і демонстрації результатів;

– малюнки і зображення, цифрові карти і картографічна інформація;

– електронні наукові медичні журнали і книги з можливостями пошуку та наявністю гіперзв'язків;

– електронні архіви діагностичної інформації;

– радіологічні ресурси за окремими розділами (ультразвук, радіонуклідна діагности-

ка, магнітний резонанс, комп'ютерні зображення в медицині);

– електронні радіологічні музеї;

– електронні навчальні ресурси медичної тематики;

4. Електронні бібліотеки, зокрема інтегровані веб-платформи як інтелектуальний шлюз для доступу до високоякісної, сучасної та достовірної медико-біологічної й фармакологічної інформації.

5. Комп'ютерні програми, в т. ч. спеціальне програмне забезпечення передачі зображень й інших даних, наприклад, DICOM (Digital Imaging and Communications in Medicine) – уніфікований стандарт передачі медичних зображень, який дозволяє вирішити проблему сумісності, передачі й архівації даних, одержаних діагностичними системами.

Усі ці ресурси, безумовно, потребують опанування, оскільки кожен із них має свої особливості, структуру, спектр охоплення інформації, програмне забезпечення. Але розвиток будь-якої системи, зокрема документаційного забезпечення, потребує змін її складових, підсистем і поповнення новими елементами, а інколи примушують до створення принципово нових документаційних ресурсів.

Характеризуючи українські медичні ресурси інтернету, можна відзначити, що їхня кількість збільшується з кожним роком. Інформація має досить широкий спектр охоплюваних напрямів. Велика частина містить інформацію про вітчизняних і зарубіжних численних медичних установ, що надають різні медичні послуги. Найбільш популярним є каталог медичних сайтів України – УКРМЕД, створений на початку 1999 р. з метою збору, впорядкування та пошуку медичних сайтів і сторінок, що створюються до медицини в українському інтернеті. На початку 2001 р. реструктуризовано каталог УКРМЕД у повноцінну БД – реєстр медичних ресурсів УкрНету, де зібрані всі відомі сторінки медичної тематики, що стосуються України.

Важливо відзначити, що, не зважаючи на наявність великого числа різноманітних зарубіжних медичних БД, створення вітчизняних інформаційних систем є однією з пріоритетних і актуальних завдань сьогодення.

Згідно з Концепцією державної політики інформатизації охорони здоров'я України [6, 115-118], для практичного впровадження інформаційних технологій у лікувальний та діагностичний процес, медичну науку й освіту створюється відповідна галузева інфраструктура.

Основою розвиненої інфраструктури медичної інформатики є створення Національної медичної комп'ютерної мережі прямого доступу «УкрМедНет». Проект «УкрМедНет» розроблений відповідно до Концепції державної політики інформатизації охорони здоров'я України [4] (затвердженої в червні 1995 р.), Указу президента України №186/93 від 31.05.1993 «Про державну політику інформатизації в Україні», Постанови Кабінету Міністрів № 605 від 31.07.1994 «Проблеми інформатизації».

2012 р. на виконання доручення Президента України 3 липня 2013 року № 1-1/1759 щодо забезпечення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, реалізації в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» щодо розбудови електронного урядування та відповідних доручень Уряду НКРЗІ, було розроблено та в установленому порядку подано на розгляд Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки».

Крім того, 2012 р. розроблено проект Закону України «Про внесення змін до законодавчих актів у сфері інформатизації України», метою якого є забезпечення стабільної реалізації державної політики в сфері інформатизації.

Необхідність створення електронних медичних ресурсів обумовлено як технологічними особливостями національної охорони здоров'я, так і мовним бар'єром. Враховуючи сучасні тенденції з забезпечення відкритого доступу до медичної інформації, слід розширювати і вітчизняний інформаційний ринок медичної наукової інформації такими видами послуг, як доступ до повних текстів наукових статей та інших видань. Сьогодні в Україні тільки до окремих видань можна дістати доступ.

Проте, слід зазначити, що, згідно з наказом МОЗ України № 294 від 21.06.2005, на базі Державної Наукової Медичної Бібліотеки (ДНМБ) почав створюватися вітчизняний фонд електронних документів, який включає такі основні ресурсні компоненти, як: електрон-

ні версії книг, періодичних видань та електронний каталог. При цьому всі медичні установи та виші повинні надавати у ДНМБ електронні версії своїх періодичних видань та електронні версії матеріалів наукових заходів, які проведено згідно з Реєстром з'їздів, конгресів, симпозіумів та науково-практичних конференцій.

І все ж в Україні залишаються невирішеними багато питань, пов'язаних зі створенням єдиного інформаційного медичного простору, зокрема електронного, що потребують свого рішення.

Використані джерела

1. Баркова О.В. Формирование электронной библиотеки как направление развития научных коммуникаций [Электронный ресурс] / О.В. Баркова // Б-ки нац. акад. наук : пробл. Функционирования, тенденции развития. – Электрон. дан. (1 файл). – К., 2005. – Вып. 3. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05bovrnk.html. – Загол. с экрана.

2. Грицик А.Р. Спосіб – основний обєкт патентного права в фармацевтичній галузі / А.Р. Грицик, Т.Г. Стасів // Проблеми сучасного медичного наукознавства : матер. наук.-практ. конф., 18-19 травня 2006 р. – Тернопіль, 2006. – С. 45-48.

3. Некоторые аспекты поиска информационных ресурсов в системе Интернет / Л.Н. Колесникова и др. // Патентно-інформаційне супроводження наукових досліджень у медицині : матер. наук.-практ. конф., м. Київ, травень 2000 р. – К., 2000. – С. 60-62.

4. Майоров О.Ю. Створення мережі «УкрМедНет» інфраструктура для використання телемедичних технологій в управлінні охороною здоров'я [Электронный ресурс] / О.Ю. Майоров. – Режим доступа : http://www.uacm.kharkov.ua/ – Загол. с экрана.

5. Немирович-Булгакова О.І. Роль бібліотечно-інформаційних ресурсів у підвищенні професійного рівня медичних працівників НДІ травматології та ортопедії / О.І. Немирович-Булгакова // Актуальні питання розвитку бібліотечної справи : матер. наук.-практ. конф., Київ, 5-6 жовтня 2000 р. – К., 2000. – С. 60-62.

6. Пономаренко В.М. Концепція державної політики інформатизації охорони здоров'я в Україні / В.М. Пономаренко, О.Ю. Майоров // Укр. радіол. журн. – 1996. – Вип. 4, № 2. – С. 115-118.

7. Шемаєва Г.В. Сучасний стан інформаційного забезпечення науки : теоретико- методологічні підходи / Г.В. Шемаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – Вип. 23. – С. 125-132.

УДК 007:304:001+004.738.5

І.В. Чорна

ДИГІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДНА З ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕДІАГАЛУЗІ

У статті розглянуто процес дигіталізації як ключовий елемент розвитку медіагалузі, визначено й проаналізовано основні тенденції розвитку сучасних мас-медіа.

Ключові слова: *інформація, медіагалузь, дигіталізація, інтернет, цифровий формат.*

I.V. Chorna

DIGITALIZATION AS ONE OF THE TRENDS IN THE MEDIA INDUSTRY

The article explores process of digitization as a key element of the media industry evolution, defines and analyzes the key trends of the development of modern media

Keywords: *information, media industry, digitalization, the Internet, digital format.*

© *Чорна І.В.*

ні версії книг, періодичних видань та електронний каталог. При цьому всі медичні установи та виші повинні надавати у ДНМБ електронні версії своїх періодичних видань та електронні версії матеріалів наукових заходів, які проведено згідно з Реєстром з'їздів, конгресів, симпозіумів та науково-практичних конференцій.

І все ж в Україні залишаються невирішеними багато питань, пов'язаних зі створенням єдиного інформаційного медичного простору, зокрема електронного, що потребують свого рішення.

Використані джерела

1. Баркова О.В. Формирование электронной библиотеки как направление развития научных коммуникаций [Электронный ресурс] / О.В. Баркова // Б-ки нац. акад. наук : пробл. Функционирования, тенденции развития. – Электрон. дан. (1 файл). – К., 2005. – Вып. 3. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05bovrnk.html. – Загол. с экрана.

2. Грицик А.Р. Спосіб – основний обєкт патентного права в фармацевтичній галузі / А.Р. Грицик, Т.Г. Стасів // Проблеми сучасного медичного наукознавства : матер. наук.-практ. конф., 18-19 травня 2006 р. – Тернопіль, 2006. – С. 45-48.

3. Некоторые аспекты поиска информационных ресурсов в системе Интернет / Л.Н. Колесникова и др. // Патентно-інформаційне супроводження наукових досліджень у медицині : матер. наук.-практ. конф., м. Київ, травень 2000 р. – К., 2000. – С. 60-62.

4. Майоров О.Ю. Створення мережі «УкрМедНет» інфраструктура для використання телемедичних технологій в управлінні охороною здоров'я [Электронный ресурс] / О.Ю. Майоров. – Режим доступа : http://www.uacm.kharkov.ua/ – Загол. с экрана.

5. Немирович-Булгакова О.І. Роль бібліотечно-інформаційних ресурсів у підвищенні професійного рівня медичних працівників НДІ травматології та ортопедії / О.І. Немирович-Булгакова // Актуальні питання розвитку бібліотечної справи : матер. наук.-практ. конф., Київ, 5-6 жовтня 2000 р. – К., 2000. – С. 60-62.

6. Пономаренко В.М. Концепція державної політики інформатизації охорони здоров'я в Україні / В.М. Пономаренко, О.Ю. Майоров // Укр. радіол. журн. – 1996. – Вип. 4, № 2. – С. 115-118.

7. Шемаєва Г.В. Сучасний стан інформаційного забезпечення науки : теоретико- методологічні підходи / Г.В. Шемаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – Вип. 23. – С. 125-132.

УДК 007:304:001+004.738.5

І.В. Чорна

ДИГІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДНА З ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МЕДІАГАЛУЗІ

У статті розглянуто процес дигіталізації як ключовий елемент розвитку медіагалузі, визначено й проаналізовано основні тенденції розвитку сучасних мас-медіа.

Ключові слова: *інформація, медіагалузь, дигіталізація, інтернет, цифровий формат.*

I.V. Chorna

DIGITALIZATION AS ONE OF THE TRENDS IN THE MEDIA INDUSTRY

The article explores process of digitization as a key element of the media industry evolution, defines and analyzes the key trends of the development of modern media

Keywords: *information, media industry, digitalization, the Internet, digital format.*

© *Чорна І.В.*

Сучасний етап розвитку медіагалузі характеризується такими основними процесами, як: глобалізація, демасифікація, концентрація, дигіталізація та конвергенція. Чи не найголовнішу роль у цьому відіграє розвиток інформаційних технологій і, зокрема, інтернетмережі.

Нові інформаційно-комунікаційні технології спричинили революційні зміни у сфері медіа, хоча безпрецедентні можливості, які вони відкривають перед людством, тільки починають використовуватися. Інтернет та пов'язані з ним нові види медіасервісів на сьогодні є найбільш перспективною технологічною платформою для подальшого розвитку інфраструктур масової інформації та комунікації – як на глобальному, так і на локальному рівнях. Уже сьогодні всесвітня мережа є інтегральною складовою більшості аспектів людського життя.

Причиною такого стрімкого розвитку технології стало таке явище, як дигіталізація – тобто переведення інформації в цифровий формат.

Актуальність теми дослідження визначається ситуацією, яка склалася на сьогодні у медіагалузі та характеризується тим, що сучасність людства ознаменована настільки потужним технологічним прискоренням, під час якого кожне дослідження про «нові медіа» стає застарілим уже з початку його виходу в світ. Це викликано постійною тенденцією до оновлення зазначеної сфери. Саме тому процес дигіталізації потребує глибокого наукового аналізу.

Дигіталізація як невід'ємний елемент розвитку медіагалузі постійно перебуває в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед них відзначимо Е. Тоффлера, М. Маклюена, Н. Негропонте, Б. Варніка, Дж. Павлика, М. Пагані, Х. Мензіс, Е. Вартанову, І. Малишевського.

Як відомо, історія медіа налічує п'ять епох різної тривалості: усне мовлення – писемність – книга – мас-медіа – дигіталізація. Доісторичний період – це усне мовлення і поступовий розвиток його риторичної техніки. Першою віхою в історії медіа став винахід письма, тоді ж пролунав перший голос медіакритики – голос Платона. Згодом писемність вилилася у форму книги. Проте лише друкована книга «галактики Гуттенберга» стала другою віхою в історії медіа. Ера мас-медіа почалася, власне, вже з друкованої книги, але сьогодні, говорячи про мас-медіа, зазвичай, мають на увазі газети, журнали, радіо і, насамперед, телебачення. Проте, для людства вони вже не «нові медіа», оскільки між мас-медіа та сучасністю лежить третя велика подія – дигіталізація. За своїм культурно-історичним значенням винахід комп'ютера можна порівняти лише з винаходом друкарського верстата. За останні роки спостерігається зміщення інтересу від переробки інформації до комунікації – за дигіталізацією йде «омережевлення» [2].

Зазначені епохи історії медіа мають не тільки різну тривалість, але й різною чіткістю виражені та різною глибиною досліджені. Про розвиток письма, про техніку друкарства, історію мас-медіа та дигітальну культурну революцію, на сьогодні, відомо дійсно чимало. Проте, остання епоха, час дигіталізації, як зазначалося вище, все ще потребує дослідження.

Ключовим при цьому є поняття *соціальні мережі.* Виходячи з цього, наше суспільство можна уявити у вигляді мережі зв'язків, які вільно обираються. Його характерними ознаками є мережевий індивідуалізм та прогресуюча приватизація спілкування. Дигітальна культура полягає, передусім, у підтримці самої мережі, тобто пропозиції можливостей відносин та з'єднань.

Як свідчить суспільно-історична практика, наприкінці XX ст. соціальна значущість релевантної інформації різко посилилася. До цього призвели такі причини.

По-перше, внаслідок ускладнення суспільної поведінки збільшуються інформаційні потреби людей. Інформація перетворюється на масовий продукт. Зростаючу потребу в інформації починають відчувати не тільки керівники, але й мільйони пересічних громадян. Це, передусім, пов'язано з децентралізацією (підвищенням ступеня свободи індивідів, соціальних груп та прошарків) сучасного суспільства, під час якої важливі рішення про свою поведінку індивіди та їхні організації ухвалюють самостійно, незалежно від центральної влади.

По-друге, інформація стає не просто повідомленням, яке має певний зміст, а й економічною категорією. Вона отримує ринкову цінність і перестає бути безкоштовним товаром. Виникає інформаційний ринок, на якому інформація про-

дається та купується, а операції з інформацією приносять прибутки та збитки. Зростають інвестиції в інформацію з метою отримання нової інформації, створення різного роду інновацій для отримання додаткового прибутку, а також для впливу на поведінку людей.

По-третє, прибуток від продажу та купівлі інформації не усереднюється, оскільки інформаційний ринок не підпорядкований законам досконалої конкуренції. Справді, досконала конкуренція, при якій продавці та покупці не контролюють ціну, а одержаний прибуток усереднюється, реалізується за наявності трьох умов: 1) якісної однорідності функціонально близьких товарів і послуг; 2) незначної частки кожного продавця та покупця в сукупному обсязі угод; 3) інформаційної рівності всіх продавців та покупців (повної доступності та безоплатності всієї релевантної інформації, яка повністю виражається у цінах).

Якщо хоча б одна з цих умов не виконується, виникає недосконала конкуренція, яка призводить до часткового контролю над ціною, до тимчасової монополії та можливості отримання надприбутків [3].

Таким чином, інформація стала тим основним елементом, на якому ґрунтується сучасне суспільство. При цьому медіагалузь набула ознак транслятора процесів, що відбуваються в суспільстві, оскільки її основним товаром є інформація.

Перехід від економіки, заснованої на фізичній праці, до суспільства, в якому тон задають інтелектуали, продуценти інформації та знань, спричинив докорінну зміну засобів масової інформації. Американський філософ, соціолог та футуролог Е. Тоффлер, один із авторів концепції постіндустріального суспільства, на відміну від своїх попередників, виділив шість ключових відмінностей засобів масової інформації кінця XX – початку XXI ст. На його думку, до основних тенденцій розвитку сучасних мас-медіа належать такі: інтерактивність, мобільність, зворотність, можливості та взаємозв'язки, повсюдність і глобалізація [4]. Зважаючи на важливість означених тенденцій, розглянемо їх більш детально.

1. *Інтерактивність*. Традиційні засоби масової інформації «другої хвилі» – радіо, телебачення, преса – спілкуються зі своєю аудиторією в односторонньому порядку. Ж. Бодрійяр називав їх «антикомунікативними» за своєю суттю. «Нові медіа», навпаки, налаштовані на діалог. Проте, справжня інтерактивність розпочалася з технології Web 2.0. Сутність цієї концепції всесвітньої мережі полягає в тому, що користувачі, об'єднавшись у співтовариства, обмінюються між собою новинами і контентом. «Друга версія» інтернету призвела до розквіту блогів та соціальних мереж.

2. *Мобільність*. За даними аналітиків компанії Gartner, у найближчі три роки розвиток комп'ютерної індустрії буде головним чином стимулюватися продажами мобільних пристроїв. Ідеться переважно про бюджетні ноутбуки та планшетні пристрої із сенсорними екранами. Усе більше людей у недалекому майбутньому отримуватимуть абсолютно всю інформацію за допомогою таких гаджетів [5].

3. *Зворотність*. Е. Тоффлер розуміє під цим «здатність передавати інформацію від одного засобу масової інформації до іншого» (наприклад, перетворення аудіоінформації в текстову форму). За термінологією фахівців з комунікації йдеться про дві тенденції: конвергенцію медіа та мультимедійність. Конвергенція – це злиття різних медіа на одній технологічній платформі. Веб-ресурс – це конвергентний засіб масової інформації, який об'єднує текст, відео, аудіо та інші види контенту. Зазначене стало можливим завдяки дигіталізації контенту, або переведення його до цифрового формату. І кіноплівку, і магнітну стрічку, і газетні шпальти можна перевести до послідовності одиниць і нулів, зрозумілих комп'ютеру.

М. Гілберт і П. Лопес з Університету Південної Каліфорнії підрахували, що по-справжньому цифрова ера людства розпочалася з 2002 р., коли в «цифрі» стало зберігатися більше даних, ніж в аналоговому форматі. Якщо 2000 р. 75% всіх даних були аналоговими, то 2007 р. 94% контенту стало цифровим. Очікується, що розміри нашого «цифрового всесвіту» будуть подвоюватися кожні 18 місяців.

Як наслідок, мас-медіа стали мультимедійними – і від журналістів вимагається бути універсалами. Адже коли ми говоримо про «універсальну журналістику», то все частіше

маємо на увазі здатність працівника медіа писати тексти, робити фото, знімати відео, уміння створювати flash-додатки та аудіоролики. Конвергенція торкнулася й контенту: з'явилися «гібридні жанри» та нові форми медіа – інтернетрадіо, інтерактивне ТБ, зростає популярність електронних газет для планшетних комп'ютерів. Наприклад, амбітний проект The Daily для Apple Ipad – 100 сторінок оригінального контенту в цифровому втіленні.

4. *Можливості та взаємозв'язки.* Завдяки узгодженості розробників, з'явилися такі стандарти, як CD, Bluetooth (бездротова передача даних, яка дає можливість не тільки обмінюватися інформацією, але й керувати технікою, в т. ч. й побутовою) тощо. А стандарт USB – передача одночасно даних і живлення для периферійних пристроїв – став не лише технологічним феноменом (створений 1994 р., стандарт успішно розвивається: нещодавно з'явилася версія 3.0), а й явищем кіберкультури, спровокувавши появу цілої низки USB-гаджетів – від ламп, вентиляторів, до акваріумів, холодильників і просто естетичних flash-накопичувачів у вигляді, наприклад, шматочків дерева.

5. *Повсюдність*. «Під цим терміном, – пише Е. Тоффлер, – ми маємо на увазі систематичне поширення нових засобів масової інформації по всьому світу і у всіх економічних прошарках суспільства» [4]. Запорука політичної стабільності суспільства – у здатності подолати «інформаційний розрив» між тими, хто має доступ до новітніх комунікаційних технологій, і тими, хто перебуває в «інформаційному вакуумі», які свого роду є маргіналами. Проте, телефон і факс перестають із часом бути дорогими іграшками і приходять до кожного дому, тому що цього вимагає логіка розвитку інформаційного суспільства, – вважає науковець.

6. *Глобалізація*. За чотири хвилини компанія-фетиш Apple подешевшала на $9,9 млрд – кожна акція комп'ютерного гіганта впала в ціні на $10 після чуток про те, що легендарний глава Apple С. Джобс потрапив до лікарні з серйозними проблемами зі здоров'ям. Е. Тоффлер пише про схожі інформаційні «сплески», які стали можливими завдяки виходу медіасистеми на світовий рівень: «Будь-яка зміна в курсі американських векселів або відносини єни до німецької марки стає миттєво відомою в усьому світі; аналогічним чином наступного ранку після великих змагань у Лос-Анджелесі молодь, яка живе в Хошиміні, обговорює, хто вийшов із них переможцем. Духовні кордони держави стали настільки ж проникливими, як і фінансові» [4].

Ретельно проаналізований Ж. Бодрийяром феномен війни в Перській затоці, яка стала медійним феноменом завдяки прямим включенням CNN, емоційна залученість до всесвітніх катастроф (землетрус у Новій Зеландії та Гаїті, повені в Австралії тощо), всесвітній резонанс від висвітлення в соціальних мережах виборів в Ірані – все це свідчить, що мас-медіа породжують «ефект метелика». Мухамед аль Яхья, журналіст телеканалу «Аль-Хуррем», упевнений, що «соціальні мережі відіграли ключову роль у революціях у Тунісі та Єгипті. Невдоволення в цих країнах наростало давно, проте соціальна мережа Facebook дозволила масам зібрати демонстрації проти непопулярного режиму» [10]. Подібне спостерігається й у сучасній Україні.

Таким чином, дигіталізація, яка є ключовим елементом такої тенденції, як «зворотність мас-медіа», виділеної Е. Тоффлером, відіграє, на сьогодні, вагому роль у розвитку медіагалузі.

Ще одна праця Е. Тоффлера – «Третя хвиля» – пояснює сам процес розвитку дигіталізації. Наприклад, раніше, «в епоху «другої хвилі» засоби масової інформації захоплювали все більшу і більшу владу. Зараз же відбуваються разючі зміни. Коли подібно до грози нагрянула «третя хвиля», ніхто не очікував, що засоби масової інформації замість того, щоб розправити крила, будуть вимушені поділитися своїм впливом» [6].

Сучасні процеси розвитку цивілізації, відображенням і посиленням яких є засоби масової інформації, провокують величезний стрибок обсягу інформації, якою ми обмінюємося один з одним. І це зростання пояснює, чому ми стаємо інформаційним суспільством.

Чим більш різноманітною є цивілізація, чим більш диференційована її технологія, її енергетичні форми, тим більше інформації повинно проходити між складовими її частинами, щоб мати можливість поєднати їх воєдино, особливо перед настанням глобальних змін. Певна організація, наприклад, повинна

вміти передбачати (більш-менш точно), як на ці зміни відреагують інші організації, якщо вона хоче відповідати цим змінам. Те саме стосується й індивідів. Чим більше ми уніформовані, тим менше нам потрібно знати один про одного, щоб передбачати поведінку окремого індивіда. Але в міру того, як люди навколо нас стають все більш індивідуалізованими і демасифікованими, ми все більше потребуємо інформації – сигналів і ключів для того, щоб передбачати, хоча б у загальних рисах, як вони збираються вчиняти стосовно нас. І якщо ми не зможемо робити ці прогнози, то не зуміємо працювати або навіть жити разом.

Врешті-решт, індивіди та організації постійно прагнуть отримати більше інформації, і у всій системі пульсують зростаючі потоки даних. Форсуючи збільшення обсягу інформації, необхідної для існування соціальної системи, і збільшивши швидкість обміну нею, «третя хвиля» розгойдала структуру зношеної, перевантаженої інфосфери «другої хвилі» і створює нову структуру, здатну замінити її [6].

Саме дигіталізація стала цим об'єднуючим елементом, який уніфікував раніше існуючу розрізнену інформацію.

Тобто, запорукою такого рішучого кроку вперед у цивілізаційному розвитку став комп'ютер. Комп'ютери як поєднання електронної пам'яті з програмами, які повідомляють машині, яким чином обробляти накопичені дані, ще на початку 50-х рр. минулого століття були таким собі науковим курйозом. Проте, вже у 1955-1965 рр., протягом цього десятиліття, коли «третя хвиля» почала свій підйом у Сполучених Штатах Америки, вони стали поступово просочуватися до ділової сфери. Спочатку це були автономні пристрої з обмеженими можливостями, які використовувалися головним чином при фінансових розрахунках. Згодом машини, які наділені величезними можливостями, почали запроваджуватися на командних висотах для розв'язання різноманітних завдань. За словами Х. Поппеля, першого віце-президента компанії Booz Alien & Hamilton (консультації з питань управління), у 1965-1977 рр. людство перебувало в «ері великої центральної ЕОМ.., яка уособлює собою останнє слово технічної думки. Це головне досягнення століття машин – великий суперкомп'ютер – перебував у бомбосховищі на глибині сотень футів під центром... у стерильному середовищі... керований групою супертехнократів» [6].

Ці централізовані гіганти настільки вражали уяву людей, що незабаром стали невід'ємною частиною соціальної міфології. Кінорежисери, карикатуристи і фантасти використовували їх як символ майбутнього, шаблонно зображуючи комп'ютер якимось усемогутнім розумом – найважливішим осередком надлюдського інтелекту.

Проте, у 70-х рр. минулого століття дійсність випередила фантазію, залишивши позаду застарілі уявлення. У міру того, як стрімко зменшувалися розміри, наростала ємність пам'яті, а вартість падала, всюди стали поширюватися маленькі, дешеві, але потужні мініЕОМ. «Мізки» комп'ютера вже більше не зосереджувалися в одній-єдиній точці, – вони стали «розподілятися» [6].

Від тих пір відбулася значна інформатизація суспільства, яка розглядається не тільки як технічний, а й соціальний процес.

Таким чином, проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що під впливом нових інформаційних технологій відбулися і відбуваються значні зміни в галузі масових комунікацій. Ці зміни докорінним чином впливають на трансформацію сучасних масмедіа. Одним з основних процесів, що лежать в основі модифікації сучасної системи засобів масової інформації, є процес дигіталізації.

Використані джерела

1. Мак-Люэн М. Галактика Гуттенберга: Сотворение человека печатной культуры / М. Мак-Люэн. – К. : Ника-Центр, 2003. – 432 с.

2. Н. Больц. Шесть эпох истории медиа / Н. Больц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teterin.raid.ru/shest-epox-istorii-media/. – Заголовок з екрана.

3. Костюк В.Н. Информационные процессы в постиндустриальном обществе / В.Н. Костюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/546/714/1231/009_Kostyuk.pdf. – Заголовок з екрана.

4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер ; пер. с англ. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669 с.

5. Алан Маттер рассказал о будущем медиарынка в Cabinet Lounge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.snob.ru/profile/24088/blog/62149. – Заголовок з екрана.

6. Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер. – М. : АСТ, 2004. – 784 с.

7. Глобальная диджитализация – к чему это приведет? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://befirst.com.ua/expert/show/211-globalnaya-didzhitalizaciya-k-chemu-eto-privedet/. – Заголовок з екрана.

8. Диджитализация масс-медиа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://annababicheva.wordpress.com/2013/08/19/диджитализация-масс-медиа/. – Заголовок з екрана.

9. Шесть тенденций развития медиа по мнению Элвина Тоффлера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media-ecology.blogspot.com/2011/02/6.html. – Заголовок з екрана.

10. Alyahya M. Kh. A Democratic Roadmap for Egypt / Mohammed Khalid Alyahya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/mohammed-khalid-alyahya/egypt-democracy_b_3716660.html. – Заголовок з екрана.

11. Чорна І.В. Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання рекламних ринків в Україні та Австралії / І.В. Чорна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. − № 1. – 2013. – С. 60-63.

УДК 651

В.М. Удовик

МАТЕРІАЛИ АНАЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУПРОВОДІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В КРАЇНАХ СВІТУ

У статті висвітлюються питання формування документальних ресурсів інституту президентства інформаційно-аналітичними організаціями у провідних країнах світу та СНД, а також введення їх у електронний інформаційний простір.

***Ключові слова**: інститут президентства, аналітичні організації, документальні ресурси, інтернет.*

V.M. Udovyk

RESOURCES ANALYTICAL ORGANIZATIONS IN INFORMATION SUPPORT OF THE PRESIDENCY IN THE WORLD

The article investigates the issue of forming the documentary resources of the presidency of information and analytical organizations in leading countries and the CIS and introduction it into an electronic information space.

***Keywords**: the presidency, analytical organizations, documentary resources, Internet.*

Досвід передових країн світу показує, що в сучасному інформаційному суспільстві система інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади набуває все більшого значення. У кожній країні функціонує безліч громадських чи державних установ, які спеціалізуються на аналітиці інформаційних потоків і стратегічному плануванні та прогнозуванні. Інститут президентства як один із найважливіших державних і політичних органів також потребує постійної інформаційно-аналітичної підтримки з боку подібних інституцій.

Приватні інформаційно-аналітичні агентства з'явилися ще на початку XX ст. у США, але зростання їхнього впливу та збільшення кількості по всьому світу припало на початок 50-х рр. На сьогодні нараховується більше

© Удовик В.М.

4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер ; пер. с англ. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669 с.

5. Алан Маттер рассказал о будущем медиарынка в Cabinet Lounge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.snob.ru/profile/24088/blog/62149. – Заголовок з екрана.

6. Тоффлер Э. Третья волна / Э.Тоффлер. – М. : АСТ, 2004. – 784 с.

7. Глобальная диджитализация – к чему это приведет? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://befirst.com.ua/expert/show/211-globalnaya-didzhitalizaciya-k-chemu-eto-privedet/. – Заголовок з екрана.

8. Диджитализация масс-медиа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://annababicheva.wordpress.com/2013/08/19/диджитализация-масс-медиа/. – Заголовок з екрана.

9. Шесть тенденций развития медиа по мнению Элвина Тоффлера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media-ecology.blogspot.com/2011/02/6.html. – Заголовок з екрана.

10. Alyahya M. Kh. A Democratic Roadmap for Egypt / Mohammed Khalid Alyahya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/mohammed-khalid-alyahya/egypt-democracy_b_3716660.html. – Заголовок з екрана.

11. Чорна І.В. Порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання рекламних ринків в Україні та Австралії / І.В. Чорна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. − № 1. – 2013. – С. 60-63.

УДК 651

В.М. Удовик

МАТЕРІАЛИ АНАЛІТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУПРОВОДІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В КРАЇНАХ СВІТУ

У статті висвітлюються питання формування документальних ресурсів інституту президентства інформаційно-аналітичними організаціями у провідних країнах світу та СНД, а також введення їх у електронний інформаційний простір.

***Ключові слова**: інститут президентства, аналітичні організації, документальні ресурси, інтернет.*

V.M. Udovyk

RESOURCES ANALYTICAL ORGANIZATIONS IN INFORMATION SUPPORT OF THE PRESIDENCY IN THE WORLD

The article investigates the issue of forming the documentary resources of the presidency of information and analytical organizations in leading countries and the CIS and introduction it into an electronic information space.

***Keywords**: the presidency, analytical organizations, documentary resources, Internet.*

Досвід передових країн світу показує, що в сучасному інформаційному суспільстві система інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади набуває все більшого значення. У кожній країні функціонує безліч громадських чи державних установ, які спеціалізуються на аналітиці інформаційних потоків і стратегічному плануванні та прогнозуванні. Інститут президентства як один із найважливіших державних і політичних органів також потребує постійної інформаційно-аналітичної підтримки з боку подібних інституцій.

Приватні інформаційно-аналітичні агентства з'явилися ще на початку XX ст. у США, але зростання їхнього впливу та збільшення кількості по всьому світу припало на початок 50-х рр. На сьогодні нараховується більше

© Удовик В.М.

6 500 приватних та державних аналітичних інституцій по всьому світі, але найбільше у США – 1 823 [9]. Ці установи або т.зв. «мозкові центри» мають свої специфічні (вузькоспрямовані або універсальні) напрями досліджень, враховуючи потреби замовників та завдання, які стоять перед вищими державними органами. За період своєї діяльності вони накопичують значний масив документальних ресурсів, який при формуванні в електронні бази даних дають можливість підвищити оперативність виконання замовлень і представляють важливу джерельну базу для дослідників. На жаль, доступ до цих ресурсів мають лише співробітники даних установ, але результати досліджень часто вводяться в інформаційний простір шляхом публікації в спеціалізованих періодичних виданнях або представлені на власних інтернетсторінках організацій.

У даній статті інформаційно-аналітичні установи різних країн, що займаються дослідженням проблематики інституту президентства, розглядаються з точки зору введення ними в інформаційний простір документальних ресурсів та збереження інформаційних матеріалів про інститут президентства з можливістю доступу до них для дослідників.

Аналітичні організації давно стали об'єктом історіографічних досліджень. Дослідники розглядали їхню роль у забезпеченні державної політики та вплив на політичних діячів [1; 3; 4; 8], результати діяльності провідних співробітників [5], а також як окремо взяті установи (історія, спеціалізація та вплив на суспільні процеси) [13]. Але організації з дослідження проблематики інституту президентства недостатньо повно висвітлені у вітчизняній та зарубіжній історіографії, зокрема щодо доступу до інформаційних ресурсів, напрацьованих за роки діяльності цих інституцій.

Діяльність «мозкових центрів» спрямована на дослідження суспільно-політичних і соціально-економічних процесів у країні та світі, впливу на них глобалізації, а також на пошук оптимальних шляхів вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем, які дозволять вищій державній владі побудувати ефективну державну політику, а суспільству її підтримати. Ці інституції засновуються як державними органами, так і політичними партіями, приватними структурами, громадськими організаціями. Головні результати функціонування аналітичних агентств оформлюються у вигляді монографічних досліджень, звітів, аналітичних записок, інформаційних повідомлень, а також обговорюються на конференціях, семінарах, брифінгах та під час наукових дискусій на сторінках періодичних видань.

Установи, які займаються інформаційно-аналітичним забезпеченням вищих органів влади та створенням дискусійних майданчиків для вироблення найоптимальніших рішень у вирішенні актуальних державних проблем у різних країнах, мають свої особливості. У країнах зі слабким розвитком громадянського суспільства та демократичних інституцій, жорсткою централізацією державної влади, провідну роль у інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади відіграють державні установи. А в тих країнах, де сильне громадянське суспільство, уряд та президент ідуть на залучення приватних чи громадських установ для інформаційно-аналітичного забезпечення. Яскравим прикладом таких організацій є дослідницькі центри в США.

У цій країні установи, що займаються дослідженням функціонування та розвитку інституту президентства, можна поділити на три групи: незалежні громадські, університетські та державні організації. За кількістю університетські переважають, тому що в США університетська наука активно розвивається. Необхідно відмітити, що в США велика кількість громадських організацій та університетських кафедр, які займаються дослідженням інституту президентства, але небагато з них мають загальноамериканське визнання та доводять свої наукові результати до органів державної влади.

Одна з найбільших і найвпливовіших аналітичних громадських організацій у США – Фонд «Спадщина» – The Heritage Foundation (http://www.heritage.org), яка всі свої дослідницькі й аналітичні роботи поширює серед вищої державної влади. Мета створення фундації, визначена її засновниками, – побудова статистичної моделі суспільства і забезпечення доступу до неї широкої громадськості [2].

Фонд заснований 1973 р. і є не лише дослідницькою організацією, а й навчальним закладом. На сьогодні він відомий не лише у США, а і по

всьому світу. За даними рейтингу світових «мозкових центрів», складеного Пенсільванським університетом 2012 р., «Спадщина» посідає 18-е місце у світі та 1-е – за використанням інтернет-джерел і соціальних медіа [9].

Ця організація відома тим, що готує для новообраних президентів США аналітичні праці щодо детального обґрунтування комплексу заходів для застосування в усіх сферах діяльності Адміністрації президента. Наприклад, «Мандат на лідерство» (20 томів) та «Мандат на лідерство-2» для президента США Р. Рейгана, а також «Пріоритети для президента» (376 стор.) для президента США Дж. Буша-молодшого. Завдяки приватному фінансуванню та управлінню на принципах громадського суспільства науково-дослідними роботами, у Фонді забезпечується об'єктивність досліджень і незалежність оцінок. Будучи найбільшою громадською організацією науково-дослідного спрямування у США, Фонд складається з 14 установ, серед яких Центр азіатських досліджень, Центр аналізу даних, Центр ЗМІ та публічної політики, Центр політичних інновацій, Центр свободи імені Маргарет Тетчер та ін.

Крім того, Фонд видає електронний журнал «The insider» (http://www.insideronline.org), результати наукових досліджень та інформаційні буклети. На сайті організації публікуються інформаційні ресурси, які включають у себе результати наукових досліджень співробітників Фонду. Ці ресурси згруповані за групами: звіти, інформаційні буклети, тексти лекцій, які були прочитані видатними політиками чи експертами всього світу в самому Фонді «Спадщина», а також їхні коментарі з актуальних питань, мультимедійні матеріали. Фонд має свій блог (http://blog.heritage.org), на якому проводиться дискусія між експертами стосовно актуальних американських чи світових подій.

У Нью-Йорку діє Центр із дослідження інституту президентства та Конгресу – The Center for the Study of the Presidency and Congress (CSPC) (http://www.thepresidency.org), заснований 1965 р. як неприбуткова організація з метою сприяння президенту та парламенту, збереження історичної пам'яті інституту президентства, вироблення стратегічних пріоритетів розвитку державної політики та виховування нових політичних лідерів Америки. До вирішення зазначених питань Центр залучає відомих експертів, політиків та державних службовців. CSPC також організовує стажування для студентів та аспірантів з провідних університетів США для ознайомлення з основами публічної політики, взаємовідносин президента та парламенту, впливу на політику президента ЗМІ та громадської думи. Крім того, CSPC щоквартально видає спеціалізоване видання «The Presidential Studies Quaterly», присвячене дослідженню інституту президентства у США. Тут публікуються також матеріали, присвячені як методологічним питанням, так і аналізу практичних проблем президентства в інших країнах. На жаль, відкритого доступу до матеріалів цього журналу немає, але на сайті Центру публікуються аналітичні доповіді з актуальних питань (наприклад, «Америка у багатополярному світі: регіональні робочі групи» та ін.). Крім того, співробітники Центру ведуть блог, в якому триває дискусія з проблем, що стоять перед президентом та парламентом (наприклад, на останніх обговореннях порушувалися питання вдосконалення взаємовідносин між США та Африканським континентом) [10].

Як було зазначено вище, значна частина досліджень присвячена функціонуванню інституту президентства в США та проводиться в університетах. Відзначимо провідні організації, які не лише мають авторитет серед дослідників, а й вводять у інформаційний простір науково-інформаційні матеріали із зазначеної проблематики.

Одна з провідних організацій з дослідження документальної спадщини інституту президентства в США – Міллер-центр. Він створений 1975 р. на базі Університету Вірджинії та замислювався фундаторами як позапартійна установа, що надаватиме допомогу вищій державній владі у підвищенні ефективності державного управління. На сьогодні установа має у своєму розпорядженні фонд близько $50 млн. Про важливість агенції свідчить той факт, що президенти США особисто звертаються до неї.

Наукові дослідження та діяльність співробітників інституту спрямовані у таких напрямках: дослідження інституту президентства, вироблення методологічних засад до-

слідження державної політики, введення у суспільний та науковий обіг документальних ресурсів з проблематики інституту президентства з метою заохочення та активізації громадянського суспільства, а також сприяння роботі двопартійної комісії, яка виробляє спільні рекомендації для президента та парламенту стосовно актуальних подій. За часи існування Центру, його співробітники підготували більше 300 праць, дві з яких були нагороджені премією Бенкрофта (за досягнення у галузі історії США).

На веб-сайті установи (http://millercenter.org) представлені не лише історичні відомості та фактологічна інформація про президентів США, а й багатий архівний матеріал (аудіо- та відеовиступи президентів США).

У 80-х рр. XX ст. Центр перехопив ініціативу від президентських бібліотек США в реалізації проектів усної історії президентства США, при цьому сформувавши найбільший архів аудіовізуальних та стенографічних матеріалів. Очолює проект усної історії Міллер-центру проф. Рассел Л. Райлі. Цей інститут розробив новий підхід у реалізації збору матеріалів усної історії. Приміром, інтерв'ю проводиться групою вчених упродовж кількох днів і охоплює великий спектр ключових осіб президентської адміністрації та політичних подій [12]. Крім того, Центр ініціює дослідження окремих політичних подій, які стосуються президентської політики (наприклад, круглий стіл «Фолклендські війни в усній історії»). Після розшифровки записів стенограми зберігаються у відповідній президентській бібліотеці і в бібліотеці Міллер-центру.

Хауенштайн Центр президентських досліджень (Hauenstein Center for Presidential Studies) (http://hauensteincenter.org) був створений на базі Гранд Валей державного університету 2001 р. з ініціативи колишнього радника президента та керівника розвідки полковника Ральфа Хауенштайна. 2003 р. Центр очолив У. Глівс, який вивів центр на міжнародну арену шляхом організації міжнародних веб-дебатів за участі до 3 500 глядачів з одночасною трансляцією в YouTube. За його керівництва Центр став засновником більше 130 державних проектів, у т. ч. трьох національних конференцій. У. Глівс ініціював створення Академії лідерства для виховування майбутніх лідерів країни серед американської молоді. На базі цієї Академії відбуваються зустрічі студентів та молоді з місцевими лідерами, які готові поділитися досвідом та своїми думками на майбутнє. Ці заходи відвідали чотири президенти США та їхні «перші леді», два віце-президенти, чотири держсекретарі та шість губернаторів. Крім того, використовуючи сучасні інформаційні технології, У. Глівс розширив коло комунікаційних каналів як із дослідниками, так і з користувачами. Він започаткував проект «Ask Gleaves» (запитайте Глівса) – перший блог у США, присвячений дослідженням інституту президентства, блог на сайті «Britannica» (http://www.britannica.com/blogs/author/hcenter) та завів сторінки у соцмережах (https://www.facebook.com/hauensteingvsu).

Центр президентських та парламентських досліджень Школи публічної політики Американського університету у Вашингтоні (http://www.american.edu/spa/ccps/index.cfm) заснований 1979 р. Об'єктами дослідження співробітників Центру є взаємовідносини президента та парламенту, лобіювання приватних інтересів поза межами виконавчої влади та президентські виборчі кампанії. Результати наукових дискусій та розвідок учені Центру публікують на сторінках провідних фахових видань та у вигляді монографій. Наприклад, за останні роки вийшли праці проф. К. Нельсона «Грант-парк: демократизація президентських виборів 1968-2008» (2012), директора Центру Д. Тербера «Обама на посаді» (2011), «Боротьба за владу: взаємовідносини президента та Конгресу» (2009), «Виборчі кампанії. Американський стиль» (2009) тощо. Центр проводить цикл лекцій і навчальних семінарів у вихідні дні для студентів та молодих політиків. Наприклад, восени 2013 р. відбулися такі лекції: «Використання інтернету в інформаційно-пропагандистських кампаніях», «Управління інформаційно-пропагандистськими кампаніями», «Етика та лобіювання», «Виборче поле» та ін.

Центр Пітера Калікофа з дослідження президентства США Університету Хофстра (http://www.hofstra.edu/academics/colleges/hclas/prssty/index.html) – одна з молодих уста-

нов (створена 2006 р.), але яка зарекомендувала себе як достойний конкурент впливовим аналітичним інституціям. Співробітники Центру були активними учасниками громадського обговорення під час президентської виборчої кампанії 2008-2009 рр. Крім того, Центр Пітера Калікофа організував 11 конференцій з дослідження діяльності кожного президента США, починаючи з Франкліна Рузвельта до Білла Клінтона. У роботі цих заходів взяли участь чотири колишніх президенти США – Джеральд Форд, Джиммі Картер, Джордж Буш-старший та Білл Клінтон. На сайті є відео з їхніми промовами. Крім проведення щорічних конференцій, Центр сприяє науковим дослідженням, пов'язаним з американським президентством, та фінансує серію лекцій видатних учених і політиків із зазначеної проблематики.

Необхідно відмітити, що в інформаційно-аналітичному забезпеченні інституту президентства у зовнішньополітичних відносинах велику роль відіграють розвідувальні служби. Наприклад, за спогадами керівника Центральної розвідки США А. Даллеса, однією з причин створення ЦРУ в США була необхідність координації розвідувальної інформації та її оперативний аналіз для забезпечення вищих керівників держави [6; 7]. Від самого початку ЦРУ розпочала підготовку щоденних та щонедільних бюлетенів, в яких проводилась оцінка світових подій на основі моніторингу інформаційних повідомлень з усього світу.

Необхідно згадати й провідний дослідницький інститут з проблематики інституту президентства у Мексиці – Центр Вісенте Фокса (http://centrofox.org.mx), який розпочав свою роботу 2007 р. Цей Центр поєднав у собі всі види організацій, що займаються документальною спадщиною – це бібліотека, музей та науково-дослідний інститут. Бібліотека та музей наділені меморіальними функціями з метою формування інформаційних ресурсів (книги, періодичні видання, аудіо-, відеоматеріали), які висвітлюють передвиборчу кампанію та діяльність на посту глави держави президента Мексики 2000-2006 рр. В. Фокса [11]. Водночас науково-дослідний інститут займається дослідженням державного управління, проведенням науково-практичних конференцій та виробленням рекомендацій з підвищення ефективності діяльності президентської влади в країні.

На терені СНД, у країнах якого сильні позиції президентства, інформаційно-аналітичним забезпеченням органів державної влади, зокрема інституту президентства, займаються державні науково-дослідні установи.

Інформативно насичений веб-портал Російського інституту стратегічних досліджень (http://www.riss.ru), який займається інформаційним забезпеченням не лише президента та його служб, а й апарату уряду, парламенту та інших органів вищої державної влади. Цікаво, що серед завдань Інституту, крім аналізу та прогнозування політичних і соціально-економічних процесів на глобальному та регіональному рівнях, забезпечення національної безпеки, розгляду шляхів врегулювання кризових ситуацій тощо, є й протидія фальсифікаціям історії на пострадянському просторі. Інститут у своєму складі має 6 дослідницьких Центрів та філіали як у Росії, так і за кордоном. У світовий інформаційний простір вводяться матеріали досліджень у вигляді аналітичних довідок, які охоплюють усі найважливіші соціально-політичні та економічні питання РФ та країн світу, а також шляхом публікації електронної повнотекстової версії наукового журналу «Проблеми національної стратегії», в яких, крім зазначених проблем, порушуються питання зовнішніх ризиків та загроз.

Інформаційно-аналітичний центр при Адміністрації президента Республіки Білорусь (http://iac.gov.by) створений 2006 р. як провідна державна науково-дослідна установа в галузі інформаційно-аналітичного забезпечення президента та його адміністрації зі стратегічних напрямків усіх галузей розвитку суспільства. Центр був сформований на базі Інституту соціально-політичних досліджень при Адміністрації президента та продовжив його роботу. Результати роботи Центру, представлені на його веб-сторінці, являють собою матеріали, присвячені щоденній роботі президента (огляди (двічі на місяць)) та щорічному зверненню до білоруського народу та Національних Зборів. Крім того, співробітники Центру проводять і щомісячні соціологічні опитування з різноманітної тематики щодо актуальних подій державної політики.

Казахський інститут стратегічних досліджень при Президентові Республіки Казахстан (КИСИ) (http://www.kisi.kz) – державна науково-дослідна установа, головним завданням якої є науково-аналітичне забезпечення діяльності глави держави й Адміністрації Президента Казахстану. Інститут проводить фундаментальні дослідження зі стратегічних проблем зовнішньої та внутрішньої політики, соціально-економічного розвитку Казахстану, готує матеріали прогнозно-аналітичного характеру для керівництва країни. Реалізовуючи дані завдання, співробітники інституту проводять моніторинг внутрішньополітичного та соціально-економічного розвитку суміжних країн; аналізують двосторонні відносини Казахстану з Росією, Китаєм, США, Туреччиною, країнами Європейського Союзу і СНД; досліджують проблеми інтеграції на пострадянському просторі, а також процеси демократизації та становлення політичних інститутів у Казахстані, проблеми економічної безпеки Республіки Казахстан і тому подібне. На сайті інституту представлені всі друковані видання (у повнотекстовому вигляді), в яких співробітники представляють результати своєї роботи (періодичні журнали, монографії), а також приділена велика увага роботам президента і працівникам його Адміністрації (авторські роботи Н. Назарбаєва, послання народові Казахстану за всі роки, інтерв'ю тощо).

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України (http://www.niss.gov.ua) – це державний науково-дослідний інститут, який подає на розгляд Президентові України у вигляді проектів програмних документів, експертиз нормативно-правових актів, аналітичних довідок і пропозицій щодо основних засад внутрішньої та зовнішньої політики, шляхів вирішення загальнодержавних і регіональних проблем суспільного розвитку. Більша частина аналітичних матеріалів, що згруповані за тематичним принципом, представлена на порталі Інституту. Крім того, портал надає доступ до електронних текстів наукової продукції: монографій, аналітичних доповідей, матеріалів круглих столів та двох журналів «Стратегічні пріоритети» та «Pro Futuro», а також послання Президента України до Верховної Ради України за всі роки.

Із проблематики інституту президентства проводить науково-дослідну роботу і Фонд Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Для охоплення широкого кола запитів, потреб замовників, робота ФПУ направлена як на підготовку аналітичних матеріалів, так і пошук новітньої бібліографічної інформації з проблематики державотворення, конституціоналізму та державного управління. Новітня бібліографія нових видань як в Україні, так і за кордоном, зокрема в СНГ, подається в інформаційно-бібліографічному бюлетені «Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства», електронні версії якого представлені на порталі НБУВ (http://nbuv.gov.ua/bull/j). При запитах користувачів дана література може бути замовлена через бібліотечні канали та наукові міжнародні зв'язки. Крім того, інформаційні ресурси, які використовувалися в забезпеченні вищих органів державної влади, входять до складу електронних баз даних (бібліографічна, повнотекстові, мультимедійна та фактографічна), що дає змогу, за потреби, швидко відновити матеріали та використати ретроспекцію зарубіжного досвіду. Аналітичні матеріали й інформаційні ресурси, які формуються за участі ФПУ, відображають як суто президентську тематику, так і актуальні проблеми державного управління та конституціоналізму, які стоять перед українським суспільством. У інформаційно-аналітичному бюлетені «Інститут президентства в системі сучасних міжнародних відносин» відображаються також питання президентських виборчих перегонів та впливу міжнародних і глобалізаційних процесів на українську державну політику. Для висвітлення реакції зарубіжної спільноти на діяльність органів державної влади в Україні, зокрема інституту президентства, ФПУ проводить моніторинг провідних зарубіжних ЗМІ на предмет виявлення відгуків про Україну. Результати цієї діяльності, узагальнені в реферативному виданні «Україна у відгуках зарубіжної преси», поширюється не лише серед користувачів органів вищої державної влади, а й серед більшості публічних і наукових бібліотек України та читачів НБУВ.

Отже, у більшості країн світу ведеться науково-дослідна робота з дослідження процесів функціонування та розвитку інституту президентства, але не так багато організацій займаються цими питаннями окремо, а не в контексті суспільно-політичних і міжнародних подій. Типологія таких установ залежить від ролі громадянського суспільства в країні, сильних позицій президентської влади та впливу приватного капіталу на політичних діячів. У західних країнах, де наукова робота зосереджена переважно в університетах, більшість спеціалізованих центрів з дослідження інституту президентства знаходяться при освітніх закладах або ініційовані ними. В країнах СНД цими питаннями займаються, переважно, державні науково-дослідні організації. Напрацьовуючи цінний досвід з вивчення президентської влади у кризових ситуаціях, при вирішенні складних суспільних та міжнародних проблем, аналітичні організації створюють велику джерельну базу, яку намагаються вводити в сучасний інформаційний простір, зокрема в електронне середовище шляхом насичення своїх інтернетпорталів науковою продукцією загального доступу.

Використані джерела

1. Барановская Ю.В. Типология мозговых центров США / Ю.В. Барановская // Гілея (науковий вісник) : збірник наукових праць. Спецвипуск. – К., 2009. – С. 340-346.

2. Білецький В. С. «Третій сектор» як основа громадянського суспільства [Електронний ресурс] / В.С. Білецький. – Режим доступу: http://www.vesna.org.ua/txt/biletskv/trsec.html. – Назва з екрана.

3. Годлюк А.М. Аналітичні інститути (Мозкові центри) у зовнішній політиці США [Електронний ресурс] / А.М. Годлюк // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. – К.: КиМУ, 2011. – Вип. 2. – С. 78-88. – Режим доступу: http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p02/05%20godluk.pdf. – Назва з екрана.

4. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон ; пер. с англ. ; под общ. ред. В.И. Седова. – М. : Прогресс, 1976. – 421 с.

5. Дугин А.Г. Основы геополитики / А.Г. Дугин. – М. : АРКТОГЕЯ-центр, 2000. – 928 с.

6. Старкин С.В. Аналитические издания ЦРУ как инструмент информационного обеспечения американского внешнеполитического процесса: основные этапы эволюции [Электронный ресурс] / С.В. Старкин // Теория и практика общественного развития. – 2011. – № 2. – Режим доступа: http://www.teoria-practica.ru/-2-2011/politika/starkin.pdf. – Загл. с экрана.

7. Старкин С.В. Разведывательно-информационное обеспечение деятельности администрации Д. Эйзенхауэра [Электронный ресурс] / С.В. Старкин // Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки. – 2011. – № 3 (17). – Режим доступа: http://www.fmo.unn.ru/files/2013/05/Starkin-S.V.-Razvedy-vatel-no-informatsionnoe-obespechenie-deyatel-nosti-D.-E-jzenhaue-ra.pdf. – Загл. с экрана.

8. Шейдина И.Л. США: «фабрики мысли» на службе стратегии / И.Л. Шейдина. – М. : Наука, 1973. – 192 с.

9. 2012 Global Go To Tink Tanks Index Report [Electronic resource]. – Access mode: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=think_tanks. – Title from screen.

10. How Can the US Best Redefine. Its Approach to Economic Engagement with Africa? [Electronic recource]. – Access mode: http://presidentialfellows.wordpress.com. – Title from screen.

11. Martin Diego Rodriguez Azcárraga, Salinas Pliego, Slim y Roberto Hernández, entre asociados del Centro Fox [Electronic recource] / Martin Diego Rodriguez // La Jornada. – Access mode: http://www.jornada.unam.mx/2007/05/31/index.php?section=politica&article=015n1pol. – Title from screen.

12. Oral Histories [Electronic resource]. – Access mode: http://millercenter.org/scripps/archive/oralhistories. – Title from screen.

13. The Power of Ideas. The Heritage Foundation at 25 Years [Electronic resource] / by Lee Edwards Jameson. – Access mode: http://www.nytimes.com/books/first/e/edwards-ideas.html. – Title from screen.

УДК 651.4:001.5(477)

В.В. Добровольська

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ

У статті обґрунтовуються можливості використання пізнавальних можливостей комунікаційного підходу для вдосконалення галузевої системи керування документацією.

Ключові слова: *система керування документацією, комунікаційний підхід, управління галуззю, крокова методика, комунікаційне середовище.*

V.V. Dobrovolska

COMMUNICATIVE APPROACH FOR THE IMPROVEMENT OF DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEM

In the paper grounds the possibility of using cognitive capabilities of the communicative approach for improvement of branch system of document management.

Keywords*: system of document management, communicative approach, branch management, step-by-step methodology, communicative approach.*

Вивчення керування документацією на етапі освоєння інформаційних технологій у функціональному зрізі як складової частини системи соціальних комунікацій підготовлене тривалою історією розвитку документознавчої думки та суміжних наук.

Відзначимо, що у документознавстві співіснують різні загальнонаукові підходи до аналізу системи керування документацією. Це створює реальні передумови для дослідження комунікаційних засад функціонування цієї системи. Помітне місце в цій системі має відігравати комунікаційне середовище керування документацією.

Під комунікаційним середовищем нами розуміється складна система, яка забезпечує обмін документознавчою інформацією у вертикальному та горизонтальному зрізах, а також одержання документознавцями інформації з інших галузей і поширення документознавчих знань в інших сферах.

Комунікаційне середовище має власні функції й інфраструктуру, яка визначається сучасними та перспективними можливостями інформаційних технологій.

Складність і багатоаспектність комунікаційного середовища сучасного документознавства в цілому, і системи керування документацією зокрема, зумовлює використання якісно нових підходів до його дослідження.

В.В. Різун справедливо відзначає, що вивчення явищ, процесів і функцій соціальних комунікацій має здійснюватися на основі соціально-комунікаційного підходу. «Суть цього нового для науки, в цілому, підходу є фіксація, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретація даних … з точки зору того, чи здійснив об’єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об’єкт впливу» [3]. Відповідно до проблематики даної статті, соціально-комунікаційні аспекти полягають насамперед у вивченні впливу системи керування документацією на діяльність органів управління та реакцією соціуму на цей вплив. Активізація дослідження системи соціальних комунікацій створила передумови для формування комунікаційного підходу. Суть цього підходу полягає в тому, що при вивченні будь-якого об’єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві, в першу

© Добровольська В.В.

чергу досліджуються найбільш характерні для них комунікаційні аспекти, що визначають їхній стан і розвиток. Формування і розповсюдження комунікаційного підходу відіграло визначальну роль у розвитку теорії соціальних комунікацій. «Фундаментальними аспектами цієї теорії є обґрунтування комунікаційної природи соціальної реальності, визначення механізму комунікаційних зв'язків; комунікаційної взаємодії в різних комунікаційних системах, структурах і процесах; з'ясування сутності комунікаційної взаємодії …» тощо [6, 234].

У межах цілісної теорії комунікаційного підходу обґрунтовується взаємодія трьох базових складових соціальних комунікацій: соціальні структури, комунікаційні системи та засоби комунікацій [6; 7].

Підвищення ефективності використання комунікаційного підходу досягається в результаті його інтегрування з іншими загальнонауковими підходами. Зокрема, взаємодія комунікаційного та системного підходів дозволяє вивчати керування документацією як складну комунікаційно-орієнтовану систему. Поєднання можливостей комунікаційного та структурного підходів дає можливість для вивчення комунікаційної спрямованості структурних елементів системи керування документацією. Інтеграція комунікаційного та функціонального підходів спрямована на вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси в системі керування документацією.

Яскраво виражена соціально-комунікаційна орієнтація системи керування документацією дозволяє вивчати її на основі комунікаційного підходу як елемент складної комунікаційної системи: галузь → управління галуззю → отримання нового управлінського знання → формування управлінського рішення → розповсюдження цього рішення за неформальними каналами → створення управлінського документа → кумуляція документів і включення їх у комунікаційну систему управління галуззю → керування документацією → користувач → процес службових комунікацій у документованій формі → використання документа в системі управління галуззю → старіння документа → початок діяльності та створення нового документа.

Поєднання пізнавальних можливостей системного, структурного, функціонального та комунікаційного підходів дозволяє запропонувати спеціальну методику дослідження системи керування документацією в галузевих органах управління. Суть цієї методики полягає в послідовному наближенні від частки до цілого. Для зручності викладу методика подана у вигляді послідовних кроків. Такий спосіб репрезентації методики розповсюджений у дослідженнях, присвячених оптимізації складних систем.

Серед наук документально-комунікаційного циклу даний підхід апробований у монографії М.С. Слободяника [5] і кандидатських дисертаціях О.Г. Кириленка[2] та В.В. Добровольської [1]. Зупинимося на викладі методики докладніше.

Крок перший – генезис і розвиток дослідження проблеми керування документацією.

Передбачається аналіз сутності керування документацією. Для цього слід у комплексі простежити сучасні проблеми розвитку документознавства в цілому та керування документацією зокрема, вивчити зміст базових міжнародних і національного стандартів, а також стандартів з керування документацією зарубіжних країн, насамперед Росії. Особливої уваги заслуговує Європейська специфікація MoReg, яка є базовою для подальшої організації робіт з керування електронною документацією. Слід проаналізувати генезис керування документацією, її роль у системах управління та професійних комунікацій. Необхідно прогнозувати зміни, що мають відбутися в керуванні документацією під впливом освоєння інформаційних технологій.

Крок другий – аналіз діяльності органів управління галузі як бази керування документацією**.**

Для цього аналізуються сучасні тенденції розвитку галузі, які визначальним чином впливають на систему галузевого управління. Здійснюється аналіз системи управління, обраної для поглибленого дослідження галузі на загальнодержавному і регіональному рівнях та основні нормативно-правові документи, що регламентують цей процес. Органи управління галуззю слід охарактеризувати як базу для впровадження системи керування доку-

ментацією. Необхідно вивчити організацію діловодства в галузевому міністерстві та в узагальненому вигляді репрезентувати номенклатуру справ як чинник організації діловодних процесів. Потребує поглибленого аналізу вплив на діловодство процесу інформатизації в цілому та представлення управлінської документації з питань галузі на спеціалізованих веб-сайтах. Проведення дослідження у вказаних вище напрямах є необхідною умовою для переходу від пасивного за своєю природою процесу діловодства до комплексної системи керування документацією.

Крок третій – репрезентація теоретико-методологічних засад дослідження.

Для цього основна увага приділяється загальнонауковим методам дослідження, що базуються на пізнавальних можливостях наукових підходів, які сформовані на основі категорій: система, функції, структура, модель. Викладена суть кожного з цих підходів та можливості їхнього використання у поєднанні з комунікаційним підходом для дослідження системи керування документацією в галузевих органах управління.

Крок четвертий – розробка системно-функціональної моделі керування документацією.

Вона має базуватися на результатах комплексного аналізу галузевої системи керування документацією як складної системи. Для цього визначаються основні елементи моделі та зв'язки між ними.

Крок п'ятий – побудова спеціалізованої системно-комунікаційної моделі керування документацією в управлінні галуззю.

Обґрунтовуються елементи, що входять до цієї моделі, та зв'язки, що виникають між цими елементами. Першочергова увага приділяється аналізу бінарних зв'язків.

Крок шостий – вивчення динаміки змін інформаційно-комунікаційних потреб менеджерів у конкретній галузі.

Встановлюється постійна та динамічна складові інформаційно-комунікаційних потреб. Зміст динамічної складової визначається шляхом аналізу змін, що відбувається у світовому професійному середовищі. Здійснюється аналіз міжнародних програм і проектів, що визначають подальший розвиток системи керування документацією в конкретній галузі.

Крок сьомий – обґрунтування стратегічних засад удосконалення процесів керування документацією.

З'ясовуються базові складові розробки стратегії та їхній вплив на подальший розвиток процесів керування документацією в органах управління галуззю.

Крок восьмий – розробка стратегічного плану вдосконалення процесів керування документацією та аналіз можливості його реалізації.

Стратегічний план побудовано шляхом визначення місії та декомпозиції цілей системи й обґрунтування на цій основі комплексу завдань, які розвивають основні елементи запропонованих дослідниками моделей. Визначаються основні напрями реалізації запропонованого стратегічного плану та можливості його реалізації в органах управління галуззю.

Крок дев'ятий – обґрунтування пріоритетних напрямів керування електронною документацією на основі її комплексного аналізу впродовж життєвого циклу документа.

Для цього аналізується організація та технологія функціонування електронної документації в органах управління галуззю. Розкриваються зміни, що відбуваються в комунікаційній структурі керування документацією під впливом новітніх технологій.

Таким чином, кроки 1-2 орієнтовані на вивчення розвитку системи керування документацією та можливостях її освоєння в органах управління галуззю. Кроки 3-5 присвячені теоретико-методологічному обґрунтуванню моделювання системи керування документацією. Кроки 6-9 присвячені розробці стратегії розвитку системи керування документацією в органах управління галуззю та визначенню можливостей реалізації цієї стратегії при керуванні традиційними та електронними документами.

Розроблена крокова методика сприяє планомірній роботі з дослідження процесу керування документацією та обґрунтуванню його вдосконалення в сучасному комунікаційному

Використана література

1. Добровольська В.В. Керування документацією в органах управління культурою України: соціально-комунікаційний аспект : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: спец. 07.00.02 «Документознавство, архівознавство» / В.В. Добровольська ; НАКККіМ. – К., 2012. – 16 с.

2. Кириленко О.Г. Еволюція наукових уявлень про бібліотечну технологію в Україні (80–90-ті роки) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / О.Г. Кириленко ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського – К., 1996. – 23 с.

3. Різун В.В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] / В.В. Різун // Інститут журналістики : [сайт] – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf – Назва з екрана. – Оновлюється часто.

4. Слободяник М.С. Бібліотека. Документ. Комунікації : вибрані праці / М.С. Слободяник. – К. : Ліра-К, 2010. – 308 с.

5. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М.С. Слободяник. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 268 с.

6. Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации : учеб. пособие / А.В. Соколов. – СПб. : СПбГУП, 1996. – 320 с.

7. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : слов.-справочник / авт.-сост. В.А. Ильганаева. – Харьков : КП «Гор. типогр.», 2009. – 391 с.

ПОДІЇ ТА ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Міністерство культури України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Кафедра суспільних наук

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПЕРШІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА О.І. ПУТРА»

м. Київ, 19-20 березня 2014 р.

Загальна інформація

Місце проведення: зала Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 15, ауд. 1

До участі у Всеукраїнській конференції запрошуються **вчені, молоді науковці, аспіранти** навчальних закладів, а також практичні працівники закладів освіти, науки та культури України.

Повні тексти доповідей (наукові статті) будуть надруковані в наукових часописах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, а саме: «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», «Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв»; «Культура і сучасність»; «Мистецтвознавчі записки», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство».

Мови конференції: українська, російська, англійська.

Тематика конференції охоплює такі **проблеми**:
Секція 1. Формування історичної думки в національно-культурному просторі.
Секція 2. Проблеми освіти, виховання та навчання.
Секція 3. Культурно-мистецький простір сучасної України: стан та тенденції розвитку.
Секція 4. Наукові засади управлінської думки сьогодення.
Секція 5. Сучасні напрями теоретичних і прикладних досліджень у соціології, політології та правознавстві.

Розклад роботи

Початок роботи конференції 19 березня 2014 р.
10.00 – 11.00 – Реєстрація учасників
11.00 – 11.30 – Відкриття конференції
11.30 – 14.00 – Пленарне засідання
14.00 – 15.00 – Обідня перерва
15.00 – 18.00 – Робота секцій
Завершення роботи конференції 20 березня 2014 р.
11.00 – 14.00 – Робота секцій
14.00 – 16.00 – Підбиття підсумків.

Реєстрація (подання інформаційних матеріалів)

Для участі в роботі всеукраїнської конференції потрібно **до 01 березня 2014 року** надіслати до організаційного комітету заповнену за зразком заявку і тези доповіді електронною поштою **kfsys@dakkkim.edu.ua** , **alievala@ukr.net** (з позначкою «**конференція**»).
Назва файлу повинна відповідати прізвищу доповідача із вказівкою для заявки – Заявка, для тез – Тези. Наприклад: Vitruk_zajavka.doc, Vitruk_tezy.doc
Внесення доповідей у план конференції проводитиметься за рішенням організаційного комітету.

Вимоги до тез доповіді

Ліворуч без відступу подати індекс УДК. Праворуч – прізвище, ім'я, по батькові автора, науковий ступінь, вчене звання, повна назва установи, де працює або навчається автор. Шрифт Times New Roman, кегль 14.
Назва доповіді через один міжрядковий інтервал посередині рядка (великими літерами, без крапки в кінці): шрифт Times New Roman, кегль 14, грубо.

Зразок оформлення

УДК 081

АЛІЄВА Людмила Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Текст тез подавати через один міжрядковий інтервал після назви. Вирівнювання за шириною.

Вимоги до оформлення: формат А-4; береги: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см, шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1.
Обсяг тез: **до 2-х сторінок.**

Зразок оформлення заявки

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Повна назва установи, в якій працює/навчається учасник, посада, науковий ступінь, вчене звання.
3. Тема доповіді.
4. Контактний телефон.
5. Електронна адреса
6. Чи плануєте особисту участь у конференції? (Так або ні).
7. Чи бажаєте опублікувати тези доповіді? (Так або ні).
8. Чи є потреба в оформленні офіційного персонального запрошення? (Так або ні).

Організаційний внесок

Організаційний внесок включає участь у всіх заходах конференції, інформаційний пакет учасника та примірник тез доповідей.
– для працівників НАКККІМ – ***50 грн***.
– для представників інших ВНЗ та організацій – ***130 грн***.

Організаційний внесок можна надіслати на картку Приват банку № 5363 5423 0092 8836 Алієва Людмила Олександрівна – голова оргкомітету конференції (після сплати на картку прохання повідомити час сплати та прізвище платника, просимо зберігати чек) або сплатити особисто методисту кафедри суспільних наук Кононенко Ользі Володимирівні за адресою: вул. Лаврська, 9, корп. 11, ауд. 32 кафедра суспільних наук.

Оргкомітет сприяє розміщенню учасників у готелях м. Києва за індивідуальним запитом. Проживання і харчування за рахунок учасників.

Координати організаційного комітету

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
вул. Лаврська, 9, корп. 11, ауд. 32, м. Київ, 01015
Телефони: 044-531-99-81 – кафедра суспільних наук, методист Кононенко Ольга Володимирівна;
+380-63-787-68-40 – голова оргкомітету конференції, доц. Алієва Людмила Олександрівна.
Електронні адреси: **kfsys@dakkkim.edu.ua, alievala@ukr.net**

Міністерство культури України
Міністерство освіти і науки України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Інститут менеджменту
Кафедра документознавства та управління соціальними комунікаціями
Кафедра української та іноземних мов

ІІ МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ДОКУМЕНТ, МОВА, СОЦІУМ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»

м. Київ, 10-11 квітня 2014 р.

Загальна інформація

Мета конференції: висвітлити актуальні теоретичні та практичні питання у сфері документознавства, мовознавства, перекладознавства, прикладної лінгвістики, літературознавства, бібліотекознавства, архівознавства, соціальних комунікацій, інформаційних технологій в науках документно-комунікаційного циклу.

Місце проведення: конференц-зала Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 15.

До участі в міжнародній конференції запрошуються **вчені, молоді науковці, аспіранти, викладачі та наукові працівники** закладів освіти, а також **практичні працівники** бібліотек, органів НТІ, архівів та служб документаційного забезпечення управління з України та зарубіжних держав, які активно займаються розробками у сфері документознавства, інформаційної діяльності, мовознавства, літературознавства, соціальних комунікацій тощо.

Повні тексти доповідей (наукові статті) можуть бути надруковані в наукових часописах «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство».

Мови конференції: українська, російська, англійська.

Передбачено роботу таких секцій**:**

1. Теорія та практика документознавства.
2. Сучасне мовознавство: здобутки і перспективи.
3. Літературознавчі студії в історичному, культурологічному та філософському аспектах.
4. Теоретичні та практичні засади розвитку бібліотекознавства, книгознавства та бібліографії.
5. Сучасні проблеми архівної науки.
6. Інформаційні технології в науках документно-комунікаційного циклу.
7. Соціокультурні виміри інформаційного суспільства.

Розклад роботи

Початок роботи конференції **10 квітня 2014 р.**:

09.00–10.00	–	Реєстрація учасників
10.00–10.30	–	Відкриття конференції
10.30–13.00	–	Пленарне засідання
13.00–14.30	–	Обідня перерва
14.30–18.00	–	Робота секцій
16.00–16.30	–	Перерва на каву
18.00	–	Вечеря

Завершення роботи конференції **11 квітня 2014 р.**:

10.00–13.00	–	Робота секцій
13.00–14.00	–	Підведення підсумків. Ухвалення резолюції
14.00–15.00	–	Екскурсія Національним Києво-Печерським історико-культурним заповідником

Реєстрація (подання інформаційних матеріалів)

Для участі в роботі міжнародної конференції потрібно надіслати електронною поштою до **організаційного комітету до 10 березня 2014 року заповнену за зразком заявку і тези** доповіді.

Назва файлу повинна відповідати прізвищу доповідача із вказівкою для заявки – Заявка, для тез – Тези. Наприклад: Vitruk_zajavka.doc, Vitruk_tezy.doc

Заявку та тези необхідно надіслати до 10 березня 2014 р. за електронною адресою: **mitic007@ukr.net, lucynka@ukr.net, tereska.rp@gmail.com** (з позначкою «**конференція**»).

Унесення доповідей у план конференції проводитиметься за рішенням організаційного комітету.

Вимоги до тез доповіді

Ліворуч без відступу подати індекс УДК. Праворуч – прізвище, ім'я, по батькові автора, науковий ступінь, вчене звання, повна назва установи, де працює або навчається автор. Шрифт Times New Roman, кегль 14.

Назва доповіді через один міжрядковий інтервал посередині рядка (великими літерами, без крапки в кінці): шрифт Times New Roman, кегль 14, грубо.

Зразок оформлення

УДК 930.25 «1990/2010»

БОРЯК Тетяна Геннадіївна,
кандидат історичних наук, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ, Україна)

«АРХІВНА УКРАЇНІКА»: ДО ІСТОРІЇ УСТАЛЕННЯ ПОНЯТЬ

Текст тез подавати через один міжрядковий інтервал після назви. Вирівнювання за шириною.

Вимоги до оформлення: формат А-4; береги: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см, шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1.

Обсяг тексту: **до 2-х сторінок.**

Зразок оформлення заявки

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Повна назва установи, в якій працює/навчається учасник, посада, науковий ступінь, вчене звання.
3. Тема доповіді.
4. Контактний телефон.
5. Електронна адреса.
6. Чи плануєте особисту участь у конференції? (Так або ні).
7. Чи бажаєте опублікувати тези доповіді? (Так або ні).
8. Чи є потреба в оформленні офіційного персонального запрошення? (Так або ні).

Організаційний внесок

Організаційний внесок покриває участь у всіх заходах конференції, інформаційний пакет учасника і становить 130 грн.

Інформацію, куди надсилати кошти, повідомимо до грудня 2013 р.

Оргкомітет сприяє розміщенню учасників у готелях м. Києва за індивідуальним запитом. Проживання і харчування за рахунок учасників.

Координати організаційного комітету

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
вул. Лаврська, 9, корп. 7, ауд. 1-а, м. Київ, 01015.
Телефони: 044-254-45-86 – кафедра; +380-95-584-03-40 – Харченко Світлана Василівна
Електронна адреса: **mitic007@ukr.net**, **lucynka@ukr.net, tereska.rp@gmail.com**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Вінічук Ірина Михайлівна – заступник директора Інституту менеджменту, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційних технологій

Горбачова Ганна Юріївна – аспірантка НАКККіМ

Добровольська Вікторія Василівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності НАКККіМ

Дроздова Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент, докторант Харківської державної академії культури

Зоряна Антоніна Михайлівна – аспірантка НАКККіМ

Карпов Віктор Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри НАКККіМ

Литвинська Світлана Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету

Личук Марія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями НАКККіМ

Моісєєва Наталія Іванівна – кандидат філософських наук, доцент, помічник проректора з гуманітарних питань та виховної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Петрова Людмила Григорівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри документознавства та управління соціальними технологіями НАКККіМ

Спрінсян Василь Георгійович – кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету

Удовик Володимир Миколайович – кандидат історичних наук, директор Фонду Президентів України; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Чорна Інна Віталіївна – магістрант Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Приймаються оригінальні матеріали, що раніше не друкувалися.

Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Звертаємо увагу авторів на необхідність дотримуватися вимог, які висуває Міністерство освіти і науки України до фахових видань, а саме – на необхідність включення до тексту статті таких елементів:

– постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що пропонуються для публікації в журналі, подаються автором у вигляді тексту, надрукованого за допомогою засобів комп'ютерної техніки (1 друкований примірник і копія в електронному вигляді). Текст статті можливо передати електронною поштою на адресу редакції **bdi-journal@ukr.net.**

Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиці, фотографії та малюнки, не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту (розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5, поля стандартні).

Рукописи приймаються і публікуються українською мовою. Цитати в тексті повинні бути українською мовою. Іноземні автори можуть подавати рукописи російською й англійською мовами.

Редакція залишає за собою право на стилістичну правку рукопису. З автором узгоджуються правки, які, на думку редакції, можуть змінити зміст тексту.

До рукопису додаються:

– авторська довідка, в якій наводяться: прізвище, ім'я та по батькові (повністю) автора (авторів), науковий ступінь, учене звання, адреса і телефони, e-mail, місце роботи, посада;

– фотографії (4х6 мм) всіх авторів для публікації у заголовній частині статті. Автор може відмовитися від публікації фотографії.

Основний текст статті обов'язково має супроводжуватися анотаціями українською, російською, англійською мовами (не менше 300 друкованих символів), з переліком ключових слів, назвою статті та прізвищем автора англійською мовою, а також шифром УДК.

Список використаної літератури складається відповідно до тексту і друкується наприкінці статті. У тексті порядковий номер джерела проставляється в квадратних дужках. Джерела подаються мовою оригіналу.

Підп. до друку 25.02.2014. Формат 60х84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. Зам. ____. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.